

**Galatasaray Üniversitesi  
Hukuk Fakültesi Dergisi  
2021/2**



Galatasaray Üniversitesi Yayın No : 99  
Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi No : 78

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Bilimsel Hakemli Dergidir.

Bu esere ilişkin olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan haklar saklıdır. Burada yer alan makalelerde ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu, makalelerde ileri sürülen görüşlerden dolayı herhangi bir sorumluluk üstlenmemektedir.

#### **YAYIN KURULU**

Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU (Editör)

Prof. Dr. Mehmet ERDEM

Doç. Dr. E. Eylem AKSOY RETORNAZ (Yardımcı Editör)

Doç. Dr. Fülürya YUSUFOĞLU BİLGİN

Arş. Gör. Dilşad KUĞUOĞLU (Raportör)

Arş. Gör. Sıla ÖZTÜRKLER

#### **DANIŞMA KURULU**

Prof. Dr. Baki İlkay ENGİN (İstanbul Üni.)

Prof. Dr. Cemal Bâli AKAL (İstanbul Bilgi Üni.)

Prof. Dr. Osman Korkut KANADOĞLU (Yakın Doğu Üni.)

Prof. Dr. M. Turgut ÖZ (Kültür Üni.)

Prof. Dr. Oktay UYGUN (Yeditepe Üni.)

#### **HAKEM KURULU**

Prof. Dr. Anlam ALTAY

Prof. Dr. Atilla ALTOP

Prof. Dr. Zehreddin ASLAN

Prof. Dr. Yalçın ÇAKALIR

Prof. Dr. Murat DEVELİOĞLU

Prof. Dr. Fulya ERLÜLE

Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

Prof. Dr. Fena İPEKEL KAYALI

Prof. Dr. Şule ÖZSOY BOYUNSUZ

Prof. Dr. Nur Zeliha KAMAN

Prof. Dr. Akif Emre ÖKTEM

Prof. Dr. Turgut ÖZ

Prof. Dr. Halit Eyüp ÖZDEMİR

Prof. Dr. H. Özden ÖZKAYA FERENDECİ

Prof. Dr. Sultan TAHMAZOĞLU ÜZELTÜRK

Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN

Prof. Dr. Gül ÜSTÜN

Prof. Dr. Hamide ZAFER

Doç. Dr. Olgun AKBULUT

Doç. Dr. İrfan AKIN

Doç. Dr. Tuba AKÇURA KARAMAN

Doç. Dr. Serap AMASYA

Doç. Dr. G. Ayhan AYGÖRMEZ UĞURLUBAY

Doç. Dr. Kadir BAŞ

Doç. Dr. Nur BOLAYIR

Doç. Dr. Koray DEMİR

Doç. Dr. Ceren Zeynep PİRİM KIZILCA

Doç. Dr. Öz SEÇER

Doç. Dr. Birgül SOPACI ÖZTUNA

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Doç. Dr. Mehmet Rıfat TINÇ

Doç. Dr. Murat TUMAY

Doç. Dr. Tülay YILDIRIM MAT

Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Bige AÇIMUZ

Dr. Öğr. Üyesi Özge AKSOYLU ÜRGER  
Dr. Öğr. Üyesi Sabah ALTAY  
Dr. Öğr. Üyesi Halil ALTINDAĞ  
Dr. Öğr. Üyesi Engin ARIKAN  
Dr. Öğr. Üyesi Can CANPOLAT  
Dr. Öğr. Üyesi Ali DURAL  
Dr. Öğr. Üyesi Zafer İÇER  
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap İPEK İŞLETEN

Dr. Öğr. Üyesi Dolunay ÖZBEK  
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞAHİN  
Dr. Öğr. Üyesi Şule ŞAHİN CEYLAN  
Dr. Öğr. Üyesi Argun KARAMANLIOĞLU  
Dr. Öğr. Üyesi Derya TEKİN  
Dr. Öğr. Üyesi Güner Hande ULUTÜRK  
Dr. Öğr. Üyesi Cihan YÜZBAŞIOĞLU  
Dr. Osman Gazi GÜÇLÜTÜRK

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi'nin bu sayısı 2021 yılının Aralık ayında yayımlanmıştır.

**ISSN** : 1303-6556

**Yayın** : SEÇKİN YAYINCILIK A.Ş. - Emre Kızmaz

Sertifika No: 45644

Mustafa Kemal Mah. 2158. Sok. No: 13 Çankaya / ANKARA

Tel: 0312 435 30 30 - Faks: 0312 435 24 72

**GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ**

Çırağan Caddesi, No. 36, Ortaköy 34357 İSTANBUL

e-posta: hukukfd@gsu.edu.tr

**GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ**  
**HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ**  
**YAYIN İLKELERİ**

1. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, hakemli ulusal bir dergidir; Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanmakta olup, 2016 yılından beri TÜBİTAK-ULAKBİM Hukuk Veri Tabanında dizinlenmektedir.
2. Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
3. Yazılar, **hukukfd@gsu.edu.tr** e-posta adresine Word formatında gönderilmelidir. Gönderilen metin yazarın kimliğini belirleyecek herhangi bir ifade içermemelidir. Yazar, gönderdiği e-posta içinde, adını-soyadını, (varsa) akademik unvanını, orcid.org adresinden alacağı araştırmacı kimlik numarasını, çalıştığı kurumu, iletişim adresi-ni, telefon numarasını ve e-posta adresini bildirmelidir.
4. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtal-yanca dilleridir. Bu dillerin dışındaki eserlerin kabulü Yayın Kurulu kararına bağlıdır. Her yazı, en az 100 en fazla 200 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce kısa öz (abstract), her iki dilde başlık ve beşer anahtar kelime içermelidir. Her eserin sonunda aşağıda belirtilen kurallara uygun kaynakça yer almalı, kullanılan kaynaklar dipnotta gösterilmelidir.
5. Metin, 12 punto boyutunda Times New Roman yazı karakteri kullanılarak, dik ve normal harferle yazılır. Dipnotlar ise, 10 punto boyutunda, Times New Roman yazı karakterinde, dik ve normal harferle yazılır. Aynen veya kısaltılarak yapılan alıntılar tırnak içinde ve italik karakter kullanılarak belirtilir. Koyu (bold) harfer başlıklarda, yatık (italik) yazı yabancı dildeki deyim ve özel isimlerde kullanılır. Vir-gül, nokta ve öteki noktalama işaretlerinden sonra bir karakter boşluk bırakılır. Metin içindeki yabancı kelimeler yatık (italik) olarak yazılmalıdır.
6. Yayın Kurulu tarafından yapılan ilk incelemede, açıkça yayın ilkele-rine uyulmadığı saptanan yazılar hakeme gönderilmeden önce gerekli düzeltmelerin yapılması için yazara gönderilir. Bilimsel ölçütlere uymayan yazılar Yayın Kurulunca hakeme gönderilmeksizin yazarına iade edilir. Yayın Kurulu tarafından uygun bulunan yazılar “nesnel değerlendirme ilkesi” uyarınca en az iki hakemin incelemesine sunulur. Hakemlerden gelen rapor doğrultusunda yazının yayınlanmasına, düzeltilmesine ya da geri çevrilmesine karar verilir. Yazar, bu durumdan derhal haberdar edilir.
7. Dergide, hakem denetiminden geçen yazılar dışında, karar incelemesi, kitap incelemesi, mevzuat değerlendirmesi, bilgilendirici not vb. yazılara da yer verilebilir. Bu nitelikteki yazıların kabul edilmesi Yayın Kurulu kararına bağlıdır. Hangi yazıların hakem incelemesinden geçmediği dergi içinde açıkça belirtilir.
8. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların basılı ve elektronik tüm yayın hakları Galatasaray Üniversitesine aittir. Yazarlar telif haklarını Üniversiteye devretmiş sayılır, ayrıca telif ücreti ödenmez.

9. Metin içerisinde başlıklar, aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir:

**I. KALIN VE TÛMÛ BÛYÛK HARF**

**1. Kalın ve Sadece İlk Harfer BÛyÛk**

**A. Kalın ve Sadece İlk Harfer BÛyÛk**

a. Beyaz ve Sadece İlk Harfer BÛyÛk

aa. Beyaz ve Sadece İlk Harfer BÛyÛk

10. Metin içerisindeki kısaltmalarda, kısaltılacak isim veya başlık metin-de ilk defa kullanıldığında kısaltılmadan ve parantez içinde kısaltması belirtilerek kullanılmalı veya kısaltılmış isim ya da başlık karşılıkları ile kaynakçadan önce yer alan kısaltmalar cetvelinde gösterilmeli; dip-notlarda kullanılan kısaltmalara ise, sadece kısaltmalar cetvelinde yer verilmelidir.

11. Kaynakçada gösterim: Yazıda yararlanılan eserler soyadına göre alfa-betik olarak sıralanır. Kararlar ve internet kaynakları için bölümlene yapılabilir.

- a) Kitap: Yazar SOYADI (BÛyÛk harf, normal) Adı (İlk harf bÛyÛk, normal), **Eser adı** (Kalın/Bold), Basım sayısı, Yayınevi, Yayın yeri, Yayın yılı. (normal)

Örnek: TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 16. bası, Beta, İstanbul, 2013.

Örnek: İNCEOĞLU Sibel (Editör), ..., ...

Çeviri kitaplar için:

SARTORİ Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (çev. T. Karamustafaoğlu / M. Turhan), Yetkin, Ankara, 1996.

İki yazarlı kitaplar için:

TANÖR Bülent / YÛZBAŞIOĞLU Necmi, **1982 Anayasasına GÖre Türk Anayasa Hukuku**, 15. bası, Beta, İstanbul, 2015.

Ûç veya daha fazla yazarlı kitaplar için:

ÖZBEK Veli Özer / DOĞAN Koray /BACAKSIZ Pınar, vd., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, Seçkin, Ankara, 2016.

- b) Yüksek Lisans veya Doktora tezleri için:

ALTAY Sıtkı Anlam, Bankaların Mali Durumlarının Bozulmasının Hukuki Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

- c) Makale: Yazar SOYADI (BÛyÛk harf, normal) Adı (İlk harf bÛyÛk, normal), “Makale başlığı” (Tırnak içinde), Eser adı (Kalın/ Bold), cilt sayısı, basım sayısı, yayın tarihi ve sayfa sayıları. (Makalelerde, makalenin tamamının hangi sayfalar arasında yer aldığı belirtilir.)

Örnek: KOÇ Sedef, “İş Sözleşmesinin Geçerli Nedenle Feshinde İspat Sorunu”, **GSÛHFD**, S. 2012-1, 2014, ss. 281-300.

- d) İnternet kaynakları: Tam adres ve son erişim tarihi belirtilmelidir. Big Data, Crime and Security, Parliamentary Office of Science and Technology of the UK Parliament Note no: 470, 2014, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-470/POST-PN-470.pdf> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).
12. Dipnotlarda: Dipnotlarda bir esere yapılan ilk gönderme ile kaynak-çada yer verilen eserler aynı biçimde yazılmalıdır. Dipnot gösterimleri aşağıdaki gibidir.
- a) Kitap ve makaleler: Dipnotta sadece kalın harfle yazarın soyadı; eserin yayın yılı ile sayfa numarası gösterilir. İki yazarın bulunması durumunda her iki yazarın soyadı da kullanılır. İki'den fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını “ve diğ./et al.” ifadesi takip eder. Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna kaynakçadaki sıraya uygun olarak alfabetik bir karakter ilave edilir (2013a, 2013b...).
- Örnek: KOÇ, s. 17.
- b) Karar: Kararı veren kurum, esas sayısı, karar sayısı ve karar tarihi, karara ulaşılabilecek kaynak.
- Y. 13. HD, E. 2016 / 5823, K. 2016 / 13745, 30.05.2016, YKD, c. 42, S. 10, 2016, ss. 2430-2431.
- İnternet: Kullanılan içeriğe uygun kısa atıf kuralına uygun hareket edilmelidir.
13. Dergimizin Haziran sayısı için son yazı kabul tarihi **1 Nisan**; Aralık sayısı için son yazı kabul tarihi ise **1 Ekim**'dir. Bu tarihlerden sonra gönderilecek yazılar, takip eden sayı için yayın değerlendirme listesi-ne alınacaktır.
14. Bu Dergide yer alan yazılara yapılacak atıfların aşağıdaki şekilde olması önerilir:
- Yazar SOYADI (Büyük harf, normal) Adı (İlk harfi büyük, normal), “Makale başlığı” (Tırnak içinde), **Eser adı** (Kalın/ Bold), cilt sayısı, basım sayısı, yayın tarihi ve sayfa sayıları.
- Örnek: KOÇ Sedef, “İş Sözleşmesinin Geçerli Nedenle Feshinde İspat Sorunu”, **GSÜHFD**, S. 2012-1, 2014, ss. 281-300.



## İçindekiler

### KAMU HUKUKU

- Doç. Dr. **Mehmet Emin AKGÜL** .....1391  
KAMU HUKUKU AÇISINDAN MÜLKİYET HAKKININ KAMU YARARI İLE  
İMTİHANI - KAMULAŞTIRMA VE ACELE KAMULAŞTIRMA KARARLARI  
ÇERÇEVESİNDE TESPİTLER  
*THE TESTING OF THE PROPERTY RIGHT IN TERMS OF PUBLIC LAW WITH THE  
PUBLIC INTEREST - DETERMINATIONS IN THE FRAMEWORK OF EXPROPRIATION  
AND URGENT EXPROPRIATION JUDGEMENTS*
- Doç. Dr. **Ali Emrah BOZBAYINDIR**.....1447  
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARINDA İDDİA PAZARLIĞI  
KURUMU  
(*PLEA BARGAINING*)  
*PLEA BARGAINING IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF  
HUMAN RIGHTS*
- Doç. Dr. **Esra KATIMAN**.....1513  
L'ÉVOLUTION DU CONCEPT DE "L'ÉTAT DE DROIT"  
EN DROIT INTERNATIONAL  
*ULUSLARARASI HUKUKTA "HUKUK DEVLETİ"  
KAVRAMININ GELİŞİMİ*  
*THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF "THE RULE OF LAW"  
IN INTERNATIONAL LAW*
- Doç. Dr. **Çağla TANSUĞ**.....1565  
İDARE HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN UNUTULMA HAKKI  
*THE RIGHT TO BE FORGOTTEN FROM ADMINISTRATIVE LAW PERSPECTIVE*
- Dr. Öğr. Üyesi **Mustafa ERÇAKICA**.....1601  
THE EVALUATION OF STATES' COMPLIANCE WITH INTERNATIONAL  
AGREEMENTS ON CLIMATE CHANGE AS A GLOBAL CHALLENGE  
*DEVLETLERİN KÜRESEL BİR TEHDİT OLAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN  
ULUSLARARASI ANDLAŞMALARLA RİAYETİNİN İNCELENMESİ*
- Dr. Öğr. Üyesi **Faruk Y. TURİNAY** .....1633  
YETERLİ ŞÜPHE KISTASI ÇERÇEVESİNDE CUMHURİYET SAVCISININ SUÇUN  
UNSURLARINI DEĞERLENDİRME YETKİSİ  
*THE PUBLIC PROSECUTOR'S COMPETENCE TO EVALUATE THE ELEMENTS OF A  
CRIME IN ACCORDANCE WITH THE CRITERION OF SUFFICIENT SUSPICION*

Arş. Gör. <b>Dolunay ÇÖREK</b> .....	1689
DEVLETLERARASI TANINMANIN KAVRAMSAL ANALİZİ POLİTİK, HUKUKİ VE ETİK BOYUT <i>CONCEPTUAL ANALYSIS OF INTERSTATE RECOGNITION POLITICAL, LEGAL AND ETHICAL DIMENSION</i>	
Arş. Gör. <b>Kadir Can ÖZEL</b> .....	1713
NÜRNBERG VE YASSIADA YARGILAMALARINA İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME <i>A COMPERATIVE REVIEW ON THE NUREMBERG AND YASSIADA TRIALS</i>	
Av. <b>Tuğçe Duygu KÖKSAL</b> .....	1745
BİLGİ TOPLAMAYA YÖNELİK İSTİHBARİ KOLLUK FAALİYETİNE İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN BAKIŞ <i>AN OVERVIEW FROM A HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE ON THE LAW ENFORCEMENT AGENCIES' INTELLIGENCE ACTIVITY AIMING AT COLLECTING INFORMATION</i>	
<b>M. Enes ÖZBAY</b> .....	1799
CEZA MUHAKEMESİNDE İSTİNAF KANUN YOLUNDA DURUŞMA <i>APPEAL HEARING AT CRIMINAL PROCEDURAL LAW</i>	

## ÖZEL HUKUKU

Prof. Dr. <b>Burak ÖZEN</b> .....	1827
Av. <b>Ozan Ali YILDIZ</b> GERÇEK OLMAYAN VEKALETSİZ İŞ GÖRMEYE DAYALI KAZANÇ DEVRİ YAPTIRIMININ KAPSAMININ BELİRLENMESİ <i>DETERMINING THE SCOPE OF THE TRANSFER OF BENEFITS BASED ON FALSE AGENCY WITHOUT AUTHORITY</i>	
Doç. Dr. <b>Serap AMASYA</b> .....	1853
KONİŞMENTONUN YETKİLİ HAMİLİ OLARAK EŞYANIN TESLİMİNİ TALEP EDEN GÖNDERİLENİN TAŞIYANIN KONİŞMENTODA YAZIDAN DOĞMA SORUMLULUĞUNDAN YARARLANABİLME ŞARTLARI <i>CONDITIONS OF BENEFITING FROM THE CARRIERS' LIABILITY ARISING FROM THE TEXT OF THE BILL OF LADING FOR THE CONSIGNEE WHO REQUESTS THE DELIVERY OF THE GOODS AS THE LEGAL HOLDER</i>	
Doç. Dr. <b>Serap AMASYA</b> .....	1873
FOB VE CIF SATIŞLARDA ALICI VE SATICININ TAŞIMA İLİŞKİSİNDEKİ SIFATLARI VE FIOST KAYDININ ETKİSİ <i>THE TITLES OF BUYER AND SELLER OF FOB AND CIF CONTRACT IN THE CARRIAGE CONTRACT AND THE EFFECT OF FIOST RECORDS</i>	

Doç. Dr. <b>K. Berk KAPANCI</b> .....	1891
İSVİÇRE FEDERAL MAHKEMESİ'NİN 11 ŞUBAT 2015 TARİHLİ VE 4A_496/2014 SAYILI KARARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER: <i>DOĞRUDAN TEMSİL Mİ, DOLAYLI TEMSİL Mİ?</i> <i>THOUGHTS ON A SWISS FEDERAL COURT'S AWARD (TF 4A_496/2014, 11.02.2015): DIRECT OR INDIRECT AGENCY?</i>	
Dr. Öğr. Üyesi <b>Birce ARSLANDOĞAN</b> .....	1925
TAKİP ALACAKLISININ İCRA VE İFLAS KANUNU m.89/4'E GÖRE AÇACAĞI TAZMİNAT DAVASINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER <i>EVALUATION OF THE COMPENSATION LAWSUIT TO BE FILED BY THE EXECUTION CREDITOR IN ACCORDANCE WITH ARTICLE 89/4 OF THE EXECUTION AND BANKRUPTCY LAW</i>	
Dr. Öğr. Üyesi <b>Metin Uğur AYTEKİN</b> .....	1949
NAVLUN SÖZLEŞMELERİNİN KURULMASINDA ARACILIK YAPAN BROKERLERİN HUKUKİ NİTELİKLERİ VE TABİ OLDUKLARI DÜZENLEMELER <i>LEGAL CHARACTERISTICS OF THE BROKERS WHO INTERMEDIATE IN FORMING CONTRACTS OF CARRIAGE OF GOODS BY SEA AND LAWS THAT THEY ARE SUBJECT TO</i>	
Dr. Öğr. Üyesi <b>Emre TÜRKMEN</b> .....	1987
Av. <b>Burak KEÇECİOĞLU</b>	
TİCARET BAKANLIĞI'NIN TİCARET ŞİRKETLERİNE "KAMU DÜZENİNE AYKIRI İŞLEMLERİNDEN VEYA BU YÖNDE HAZIRLIKLARINDAN" KAYNAKLI FESİH DAVASI AÇMASI (TTK m.210/III) <i>FILING A LAWSUIT BY THE MINISTRY OF COMMERCE FOR DISSOLUTION OF COMPANY ON THE GROUNDS OF "OPERATING AGAINST PUBLIC ORDER AND ACTIONS TOWARDS THIS DIRECTION" (TCC art.210's sub-art.3)</i>	
Dr. <b>Süleyman KIRAN</b> .....	2029
KAMBİYO SENETLERİNDE BEDELİN KRİPTO PARA OLARAK BELİRLENMESİ <i>DETERMINATION OF AMOUNT IN BILL OF EXCHANGE AS CRYPTOCURRENCY</i>	
Arş. Gör. <b>Emre ESEN</b> .....	2071
KONSORSİYUM VE JOİNT VENTURE'LARIN HUKUKİ NİTELENDİRİLMESİ <i>LEGAL CHARACTERIZATION OF CONSORTIUM AND JOİNT VENTURES</i>	
Arş. Gör. <b>Zeynep Ülkü KAHVECİ</b> .....	2101
"SABİT ARALIKLI TAZMİNAT" (STATUTORY DAMAGES): FİKRİ HAKLAR ÜZERİNDEN ANLATIM <i>STATUTORY DAMAGES: AN EXPLANATION FROM THE PERSPECTIVE OF COPYRIGHT LAW</i>	

Av. **Beyza AKA** .....2127

SATICININ ZAPTTAN VE AYIPTAN SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN TÜRK BORÇLAR  
KANUNU HÜKÜMLERİNİN ANONİM ŞİRKET PAY SATIŞLARINA  
UYGULANABİLİRLİĞİ

*THE APPLICABILITY OF THE PROVISIONS OF THE TURKISH CODE OF  
OBLIGATIONS CONCERNING THE SELLER'S LIABILITY FOR DISPOSSESSION AND  
DEFECTS TO SHARE PURCHASE AGREEMENTS IN JOINT-STOCK COMPANIES*

Av. **Mehmet Yusuf SERT** .....2181

Av. **Zeynep BİLDİK**

LİMİTED ŞİRKETLERDE ÇIKMA VE ÇIKARILMA DURUMLARINDA ŞİRKETİN  
KENDİ PAYINI İKTİSABİ SORUNU VE İSVİÇRE HUKUKUNDA DURUM

*ISSUE OF LIMITED LIABILITY COMPANIES' ACQUISITION OF ITS OWN SHARES IN  
CASE OF EXITING UNDER THE TURKISH LAW IN COMPARISON WITH THE SWISS  
LAW*

# AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHA TLARINDA İDDİA PAZARLIĞI KURUMU (*PLEA BARGAINING*)<sup>(\*)(\*\*)</sup>

Doç. Dr. Ali Emrah BOZBAYINDIR<sup>(\*\*\*)</sup>

**Öz:** Günümüzde, birçok ceza adaleti sisteminde klasik yargılama usulü artık neredeyse bir istisna haline gelmiştir. Bunun yerine, usul ekonomisi ve yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılması mülhazalarıyla birçok kurum ihdas edilmiştir. Bu nevi kurumlar arasında iddia pazarlığı kurumunda, şüpheli savcılıkla müzakere neticesinde anlaşmaya vararak suçunu ikrar etmesi karşılığında kendisine ceza indirimi yapılmaktadır. Anglo-Amerikan kökenli bir kurum olmasına rağmen iddia pazarlığı günümüzde artık ABD ile sınırlı bir olgu olmayıp, Kıta Avrupası da dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bunlar arasında, Arjantin, Çin, Avustralya, Rusya ve birçok Avrupa Konseyi ülkesinin olduğu farklı hukuk sistemleri yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, iddia pazarlığı konusunda 2014 yılında Gürcistan ve 2019 yılında Slovakya Cumhuriyeti'nin iddia pazarlığı uygulamalarına ilişkin verdiği kararlarında, adil yargılanma hakkından feragatin şartları bağlamında, bu kuruma ilişkin tatbikatta, uygulanması gereken adil yargılanmaya ilişkin asgari garantileri belirlemiştir. Bu makalede, iddia pazarlığı kurumu ve görünüm biçimleri ele alındıktan sonra, adil yargılanma hakkının kapsamı ve AIHM kararlarında iddia pazarlığı kapsamında adil yargılanma hakkından feragatin şartları konusundaki öğreti ve uygulama incelenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İddia Pazarlığı, Ceza Pazarlığı, Adil Yargılanma Haklarından Feragat, İkrar, Hüküm Anlaşmalarının Yargısal Denetimi.

---

<sup>(\*)</sup> Makale Gönderim Tarihi: 24.09.2021 - Makale Kabul Tarihi: 15.10.2021.

<sup>(\*\*)</sup> Bu makale, Alexander von Humboldt Vakfı tecrübeli bilim insanları bursuyla desteklenen bir araştırma projesi kapsamında hazırlanmıştır. (*Der Text gehört zu einem Forschungsprojekt, das ich dank eines Stipendiums der Alexander von Humboldt Stiftung durchführen konnte*).

<sup>(\*\*\*)</sup> İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi  
(ORCID no: 0000-0001-7995-2474; [emrah.bozbayindir@izu.edu.tr](mailto:emrah.bozbayindir@izu.edu.tr)).

## PLEA BARGAINING IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

**Abstract:** In our times, in many criminal justice systems full trial has almost become an exception. In lieu of trial, a number of institutes have been introduced into the criminal justice systems for economic and speedy resolution of criminal cases. Of such institutes, plea-bargaining carries the day. In a plea-bargaining, prosecution and accused reach an agreement according to which the defendant pleads guilty and he receives a sentence reduction in return. Despite being an Anglo-American institute in origin, plea-bargaining has spread across the world. Diverse jurisdictions like Argentina, China, Australia, Russia and Nigeria are among the countries that have introduced a variation of plea-bargaining into their criminal justice systems as well as many member states of the Council of Europe. The European Court of Human Rights has identified minimum fair trial guarantees with regard to plea-bargaining and waivers of fair trial rights in recent cases concerning plea bargaining practices in Georgia and Slovak Republic. This article, firstly, deals with the institute of plea-bargaining and its different forms; and then, it analyses the content of right to a fair trial and the conditions of waiving fair trial rights in the context of plea-bargaining practices in the jurisprudence of the ECHR.

**Keywords:** Plea Bargaining, Sentence Bargaining, Waiver of Fair Trial Rights, Confession, Judicial Review of Plea Agreements.

### I. GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) esasen bireysel başvurular-daki hak ihlalleri konusunda yetkili olmasına rağmen, son yıllarda Avrupa sathında bilhassa ceza muhakemesi hukuku sahasında, adeta hukuk sistemle-ri arasındaki uyumlaştırmanın (*Harmonisierung*) taşıyıcısı konumuna gel-miştir.<sup>1</sup> Bir başka deyişle, özellikle temel ve tartışmalı konularda AİHM'in bir dava özelinde vermiş olduğu kararın, ilgili davayı aşan bir normatif ağır-lığı söz konusu olabilmekte; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf olan ülkelere yön gösterici bir rol oynayabilmektedir. Buna mukabil, AİHM tarafından da vurgulandığı üzere, Mahkeme üye devletlerin ceza mu-hakemesi sistemlerini yeknesaklaştırmak hususunda ne yetki ne de görev

---

<sup>1</sup> ALBRECHT Anna H, *Wechselwirkungen zwischen Art.6 EMRK und nationalem Strafverfahrensrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, s. 1; SCHMAHL, Stefanie, "Procedural Rights and Article 6 ECHR", *70 Years of Human Rights and the Rule of Law in Europe*, Stefan Kadelbach ve Rainer Hofmann (eds.), Nomos Verlag, Baden-Baden, 2021, s. 72-74.

sahibidir. Bu nedenle, sözleşmeci devletler ceza muhakemesinin tamamının adil bir şekilde işlemlerini nasıl sağlayacakları hususunda oldukça geniş bir takdir yetkisini haizdir.<sup>2</sup>

Sözleşme'nin ceza muhakemesi hukuku alanındaki merkezi normu, hiç şüphesiz adil yargılanma hakkını düzenleyen, 6. madde hükmüdür. Esasen, adil yargılanma kavramı Anglo-Amerikan hukukunun etkisiyle, Kıta Avrupası'na 1950 tarihli AİHS m.6 ile giriş yapmıştır. Gerçekten, adil yargılanma hakkı kavramının Kıta Avrupası hukukunda hızlı bir şekilde yayılmasında m.6 hükmü ve bu hükmün AİHM tarafından yorumlanması büyük bir rol oynamıştır.<sup>3</sup> Bu sayede, en azından Kıta Avrupası'nda ceza muhakemesinin belki de en önemli ve tüm sistemin işleyişini yönlendiren maddi gerçeğin araştırılması ilkesi eski ağırlığını kaybetmiş, onun yerini büyük ölçüde yargılamanın birinci önceliği olarak sanığın menfaatlerini korumak olan adil yargılama ilkesi almaya başlamıştır.<sup>4</sup> AİHM yıllar içinde bilhassa m.6/f.1 hükmünden hareketle, Sözleşme'nin lafzında açıkça düzenlenmemiş olan ceza muhakemesine ilişkin birçok hakkı deyim yerindeyse ihdas etmiş ve m.6/f.3 hükmünde yer alan hakların kapsamını ve tatbik şartlarını ortaya koymuştur.<sup>5</sup> Mahkeme, adil yargılanma hakkının demokratik bir toplum bakımından büyük önem arz etmesi temelinden hareket ederek, m.6 hükmünü geniş yorumlamıştır.<sup>6</sup> Öğretide *Damaska*'nın ifadesiyle, maddi adalet karşısında usuli adalet büyük ölçüde mevzi kazanmış; menzile giden yolun kendisi, artık gittikçe müphem hale gelen menzilin kendisinden daha önemli hale gelmeye başlamıştır.<sup>7</sup> Buna karşılık, çalışmamızın konusunu teşkil eden iddia pazarlığı ve benzeri kurumlar da adeta bu yolculuğu mümkün olduğunca kısa yoldan bitirme amacına hizmet ederek, tabiri caizse hem adil yargılanma hem de ceza muhakemesinin maddi gerçeğin araştırılması ilkelelerini aşındırmaktadır. Son yıllarda ulus devletlerin, terörizm ve örgütlü suçluluk dışındaki sıradan suçlar bakımından önceliği, maddi olguların tam manasıyla aydınlatılmasından ziyade yargılamanın hızlı bir şekilde yetkililer ve

---

<sup>2</sup> ALBRECHT, s. 11-12.

<sup>3</sup> DAMASKA Mirjan, "The Competing Visions of Fairness: The Basic Choice for International Criminal Tribunals", *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*, Vol. 36, 2011, s. 367.

<sup>4</sup> DAMASKA, *Visions of Fairness*, s. 370.

<sup>5</sup> ALBRECHT, s. 1-2.

<sup>6</sup> ALBRECHT, s. 2.

<sup>7</sup> DAMASKA, *Visions of Fairness*, s. 370.

şüpheli (veya sanık) arasındaki pazarlıkla sonuçlandırılması ve bazı hallerde de cezaya alternatif yaptırımların uygulayarak ceza muhakemesinin sona erdirilmesi haline gelmiştir.

Bu nedenle, çalışmada esasen *Common Law* menşeli olmasına rağmen Kıta Avrupası ülkelerinden de hızla yayılan ve kendisine oldukça sık başvurulmaya başlanan, iddia pazarlığı kurumuna (*plea bargaining*) ilişkin bir mukayeseli hukuk tahlili yapıldıktan sonra, kurumun farklı görünüm ve uygulama biçimleri izah edilecektir. Gerçekten Avrupa ceza adaleti sistemlerinde, klasik duruşmada delillerin ikamesine dayanan yargılama modeline alternatif teşkil eden, hızlandırılmış ve basitleştirilmiş muhakeme usulleri gerek mevzuat gerekse uygulamada büyük önem kazanmaya başlamıştır.<sup>8</sup> Bu nedenle çalışmamızda evvela, genel olarak iddia pazarlığı kavramı ve Dünya çapındaki yaygınlığına ilişkin izahlarda bulunulacaktır (II.1.). Bu noktada özellikle, ülkemiz mevzuatı üzerinde tesiri olan Kıta Avrupası ülkelerinden Almanya, Fransa ve İtalya'daki iddia pazarlığı kurum ve uygulamaları ele alınacaktır (II.1.). İddia pazarlığı kurumunun, pazarlığın konusuna göre farklı tezahür biçimleri olduğundan, kurumun bu görünüm biçimleri de ana hatlarıyla izah edilecektir (II.2.).

İddia pazarlığı kurumunun bir vakada uygulanması halinde, şüpheli veya sanık en azından adil yargılanma haklarının bir kısmından feragat etmek durumunda kalabilmektedir. Bunların başında masumiyet karinesi, kendini suçlamama hakkı, mahkemeye etkin bir şekilde ulaşabilme hakkı ve kamuya açık duruşmada delillerin ikamesi esasına dayanan yargılanma hakkı gelmektedir.<sup>9</sup> Bunun sonucu olarak iddia pazarlığı, ortaya çıkarabileceği hukuki neticeler bakımından AİHS m.5 ve 8'de yer alan hakları da etkileyebilecek olsa da esas itibarıyla adil yargılanma haklarını etkileyen bir kurumdur.<sup>10</sup> Bu nedenle müteakip bölümde ana hatlarıyla bir yargılamanın, bir bütün olarak adillğine ilişkin birbiriyle bağlantılı birçok kıstas ve hakkı bünyesinde ba-

<sup>8</sup> MEYER-LADEWIG Jens / HARRENDORF Stefan / KÖNIG Stefan; **EMRK Europäische Menschenrechtskonvention, Handkommentar**, in: Jens Meyer-Ladewig, Martin Nettesheim ve Stefan von Raumer (hrsg.), 4. Auflage, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2017, EMRK Art.6 kn. 168; MEYER Frank, "Plea Bargaining und EMRK", in: Daniel Jositsch, Christian Schwarzenegger ve Wolfgang Wohlers (Hrsg.), **Festschrift für Andreas Donatsch**, Schulthess Verlag, Zürich 2017, s. 427.

<sup>9</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, kn. 168; MEYER, Frank, **Systematischer Kommentar zur Strafprozessordnung**, in: Jürgen Wolter (Hrsg.), Band X, EMRK, 5. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2019, Art.6 kn. 548.

<sup>10</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art.6, kn. 548, 554.

rındıran bir üst kavram olarak adil yargılanma hakkının muhtevası çalışmanın amaçları doğrultusunda ana hatlarıyla izah edilecektir (III.1).<sup>11</sup> Sözleşme'nin m.6 hükmünün muhtevası ortaya konulduktan sonra, AİHM'in iddia pazarlığı kurumunu değerlendirirken kendisine başvurduğu, son yıllarda gittikçe önem kazanmaya başlayan adil yargılanma haklarından feragatin koşulları tetkik edilecektir (III.2). Bu kapsamda geçerli bir feragatin şartlarını teşkil eden feragat kararının şüpheye mahal vermeyecek şekilde açıkça ortaya konulmuş olması (III.2.A), feragat kararının gerçek anlamda gönüllü olması (III.2.B) ve feragat kararının önemli bir kamu menfaatini ihlal etmiyor olması (III.2.C) konuları üzerinde durulacaktır.

Adil yargılanma hakkı ve bu kapsamdaki haklardan feragatin şartları ortaya konulduktan sonra, ceza muhakemesinde, AİHM'in iddia pazarlığı kurumunun uygulanması sırasında adil yargılanma haklarından feragatin şartlarına ilişkin ortaya koyduğu kıstaslar tafsilatlı bir şekilde tetkik edilecektir. Gerçekten iddia pazarlığı kurumu mahkemeye etkin bir şekilde erişebilme hakkı ve ceza muhakemesine ilişkin haklardan feragatin gerçek anlamda gönüllü olması gibi hususlar bakımından doğrudan adil yargılanma hakkını ilgilendirmektedir.<sup>12</sup> Genel olarak ifade etmek gerekirse, AİHM iddia pazarlığı kurumlarını Avrupa ceza adaleti sisteminin ortak bir unsuru olarak görmektedir. Mahkeme yargılamanın hızlanması ve ceza adaleti sistemlerinin yükünün azaltılması bakımından bu kurumun önemli bir işlevi olduğu, hatta üstlendiği bu işlevler nedeniyle ideal bir kurum olduğu kanaatinde dir.<sup>13</sup> Gerçekten Mahkeme, aşağıda detaylı bir şekilde ele alacağımız *Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası* kararında iddia pazarlığı kurumuna ilişkin Avrupa Konseyi üye ülkeler mevzuatını detaylı bir şekilde incelemiş ve daha önceki içtihatlarında, adil yargılanma hakkından feragata ilişkin kıstasları, iddia pazarlığı kurumu özelinde bir takım ilave kıstaslarla tevsik etmek suretiyle ortaya koymuştur (IV.1). Mahkeme'nin iddia pazarlığı kurumunu idealize eden yaklaşımı öğretide eleştirilse de mezkur davada verdiği kararda, Avrupa Konseyi üye ülkeler bakımından iddia pazarlığı uygulamalarında adil yargılanma haklarının korunmasına ilişkin asgari ölçütleri açıkça belir-

---

<sup>11</sup> ALBRECHT, s. 2.

<sup>12</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, kn. 168; MEYER, Systematischer Kommentar, Art.6, kn. 548.

<sup>13</sup> SATZGER Helmut, **Strafprozessordnung mit GVG und EMRK Kommentar**, in: Helmut Satzger ve Wilhelm Schluckbier (Hrsg.), 3. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, EMRK Art.6 kn. 71, 73.

lemesi ve kapsamlı bir karşılaştırmalı hukuk çalışmasına yer vermesi bakımından önem arz etmektedir (IV.2-3). Çalışmamızda ayrıca Mahkeme'nin 2019 yılında karara bağladığı, *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* kararı üzerinde de durulacaktır. Mahkeme bu davada, üçüncü kişi aleyhine ifade vermek suretiyle iddia pazarlığı kurumundan yararlanma sorununu ele almıştır. İddia pazarlığının uygulandığı bu vakada ihlal kararı veren Mahkeme'nin bu içtihadı, bilhassa iddia pazarlığı kapsamında müşterek failer aleyhine verilen ifadenin delil değeri konusundaki adil yargılanmaya ilişkin ölçütleri ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

## II. İDDİA PAZARLIĞI KURUMU VE TATBİKATI

### 1. Genel Olarak

Gerek itham gerekse tahkik sisteminin uygulandığı hukuk düzenlerinde, ceza muhakemesi, soruşturma ve kovuşturma evrelerinden müteşekkil, delillerin aleni duruşmada değerlendirilmesi suretiyle sanık hakkında hüküm verilen, klasik duruşmalı yargılama modeline dayanmaktadır.<sup>14</sup> Uygulamada ise ABD, İngiltere, Almanya, Gürcistan ve diğer birçok ülke örneğinde görüldüğü gibi klasik, yukarıda sayılan tüm unsurları bünyesinde barındıran duruşmalı yargılama bir istisna haline gelmiştir. Bunun nedeni gittikçe artan bir şekilde, vakaya ilişkin maddi gerçekler tam manasıyla araştırılmadan, şüpheli veya sanığın çoğu kez kendi rızasıyla ceza veya ceza benzeri yaptırımlara çarptırılıyor olmasıdır.<sup>15</sup> Bu çerçevede, *Common Law* ülkelerinde daha ağırlıklı olmakla birlikte iddia pazarlığı, yargılama masraflarını kısmak ve yargılamalardaki gecikmelere mani olmak maksadıyla Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş ülkelerde de gittikçe geniş bir kabul gören bir kurum haline gelmiştir.<sup>16</sup> Günümüzde ceza adaleti sistemlerinin iş yükü artışı gerekçe gösterilmek suretiyle, birçok hukuk sisteminde gittikçe daha fazla müzakere veya pazarlığa dayalı adalet olarak da adlandırılan (*negotiated justice*), iddia pazarlığı (*plea*

<sup>14</sup> WEIGEND Thomas, "Modelle des Strafverfahrens: Deutschland und USA", **Verwirklichung und Bewahrung des Rechtsstaats, Beiträge der Würzburger Tagung zum deutsch-chinesischen Strafrechtsvergleich vom 16. bis 17. Dezember 2016**, in: Eric Hilgendorf, Bernd Schünemann ve Frank Peter Schuster (Hrsg.), Mohr Siebeck, Tübingen, 2019, s. 41.

<sup>15</sup> WEIGEND, Modelle des Strafverfahrens, s. 41; RUSSELL Jago / HOLLANDER Nancy, "The Disappearing Trial: The global spread of incentives to encourage suspects to waive their right to trial and plead guilty", **New Journal of European Criminal Law**, Vol. 8 (3), 2017, s. 309 vd.

<sup>16</sup> HODGSON Jacqueline S., **The Metamorphosis of Criminal Justice, A Comparative Account**, Oxford University Press, Oxford, 2020, s. 13 vd.

*bargainig*) usullerine müracaat edilmektedir.<sup>17</sup> Öteden beri, ceza mahkemele-  
rinin iş yükünü azaltmak için ceza kararnamesi gibi birçok kurum ihdas edil-  
miş olmasına karşın iddia pazarlığı, tarafların rızası (*consent of the parties*)  
ilkesine dayanması bakımından ceza muhakemesi sahasında adeta bir para-  
digma değişikliği olarak görülmektedir.<sup>18</sup> Bunun sonucu olarak, klasik duruş-  
mada delillerin ikamesi ve tartışılması ilkelerine dayanan duruşma adeta bir  
lüks haline gelmekte, yargılamayı kısaltan iddia pazarlığı nevinden kurumla-  
rın ceza adaleti sistemi içindeki ağırlığı gittikçe artmaktadır. Bu kurumların  
birçoğu, sanığın suçunu ikrar etmesi (*guilty plea*) veya önerilen usulü kabul  
ederek (*plea of non contendere*) yargılanma hakkından vazgeçme karşılığında,  
ceza indirimi alması esasına dayanmaktadır.<sup>19</sup>

Büyük ölçüde 19. yüzyılda şekillenmiş doğrudan doğruyalık, maddi  
gerçeğin araştırılması ve alenilik gibi ilkelere dayanan Kıta Avrupası ceza  
muhakemesi sistemlerinde bu kurumun sisteme dahil edilmesi, klasik ceza  
muhakemesinin sonu veya bu gelişmeyi olumlu gören müelliflere göre bir  
yenilenme olarak değerlendirilmektedir.<sup>20</sup> Esasen, öğretilerde *Stuckenberg*'in

---

<sup>17</sup> Bu kavramlar hakkında detaylı bilgi için bkz. TULKENS Françoise, “Negotiated Justice”, **European Criminal Procedures**, in: Mireille Delmas-Marty ve J. R. Spencer (eds.), Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 641 vd.; AMBOS Kai / HEINZE Alexander: “Abbreviated Procedures in Comparative Criminal Procedure: A Structural Approach with a View to International Criminal Procedure”, **Abbreviated Criminal Procedures for Core International Crimes**, in: Morten Bergsmo (Ed.), Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels, 2017, s. 52-53; CLOONEY, Amal / WEBB, Philippa: *The Right to a Fair Trial in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2020, s. 624 vd.

<sup>18</sup> GILLIERON Gwladys: “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, **The Oxford Handbook of Criminal Process**, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 703 vd.

<sup>19</sup> HODGSON, *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 13.

<sup>20</sup> Krşl. WEIGEND Thomas: “The Decay of the Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure”, **Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context, Essays in Honour of Professor Mirjan Damaska**, in: John Jackson, Maximo Langer ve Peter Tillers (eds.), Hart Publishing, Oxford 2008, s. 39 vd.; STUCKENBERG Carl-Friedrich: in: Jörg-Peter Becker, Volker Erb, Robert Esser, Kirsten Graalman-Scheerer, Hans Hilger ve Alexander Ignor (Hrsg.) **Löwe-Rosenberg, Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz**, 27. Auflage, De Gruyter Verlag, Berlin 2021, §257c kn. 2 vd.; ROSENAU Henning, “Plea Bargaining in deutschen Strafgerichtssälen: Die Rechtsvergleichung als Auslegungshilfe am Beispiel der Absprachen im Strafverfahren betrachtet”, **Strafrechtswissenschaft als Analyse und Konstruktion, Festschrift für Ingeborg Puppe zum 70. Geburtstag**, in: Hans-Ulrich Paeffgen, Martin Böse, Urs Kindhäuser, Stephan Stübinger, Torsten Verrel ve Rainer Zaczyk (Hrsg.), Duncker & Humblot, Berlin 2011, s. 1597 vd., 1613-1614; ZABEL Benno, **Die Ordnung des Strafrechts**, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, s. 99 vd.; SCHÜNEMANN Bernd: “Faires Verfahren und Urteilsabsprachen im Strafverfahren”, **Goltdammer’s Archiv für Strafrecht**, Vol. 165, 2018, s. 182-183.

yerinde tespitine göre iddia pazarlığı usulünün kabulü, *Common Law* memleketlerindeki jürili yargılama usulünün dejenerasyonu anlamına gelmektedir.<sup>21</sup> ABD’li Federal Yargıç *Rakoff*’un şu tespiti de bu görüşü desteklemektedir: “*Ceza adaleti sistemimiz artık neredeyse tamamen, yargısal denetime tabi olmadan kapalı kapılar arkasında müzakerelerin yürütüldüğü bir iddia pazarlığı sistemi haline geldi.*”<sup>22</sup> *Rakoff*, Kurucu Babaların, jürili yargılamayı sistemin ana unsurlarından biri olarak gördüklerini, bunu sadece maddi gerçeğin araştırılmasına hizmet eden bir kurum olarak değil, aynı zamanda adil yargılama ve keyfiliğe karşı bir kalkan olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir.<sup>23</sup> Buna mukabil, ABD Yüksek Mahkemesi yerleşik içtihatlarında, iddia pazarlığı kurumu Anayasa’yı ihlal etmek bir tarafa, sistemin vazgeçilmez bir unsuru olarak tavsif edilmektedir. ABD Yüksek Mahkemesi yakın tarihli bir kararında, ceza adaleti sisteminde artık pazarlığa dayalı olarak ceza muhakemesinin hakim olduğunu, klasik duruşmalı yargılamanın ise istisna haline geldiğini ifade etmiştir.<sup>24</sup> Bunun sonucu olarak, müdafilerin çapraz sorgu usullerine hakim iyi birer yargılama avukatı olmaktan ziyade, yetenekli müzakereciler olması gerekmektedir.<sup>25</sup> ABD Yüksek Mahkemesi’nin bu konudaki kararlarına bakıldığında, Mahkeme’nin iddia pazarlığını eşitler arası bir sözleşme olduğu ve sanık ile Devlet arasında silahların eşitliğine dayanan gönüllülük esasına dayanan bir müzakereye dayandığı kanaatinde. Bu çerçevede Mahkeme, iddia pazarlığını, yargılamanın etkinliğini sağlama bakımından hayati önemi haiz bir kurum olarak görmektedir.<sup>26</sup>

Pazarlığa veya tarafların rızasına (*consensual justice*) dayalı muhakeme kurumları, özü itibarıyla eşitler arası ilişkileri düzenleyen özel hukuka ve ticaret hayatına ait kavramlar olup, esasen geleneksel ceza hukuku düşüncesinde yeri olmayan kavramlardır.<sup>27</sup> Bununla birlikte, günümüz ceza muha-

<sup>21</sup> STUCKENBERG Löwe-Rosenberg, §257c, kn. 2.

<sup>22</sup> RAKOFF Jed S., “Why Innocent People Plead Guilty”, *New York Review of Books*, 20 November 2014, <https://www.nybooks.com/articles/2014/11/20/why-innocent-people-plead-guilty/> (Erişim tarihi: 12.09.2021); ayrıca bkz. RUSSELL / HOLLANDER, s. 310.

<sup>23</sup> RAKOFF: Ibid.

<sup>24</sup> Supreme Court of the United States, *Lafler v. Cooper*, 566 U.S. 156 (2012), s. 3, 11.

<sup>25</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 310.

<sup>26</sup> Bu hususta bkz. VOGEL Mary, “Plea Bargaining under the Common Law” *The Oxford Handbook of Criminal Process*, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 738-740, 759.

<sup>27</sup> TULKENS, s. 642-643; ayrıca bkz. DAMASKA Mirjan: “Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen”, *Strafverteidiger*, Vol. 8, 1988, s. 398 vd.

kemesinde tarafların rızasına değer tanıyan, bilhassa iddia pazarlığı ve benzeri kurumlar çerçevesinde gerçekleştirilen müzakereler, ceza adaleti sistemlerinin bir cüzü haline gelmeye başlamıştır. Bu anlayışa göre, taraflar ikrar karşılığında ceza indirimini gibi karşılıklı tavizlerle, müzakere edilmiş bir anlaşmaya varmaktadır.<sup>28</sup> Bu nedenle müzakereye dayalı adaletin tüm unsurlarını bünyesinde barındıran iddia pazarlığı, kimi zaman bir sözleşme tipi olarak da tavsif edilmektedir.<sup>29</sup>

İddia ve ceza pazarlığı (*plea and sentence bargaining*) kurumunun, birçok görünüm biçimi olsa da uygulandığı hukuk sistemleri ve ceza muhakemesi sistemleri arasındaki farklılara rağmen, kurumun esasını teşkil eden unsurlar pek değişmemektedir. Buna göre, suçunu ikrar etmesi veya klasik duruşmalı yargılanma hakkından feragat ederek önerilen usulü kabul etmesi karşılığında şüpheli bir ödül, teşvik veya menfaat elde etmektedir. Bu kuruma ceza adaleti sistemleri tarafından gittikçe artan şekilde müracaat edilmesinin temel sebebi, uzun ve masraflı klasik duruşmalı yargılama yapılmaksızın cezai uyumsuzluğun sona erdirilmesine imkan sağlamasıdır.<sup>30</sup> İddia pazarlığı neticesini onaylayan mahkemenin kararı, bir mahkumiyet kararı niteliğindedir. Buna mukabil, bu muhakeme usulü sanığın, pişmanlığını ve hatta işlediği suçu gerçekten ikrar etmesinden ziyade, ceza muhakemesindeki vakaların yönetimindeki etkinliği azami seviyeye çıkarma amacına hizmet etmektedir.<sup>31</sup>

Elbette kurumun, ceza muhakemesinin hangi safhasında gerçekleşeceği, sanığa sunulan tekliflerin muhteva ve kapsamı ile hangi suçlar bakımından tatbik kabiliyeti bulacağı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı hallerde, pazarlık açık bir şekilde savcı ve müdafii arasında gerçekleşmekte, Almanya örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde süreci mahkemeler yürütmekte, bazı ülkelerde ise sanığa sunulan ödül açık bir pazarlık süreci olmaksızın örtülü olarak sunulmaktadır.<sup>32</sup>

Pazarlığa dayalı adalet (*negotiated justice*) olgusu, kurumun ilk olarak ortaya çıktığı ABD’de, yukarıda da ifade edildiği üzere, artık sistemin vaz-

---

<sup>28</sup> TULKENS, s. 644-645.

<sup>29</sup> Bkz. TULKENS, s. 661 vd.

<sup>30</sup> TULKENS, s. 662; HODGSON Jacqueline, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, 2nd edition. in: James D. Wright (ed.), Elsevier, Oxford, 2015, s. 226; MEYER, FS Donatsch, s. 427.

<sup>31</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 226.

<sup>32</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 226.

geçilmez bir unsur haline gelmiştir. ABD’de federal ve eyaletler düzeyindeki mahkumiyet kararlarının %95’inden fazlasının pazarlık neticesinde elde edilmiş ikrarlara (*guilty plea*) dayanıyor olması bu tespitin haklılığını açıkça ortaya koymaktadır.<sup>33</sup> ABD’de şüpheliler savcılıkla pazarlığa, müzakereye girerek suçlarını ikrarı (*guilty plea*), karşılığında belli bir menfaat elde etme şartına bağlamaktadır.<sup>34</sup> Bu nedenle, ikrarların büyük bir çoğunluğunda tarafların ikrarın kapsamı ve sonuçları üzerinde müzakere neticesinde uzlaşmalarından sonra gerçekleştirilmektedir.<sup>35</sup> Bu nedenle, ABD öğretisinde bu ülkenin ceza adaleti sisteminin artık adli olmaktan ziyade, iddia pazarlığı usulünün niteliği gereği idari bir yapıya büründüğü ifade edilmektedir.<sup>36</sup> Yakın tarihli bir çalışmada, ceza muhakemesini yargılamasız sona erdirmeye mekanizmalarının ortak özelliğinin esasen pazarlık ve sanığın ikrara zorlanmasının ötesinde, işte bu idarileşme (*administratization*) olgusunun teşkil ettiği ileri sürülmüştür.<sup>37</sup> Buna göre, bu nevi kurumların tatbikatında esas itibarıyla savcılığın (bazı hallerde de polis ve mahkeme idari personelinin) kimin ne kadar ceza alacağını belirlemesi ve mahkumiyet kararlarının, sanık haklarıyla donatılmış olan klasik duruşmalı yargılama olmaksızın verilmesi, ceza muhakemesinin yargısal niteliğini kaybederek, gittikçe idari bir faaliyet halini almasının unsurları olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>38</sup>

---

<sup>33</sup> ABD’de Federal mahkemelerde şüpheli ve sanıkların %97’si, eyalet mahkemelerinde ise %95’i, iddia pazarlığı çerçevesinde suçunu ikrar etmekte ve dosyalar klasik çekişmeli ve jüri yargılama olmaksızın sonuçlanmaktadır. Bkz. LIPPKE Richard L., “Regulating and Limiting Plea Concessions: Towards Fairness in Charge Adjudication”, **Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings, Individual Rights and Institutional Forms**, in: John D. Jackson and Sarah J. Summers (eds.), Hart Publishing, Oxford, 2018, s. 222; RUSSELL / HOLLANDER, s. 310; GILLIERON, s. 706.

<sup>34</sup> WEIGEND, Modelle des Strafverfahrens, s. 42.

<sup>35</sup> Bu hususta bkz. WRIGHT Ronald F., “Plea Bargaining”, **Encyclopaedia of Criminology and Criminal Justice**, in: Gerben Bruinsma ve David Weisburd (eds.), Volume 7, Springer Verlag, New York 2014, s. 3535-3536; TURNER Jenia I. / WEIGEND Thomas, “Negotiated Case Dispositions in Germany, England and the United States”, **Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice, Anglo-German Dialogues**, in: Kai Ambos, Antony Duff, Julian Roberts, Thomas Weigend, Alexander Heinze (eds.) Volume I, Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 389.

<sup>36</sup> ALSCHULER Albert W., “Guilty Plea: Plea Bargaining”, **Encyclopedia of Crime & Justice**, in: Joshua Dressler (ed.), Second Edition, Volume 2, Macmillan Reference, New York, 2002, s. 754.

<sup>37</sup> LANGER Maximo, “Plea Bargaining, Conviction Without Trial, and the Global Administration of Criminal Convictions”, **Annual Review of Criminology**, 2021, s. 377 vd.

<sup>38</sup> LANGER, s. 378, 389, 394-395, 405-406.

Tarihsel süreç içerisinde ABD’de bu usulün yaygınlık kazanmasının başlıca nedenleri arasında duruşmalı yargılama usulünün gittikçe karmaşık bir hal alması (örneğin, *voire dire* muhakemesi), maddi ceza hukukunun kapsamının genişlemesinin yanında soyut cezaların çok yüksek olması, suç oranının artması, mahkemelerin iş yükünün artması ve savcılara yasalarla gittikçe daha fazla yetki verilmesi yer gösterilmektedir.<sup>39</sup> Gerçekten, usuli garantiler ve yargılamaya ilişkin teknik detaylar arttıkça itham sisteminin kullanılması ihtimali azalmaktadır.<sup>40</sup> ABD Yüksek Mahkemesi yargıçlarından *Scalia, Lafler v. Cooper* davasında yazdığı muhalefet şerhinde ABD’de normal ceza muhakemesinin (*ordinary criminal process*) “çok uzun, çok pahalı ve öngörülmez” hale geldiğini ifade etmiştir.<sup>41</sup> Bir diğer *Common Law* memleketi İngiltere ve Galler’de de vakaların %90’ından fazlası, pazarlık neticesinde sanığın suçu ikrar etmesiyle sonuçlanmaktadır. Buna mukabil, şüpheli üzerindeki suçu ikrar baskısı, hakkındaki suçlamalara yapılacak yargılamada karşı çıkamamasına yol açabildiği ifade edilmektedir.<sup>42</sup>

Bu eleştirilere rağmen bilhassa son yirmi yıldan buyana klasik duruşmalı yargılama yerini Kıta Avrupası’nda da gittikçe artan bir oranda iddia pazarlığı benzeri, müzakereye dayalı ceza muhakemesini sona erdirmeye başlamıştır. Bu olgunun arkasında, Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinde de klasik duruşmalı yargılamalı gittikçe karmaşık bir yapıya bürünmeye başlamış olmasının da yattığı ifade edilmektedir.<sup>43</sup> Yine de bu nevi kurumların, ABD ve Birleşik Krallık ile kıyaslandığında, Kıta Avrupası ceza adaleti sistemleri içindeki ağırlıkları daha azdır.<sup>44</sup> Bunda, ABD ve Birleşik Krallık’ta iddia pazarlığı kasten adam öldürme de dahil olmak üzere tüm suçlar bakımından uygulanabilirken birçok Kıta Avrupası ülkesinde

---

<sup>39</sup> Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. PIZZI William T., **Trials Without Truth, Why Our System of Criminal Trials Has Become an Expensive Failure and What We Need to Do to Rebuild It**, New York University Press, New York, 1999, s. 5 vd.; ALSCHULER, s. 756; STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 2; GILLIERON, s. 704-705; ayrıca bkz. SCHÜNEMANN, s. 180 vd.

<sup>40</sup> GILLIERON, s. 704.

<sup>41</sup> Supreme Court of the United States, *Lafler v. Cooper*, 566 U.S. 156 (2012).

<sup>42</sup> ZEDNER Lucia / STUCKENBERG Carl-Friedrich, “Due Process”, **Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice, Anglo-German Dialogues**, in: Kai Ambos, Antony Duff, Julian Roberts, Thomas Weigend, Alexander Heinze (eds.), Volume I, Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 311.

<sup>43</sup> ALSCHULER, s. 756; STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 2; HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 226; GILLIERON, s. 703.

<sup>44</sup> HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 226.

daha ziyade hafif ve orta ağırlıkta suçlarla sınırlı olmasının etkisi de vardır.<sup>45</sup> Buna mukabil, aşağıda ele alacağımız AIHM kararına konu olan Gürcistan'da cezai uyumsuzlukların %87.8'inin, Estonya ve Rusya'da %64'ünün iddia pazarlığı gibi klasik duruşmalı yargılamanın yerini alan kurumlar marifetiyle sonuçlandırıldığı da ifade edilmelidir.<sup>46</sup>

Gerçekten duruşmada delillerin ikamesi ve tartışılması marifetiyle sanığın suçluluğu ve suçsuzluğuna ilişkin kovuşturma yapılmaksızın, pazarlık usulüyle ceza muhakemesinin sona erdirilmesi, günümüzde artık ABD ile sınırlı bir olgu olmayıp Kıta Avrupası da dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bu kapsamda Arjantin, Fransa, Çin, Avustralya, Nijerya ve Almanya gibi çok birbirinden farklı hukuk sistemleri yer almaktadır.<sup>47</sup> Çin örneğine bakıldığında iddia pazarlığı kurumunun 2018 tarihinde sisteme dahil edilmesine rağmen, 2020 yılının ilk yarısına gelindiğinde vakaların %82.2'sinin bu usulle neticelendirildiği görülmektedir. Çin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun m.15 hükmü, 2018 değişikliğiyle birlikte iddia pazarlığını, Çin ceza muhakemesinin temel bir ilkesi olarak kabul etmiştir. Bunun sonucu olarak, iddia pazarlığı kurumu tüm suçlar bakımından uygulama kabiliyeti bulmaktadır.<sup>48</sup> Çin modelinde ABD'den esinlenilmiş, savcılık iddia pazarlığında en önemli rolü oynayan ceza muhakemesi aktörü olarak temayüz etmiştir.<sup>49</sup> Dünya geneline bakıldığında, 1990 yılından buyana, ceza muhakemesinin klasik duruşmalı yargılama olmaksızın sona erdiren kurumların (*trial waiver*), yasalaşmasında %300 gibi ciddi bir artış söz konusu olmuştur.<sup>50</sup> Almanya örneği, iddia pazarlığı bakımından özellik arz etmektedir. 1970'li yıllarda Almanya, ABD öğretisinde kendi ülkelerindeki iddia pazarlığı kurumunu ağır şekilde tenkit eden müellifler tarafından iddia pazarlığına hukuk sisteminde yer vermeyen örnek bir hukuk sistemi olarak gösterilmektedir. Bu tespit artık geçerliliğini yitirmiştir.<sup>51</sup>

<sup>45</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 227; GILLIERON, s. 704.

<sup>46</sup> Bu hususta karşılaştırmalı bir tablo için bkz. Fair Trials, The Disappearing Trial, London 2017 <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/12/Report-The-Disappearing-Trial.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2021), s. 34.

<sup>47</sup> TURNER / WEIGEND, s. 389.

<sup>48</sup> SHI Jiahui, "Reconsideration of the Role of Prosecutors in the Chinese Plea Bargaining System: A Comparative Perspective", **Chinese Studies**, 2021 (10), s. 89.

<sup>49</sup> SHI, s. 91 vd.

<sup>50</sup> RUSSELL / HOLLANDER: s. 311; bu hususta yıllara ve ülkelere göre dağılımı ortaya koyan karşılaştırmalı tablolar için bkz. LANGER, s. 380-381.

<sup>51</sup> LANGBEIN John H., "Land without plea bargaining: How the Germans Do It", **Michigan Law Review**, Vol. 78, 1979, s. 204 vd.; ayrıca bkz. GILLIERON, s. 711 vd.

Günümüze gelindiğinde iddia pazarlığı hakkında, doksan ülke üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, altmış altı ülke yargılama olmaksızın (*trial waiver*) ceza muhakemesinin sona erdirilmesini sağlayan usulleri kabul etmektedir. Bir başka deyişle, bu hukuk sistemlerinde şüphelilerin suçu ikrar veya soruşturma yetkilileriyle işbirlikleri karşılığında, devletten daha az cezalandırma veya suç vasfının daha hafif bir suç şeklinde belirlenmesi usulü kanunen yasaklanmamıştır.<sup>52</sup> Bu şekilde adeta bir alış verişe dayanan usul Anglo-Amerikan sistemlerinde iddia pazarlığı (*plea bargaining*), Alman hukukunda ise hüküm anlaşması (*Verständigung*) olarak adlandırılmaktadır.<sup>53</sup> Bu noktada, her Kıta Avrupası ülkesinin kendi ceza muhakemesi sistemi ve gelenekleri çerçevesinde, kendine has bir iddia pazarlığı modelini benimsediği hususu ifade edilmelidir.<sup>54</sup>

Gerçekten, yukarıda da ifade edildiği üzere hukuk sistemlerinde çok farklı adlarla anılması, kapsamı, tatbik şartları, mahkemenin anlaşmaların meydana gelmesi ve denetlenmesindeki rolü gibi birçok konuda farklılık gösterebilir de bu kurumların esasını, şüpheli ve savcılık arasında adeta alışveriş (*do ut es*) neticesinde; çoğunlukla sanığın ikrarına karşılık ceza indirimiyle, ceza muhakemesinin klasik anlamda duruşma devresi olmaksızın sonuçlandırılması teşkil etmektedir.<sup>55</sup> Bu noktada, Alman modelinin en azından teorik olarak klasik iddia pazarlığı modelinden farklı olduğu vurgulanmalıdır. Bunun temel sebebi, Alman kanun koyucusunun ceza muhakemesinde en azından açıktan bir paradigma değişikliğine gitmek yerine, hüküm anlaşması kurumunu ceza muhakemesinin mevcut normatif yapısına uydurma yolundaki tercihidir.<sup>56</sup> Alman

<sup>52</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 310.

<sup>53</sup> İspanya’da bu muhakeme usulü “*conformidad*”, Fransa’da “*composition pénale*” veya “*comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*” ve İtalya’da “*patteggiamento*” olarak adlandırılmaktadır. Bkz. ORLANDI, Renzo: “Absprachen im italienischen Strafverfahren”, *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 116 (1), 2004, s. 120 vd., GONZALEZ NAVARRO Alicia: “Absprachen im spanischen Strafverfahren - mit besonderer Berücksichtigung des beschleunigten Verfahrens”, *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 123 (1), 2011, s. 163 vd.; AMBOS / HEINZE, *Abbreviated Procedures*, s. 56 vd.; HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 22; BEULKE Werner / SWOBODA Sabine, *Strafprozessrecht*, 15. Auflage, C. F. Müller, Heidelberg, 2020, kn. 594 vd.

<sup>54</sup> AMBOS / HEINZE, *Abbreviated Procedures*, s. 56.

<sup>55</sup> WRIGHT, s. 3535.

<sup>56</sup> BEULKE / SWOBODA, kn. 596; SINN Arndt: “Die Verständigung im deutschen Strafverfahren”, *Die Strafprozessuale Hauptverhandlung zwischen inquisitorischem und adversatorischem Modell. Eine rechtsvergleichende Analyse am Beispiel des deutschen und des zentralasiatischen Strafprozessrechts*, in: Friedrich-Christian Schroeder, Manuchehr Kudratov (Hrsg.), *PL Academic Research*, Frankfurt am Main 2014, s. 153-154, 156.

pazarlık modelinde sanık, önceden savcının hazırladığı iddianameyi kabul etmek suretiyle değil, klasik duruşmalı yargılamada hâkim önünde suçunu ikrar (*Geständnis*) etmekte ve dava konusu olaya ilişkin bildikleri hakkında ifade vermektedir. Bu ikrar, en azından teorik olarak doğrudan mahkumiyet kararıyla sonuçlanmamakta; Al.CMK m.257c/f.1 hükmü uyarınca hakimin, mahkumiyet kararı vermeye yeterli kanaate ulaşmak bakımından maddi gerçeği araştırma görevi devam etmektedir. Buna mukabil uygulamada, bu teorik farklar anlamını büyük ölçüde kaybetmektedir. Anglo-Amerikan *plea bargaining* ile Alman *Verständigung* arasındaki işin esasına tekabül eden ortak hususiyet sanığın iddianamedeki suçlamaları kabul etmesinin ceza indirimi ile ödüllendirilmesidir.<sup>57</sup>

İddia pazarlığı kurumlarının bu şekilde Dünya sathında yaygınlık kazanması, duruşma devresine hiç gerek kalmaması veya oldukça kısalması neticesinde yargılamanın hızlanmasının yanı sıra mahkeme ve savcılara vakaları daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturma imkanı vermesiyle izah edilmektedir.<sup>58</sup> Nitekim, 1987 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Konsey üyesi ülkelere uzun dava süreleri ve mahkemelerin kabarık iş yükü karşısında, ceza muhakemesinde maslahata uygunluk ilkesinin uygulamalarını, hafif ve yaygın olarak işlenen suçlar bakımından basitleştirilmiş, kısaltılmış ve mahkeme dışı anlaşma kurumlarını kabul etmelerini tavsiye etmiştir.<sup>59</sup> Bu tavsiye kararının, Avrupa sathında iddia pazarlığı vb. kurumların yayılmasında hatırı sayılır bir tesiri olmuştur.<sup>60</sup> Buna mukabil, Dünya çapındaki bu hızlı yayılımına karşın iddia pazarlığı nevinden muhakeme usullerinin adillik (*fairness*), maddi gerçeğe uygunluk ve meşruiyetleri hakkında oldukça hararetli tartışmalar mevcuttur. Bu noktada özellikle, masum insanların işlemedikleri suçları ikrar etmek durumunda kalarak ceza indirimi al-

<sup>57</sup> Bkz. WEIGEND, Modelle des Strafverfahrens, s. 43-44; GILLIERON, s. 712, 723; Bu noktada, Almanya'da soruşturma aşamasında müzakere ve pazarlığın gerçekleştiği, uygulamada kendisine en çok sık başvurulmuş kurum, kamu davasının açılmadan soruşturmanın neticelendirilmesini sağlayan Al.CMK m.153a hükmüdür. Bkz. WALTER Tonio, *Strafprozessrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, s. 19, 118-119.

<sup>58</sup> TURNER / WEIGEND, s. 390.

<sup>59</sup> Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi, Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Üye Devletlere Yönelik R (87) 19 Sayılı Tavsiye Kararı (Bakanlar Komitesince, Bakan Vekillerinin 17 Eylül 1987 tarihli 410. Toplantısında Kabul Edilmiştir. Ayrıca bkz. PRADEL, Jean: "Le Plaidier Coupable, Confrontation des Droits Américain, Italien et Français", *Revue Internationale de Droit Comparé*, Vol. 57 (2), s. 490; HODGSON, The Metamorphosis of Criminal Justice, s. 14.

<sup>60</sup> TULKENS, s. 662.

dıkları vakalar, bu kurumun etkinliği karşısında ödenen bu masum insanların cezalandırılması bedeline değip değmeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir.<sup>61</sup> Benzer şekilde kişilerin iddia pazarlığını kabul etmedikleri takdirde, yargılama neticesinde daha ağır ceza alacakları (*the sentence differential*) düşüncesi de onları bu usulü kabul etmek durumunda bırakmaktadır.<sup>62</sup> ABD’de sanığın iddia pazarlığını kabul etmemesi üzerine yapılan klasik yargılama neticesinde çok daha ağır ceza aldığı çok sayıda vaka vardır. Örneğin, ABD’de 88 dolarlık bir çek üzerinde sahtecilik suçunun söz konusu olduğu vakada, savcı suç şüphesi olan kişiye, iddia pazarlığı kapsamında beş yıl hapis cezası teklif etmiştir. Kişinin bu teklifi reddetmesi üzerine savcı, kişiyi itiyadi suçlu olarak tavsif eden yeni bir iddianame tanzim etmiş ve sanık yapılan yargılama neticesinde ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. ABD Yüksek Mahkemesi de kişi hakkında yeniden düzenlenen iddianameyi, mahkumiyet kararını ve cezayı onamıştır.<sup>63</sup> Buna ilave olarak, maddi gerçeğin araştırılmasından sarfi nazar edilerek kurulan mahkumiyet hükümlerinin, olgusal gerçekliğe tekabül edip etmediği muğlaktır. Buna mukabil, iddia pazarlığı kurumu, sanıklar tarafından klasik yargılama usulünün uzun sürmesi ve pazarlığın kesin bir ceza indirimi sağlaması nedeniyle tercih edilebilmektedir.<sup>64</sup> Öğretide ayrıca, pazarlık neticesinde alınacak ceza ile klasik yargılama neticesine alınacak ceza arasındaki ciddi fark dışında, belli hallerde tutuklama kurumunun da sanık üzerinde ikrar baskısı oluşturacağı ifade edilmektedir.<sup>65</sup>

İddia pazarlığı kamuoyu tarafından tenkit edilse de ceza adaleti sisteminde çalışanlar tarafından, bu kurumun iş yükü fazla olan mahkemeler için gerekli görüldüğü ifade edilmektedir.<sup>66</sup> Buna ilave olarak iddia pazarlığı kurumu, muhakemenin sùjeleri arasındaki güç dengelerini de değiştirmektedir. Gerçekten, hakimlerin ve jürili sistemlerde jürinin artık savcılara nazaran ikinci planda kaldıkları görülmektedir.<sup>67</sup> İddia pazarlığı üzerinde harici hukuki tahditlerin umumiyetle pek bir etkisinin olmaması nedeniyle, savcılık

---

<sup>61</sup> TURNER / WEIGEND, s. 390; ayrıca bkz. GILLIERON, s. 721 vd.

<sup>62</sup> ALSCHULER, s. 757.

<sup>63</sup> ALSCHULER, s. 757; ayrıca bkz. WEIGEND, Modelle des Strafverfahrens, s. 42.

<sup>64</sup> STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 2.

<sup>65</sup> SINN, s. 155.

<sup>66</sup> WRIGHT, s. 3535.

<sup>67</sup> WRIGHT, s. 3535-3536; HODGSON, Plea Bargaining, s. 227; ayrıca bkz. GILLIERON, s. 725-726.

ofislerine iddia pazarlığına müracaata ilişkin dahili idari sınırlamalar getirilmektedir.<sup>68</sup> Gerçekten, iddia pazarlığı usulünde artık savcılık, silahların eşitliği ilkesi muvacehesinde savunmayla eşit seviyede hukuki ve olgusal argümanlarını ortaya koymakla yetinmemektedir. Bilakis, savcı savunmanın argümanlarını pazarlık sürecinde dinledikten, sonra buna göre suç vasfını ve delilleri seçerek nihai cezanın belirlenmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Hakim ise savcının kararını, muhtemel hatalar bakımından ancak istisnai hallerde denetlemektedir.<sup>69</sup> İddia pazarlığı kurumunun bu veçhesi, tahkik sistemine dayanan Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemleri için daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Zira, bu sistemde maddi gerçeğin araştırılması, iddia ve savunmanın değil bilakis hakimin vazifesidir.<sup>70</sup>

Buna mukabil, Fransa örneğinde olduğu gibi iddia pazarlığı usulünde (*plaidier coupable*) hakimin rolünü sınırlayan Kıta Avrupası ülkeleri de mevcuttur. Bu modelde hakim, sanığın ikrarı karşılığında indirim yapmak suretiyle savcının önerdiği cezayı ya kabul ya reddedecektir.<sup>71</sup> Bir başka deyişle, hakimin savcının ceza teklifinde değişiklik yapma yetkisi yoktur. Hâkimin ceza muhakemesindeki ağırlığı ve rolünün, soruşturma ve kovuşturmanın ayrılığı ilkesi ile bağdaşmadığı, bu nedenle de güçler ayrılığı ilkesine aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun iddia pazarlığı düzenlemesinin Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Konseyi'ne (*Conseil constitutionnel*) müracaat edilmiştir.<sup>72</sup> Bununla birlikte, Fransız Anayasa Konseyi, iddia pazarlığı birkaç tali husus dışında iddia pazarlığına ilişkin düzenlemeleri, Anayasa'ya uygun bulmuştur. Konsey, söz konusu kurumun masumiyet karinesi, kişinin kendini suçlamama hakkı, sanık ve mağdurun kanun önünde eşitliği ilkesi, pazarlığın sanık üzerinde müsaade edilmeyecek derecede baskı oluşması ihtimali ve aleni yargılanma gibi Fransız ceza muhakemesi hukukunun ilkeleri çerçevesinde kapsamlı bir şekilde değerlendirmiş ve söz konusu kanuni düzenlemenin Ana-

<sup>68</sup> ALSCHULER, s. 761; WRIGHT, s. 3535.

<sup>69</sup> DAMASKA, Plea bargaining, s. 398-399; WRIGHT, s. 3536.

<sup>70</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 227; GILLIERON, s. 707.; HAMDAN Stephanie, **Absprachen im französischen Strafverfahren? Das Verfahren der Comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité**, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2018, s. 126.

<sup>71</sup> Bkz. Fransız CMK m.495-7-495-16; PFEFFERKORN Fabian, **Einführung in das französische Strafverfahren**, LIT Verlag, Hamburg, 2006, s. 205-207.

<sup>72</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 227; söz konusu ilke hakkında bilgi için bkz. PFEFFERKORN, s. 24.

yasa'ya uygun olduğuna hükmetmiştir.<sup>73</sup> Konsey değerlendirmesinde adil yargılanma ilkesi çerçevesinde, soruşturma ve kovuşturma makamları arasındaki iş bölümü üzerinde durmuştur. Buna göre, soruşturmayı yürütecek ve kamu adına iddianameyi hazırlayacak makamla, yargılama neticesinde hüküm verecek kovuşturma makamlarının birbirinden ayrı olması (*séparation des autorités chargées de l'action publique et des autorités de jugement*), adil yargılanma ilkesinin bir gereğidir. Öğretide genel olarak bu ilkenin, hakimin bağımsızlığının temin edilmesi amacına hizmet ettiği ifade edilmektedir.<sup>74</sup> Başvuruculara göre, iddia pazarlığı usulünde savcının cezayı önerme hakkını haiz olması, mahkumiyete hükmetme yetkisini inhisarında bulunduran ceza hakiminin yetkisini gasp edilmesi anlamına gelmektedir.<sup>75</sup> Anayasa Konseyi, başvuruçuların itirazlarını reddetmiş, hakimin savcının önerdiği cezayı reddetme yetkisini haiz olmasının yeterli bir yargısal denetime imkan sağladığı neticesine ulaşmıştır. Mahkeme'ye göre, savcının cezaya karar verme yetkisi olmayıp, savcı sadece cezayı teklif etme yetkisiyle donatılmıştır. Bunun sonucu olarak, inceleme konusu usulün Anayasa'ya uygun bir şekilde işletilmesi bakımından hakim dosyayı incelemeli, sanığı ve mağduru dinlemeli, böylece failin kişiliği, mağdurun ifadeleri ve suçun işlendiği şartları dikkate alarak, savcının ceza teklifini reddetmeli veya kabul etmelidir (*refuser l'homologation*). Bu şekilde hakim, yalnızca savcının ceza teklifine istinat ederek karar verme durumunda kalmadığından, soruşturma ve kovuşturma makamlarının tefriki ilkesi ihlal edilmemiştir.<sup>76</sup> Bir başka deyişle Anayasa Mahkemesi, hürriyeti bağlayıcı cezaların verilmesini de ihtiva ettiğinden hakim, adeta bir noter gibi yalnızca savcının önerdiği cezayı onaylamakla yetinmemesi gerektiği hususunun altını çizmiştir.<sup>77</sup> Bu çerçevede hakim, iddianameyi ve önerilen cezayı, bilgi ve bulgularla desteklenip desteklenmediğini, sanığın kişiliği, mağdurun durumu veya kamu menfaatini göz önüne alarak değerlendirmek suretiyle kabul veya duruma göre

<sup>73</sup> Conseil constitutionnel, Décision N. 2004-492 DC, 2.3.2004, para. 106. (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004492DC.htm>); (Son erişim tarihi: 12 Eylül 2021), ayrıca bkz.HAMDAN, 126 vd.

<sup>74</sup> HAMDAN, 126 vd.

<sup>75</sup> Conseil constitutionnel, Décision N. 2004-492 DC, 2.3.2004, para. 106. (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004492DC.htm>) (Son erişim tarihi: 12 Eylül 2021); ayrıca bkz. HAMDAN, s. 127.

<sup>76</sup> Conseil constitutionnel, Décision N. 2004-492 DC, 2.3.2004, para. 107. (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004492DC.htm>) (Son erişim tarihi: 12 Eylül 2021); ayrıca bkz. HAMDAN, s. 127.

<sup>77</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 227-228; HAMDAN, 127.

reddetmelidir.<sup>78</sup> Mahkeme, hakim in bu konudaki değerlendirmesini kamuya kapalı yapması yolundaki Fransız CMK 495-9 hükmünü ise Anayasa'ya aykırı bulmuş; bu hükümde 2005 yılında yapılan değişiklik ile, hakim in bu kurum kapsamındaki duruşmayı kamuya açık bir şekilde yapma şartı getirilmiştir. Aynı hüküm uyarınca, savcının duruşmaya katılması zorunlu değildir.<sup>79</sup> Gerçekten, bu usule ilişkin Fransız Adalet Bakanlığı 2 Eylül 2004 tarihli sirkülerinde<sup>80</sup>, Anglo-Sakson hukukundaki iddia pazarlığında önceliğin maddi gerçekten ziyade ikrara verildiği; Fransız yargıcın ise herhangi bir ceza davasında olduğu gibi sanığın suçluluğunu ve verilen cezanın yeterliliğini değerlendirmek durumunda olduğu hususu vurgulanmıştır.<sup>81</sup> Buna mukabil, uygulamada bu usulün yargılamayı hızlandırmak amacıyla ihdas edildiği göz önüne alındığında, hakim in istisnai haller dışında kendisine sunulan anlaşmayı onaylayacağı değerlendirilmektedir. Bunun sonucu olarak uygulamada, cezalandırma yetkisinin savcı tarafından kullanılacağı ifade edilmektedir.<sup>82</sup> Esasen, mahkemenin maddi gerçeği araştırma faaliyetinin belli ölçüde sınırlandırılması ve yargılamanın kısa sürede neticelendirilmesi, bu kurumun ihdas amacı ve eşyanın tabiatına uygundur. Bu noktada önem arz eden husus hakim in, bu nevi kurumların kötüye kullanılmasına karşı, gerekli hallerde denetim imkanı sağlayan yetkilerle donatılmış olmasıdır. Bir başka deyişle, bu kurum kapsamında hakim in maddi gerçeği araştırma vazifesi, klasik duruşmalı yargılamadaki haliyle uygulanmaya kalkılırsa, iddia pazarlığı gibi kurumlardan beklenen, yargılamanın hızlanması suretiyle, adliyelerin iş yükünün azaltılması amacının gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.<sup>83</sup> Öğretide *Pradel*, Fransız modelinin, bağımsız bir hakim in varlığı, iddia ve yargılama makamları arasındaki ayırım ilkesinin ve savunma haklarının muhafaza edilmesi, AİHS m.6 hükmüne uygun olduğu kanaatindedir.<sup>84</sup> Fransa'da bu usulün sistem içindeki ağırlığı ve kapsamı gittikçe genişlemektedir. Günümüzde, *tribunal correctionnel* mahkemeleri önündeki davaların %15'i iddia pazarlığı yöntemiyle çözümlenmektedir.<sup>85</sup> Fransa'da,

<sup>78</sup> HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 227-228; HODGSON, *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 21.

<sup>79</sup> Conseil constitutionnel, *Décision N. 2004-492 DC*, 2.3.2004, para. 118; HAMDAN, s. 80.

<sup>80</sup> Circulaire, 2.9.2004, CRIM 04-12 E8, 1.2.2.2; HAMDAN, s. 68 vd.

<sup>81</sup> HAMDAN, s. 70; HODGSON: *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 21.

<sup>82</sup> HAMDAN, s. 127, 235, 238.

<sup>83</sup> HODGSON, *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 21-22.

<sup>84</sup> PRADEL, s. 490.

<sup>85</sup> HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 228.

iddia pazarlığı kurumu on yıla kadar cezayı gerektiren cünhalar bakımından uygulanmaktadır. Savcıya, kanunda ilgili suç için öngörülen cezanın yarısını, diğer hallerde de üç yılı aşmayan<sup>86</sup> bir hapis cezası önerme yetkisi tanınmaktadır.<sup>87</sup> Buradan da anlaşılacağı üzere Fransız modelinde, ABD'den farklı olarak, savcı ile şüpheli arasında gerçek anlamda bir pazarlık gerçekleşmemektedir. Bir başka deyişle, Fransız modelinde şüpheli veya sanık bir pazarlık (*négociation*) yetkisine değil, yalnızca savcılık tarafından hazırlanmış olan ceza teklifini avukat huzurunda kabul edip etmemek konusunda bir seçim hakkına sahiptir.<sup>88</sup> Bu bakımdan önem arz eden husus, sanığın rızasının gerçek manada gönüllü olması ve rızasını bu usulü kabul etmesinin hukuki neticelerinin tam manada bilincinde olarak açıklamış olmasıdır.<sup>89</sup>

Benzer şekilde, İtalya'da da hakim, savcılık tarafından önerilen cezayı sadece kabul veya reddetme yetkisini haizdir. Buna ilave olarak hakimin, sanığın bu usulü gönüllü bir şekilde kabul edip etmediğini ve dosyadaki deliller bakımından değerlendirmelidir. Böylelikle, hakimin maddi gerçeği arama vazifesi bir ölçüde muhafaza edilmiş olmaktadır.<sup>90</sup> Buna karşılık, 1989 senesinde kabul edilen İtalyan iddia pazarlığı kurumu (*patteggiamento*)

<sup>86</sup> Fransız CMK m.495-8/f.2 uyarınca, 2019 değişikliği ile birlikte, kurumun kapsamı genişletilerek daha önce bir yıl olan bu süre, üç yıla çıkarılmıştır.

<sup>87</sup> Bu noktada kurumun, yalnızca ceza kanununda cünha (*délits*) olarak tavsif edilmiş olan fiiller bakımından uygulama kabiliyeti bulacağı, cürümlerin (*crimes*) kurumun uygulama kapsamı dışında olduğu vurgulanmalıdır. Böylece ağır suçlar ve kabahatler kurumun uygulama kapsamı dışında tutulmuştur. Bu noktada Fransız Ceza Kanunu'nun cürüm (*crimes*), cünha (*délits*) ve kabahat (*contraventions*) şeklinde üçlü bir sınıflandırmayı benimsediği hususu ilave edilmelidir. Buna göre suçlar, yaptırım olarak en az on yıl hapis cezasını gerektiren fiillerdir. Cünhalar ise on yıla kadar hapis cezasını ve en az 3750 Avro para cezasını gerektiren fiillerdir. Kabahatlerin karşılığında hapis cezası verilmesi mümkün olmayıp, en fazla 3000 Avro para cezası verilebilmektedir. Keza, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m.495-16 hükmü uyarınca, iddia pazarlığı kurumunun on sekiz yaşın altındaki kişilere, siyasi suçlara, basın suçlarına, taksirle öldürme suçlarına ve kendine has özel yargılama usulleri olan suçlara uygulanması mümkün değildir. Kabahatler bakımından ise Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m.524 vd. maddelerde düzenlenmiş olan basit yargılama usulü (*procédure simplifiée*) uygulanmaktadır. Bu hususta detaylı bilgi için bkz. PFEFFERKORN, s. 202 vd.; HAMDAN, s. 29, 67 vd.; GILLIERON, s. 723.

<sup>88</sup> Bkz. JUNG Heike / NITSCHMANN Kathrin, "Das Bekenntnis zum Schuldbekentnis - zur Einführung des plaider coupable im französischen Strafprozess", *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 116 (3), 2004, s. 790; HAMDAN, s. 170 vd. Savcının teklifini kabul edip etmemek bakımından şüphelinin, avukatıyla baş başa görüşme ve on günlük bir düşünme süresi hakları tanınmıştır. Bkz. PFEFFERKORN, s. 206.

<sup>89</sup> HODGSON, *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 21.

<sup>90</sup> MAIWALD Manfred, *Einführung in das italienische Strafrecht und Strafprozeßrecht*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2009, s. 226-227; HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 228.

uygulanmasının beklenen seviyelere ulaşmadığı hususu ilave edilmelidir.<sup>91</sup> Bu kurumun, İtalya’da beklendiği kadar ilgi görmemesi, genel olarak İtalyan hukuk kültürüne ilişkin hususiyetlerle izah edilmektedir.<sup>92</sup> Bunlar arasında, avukatların kısaltılmış usulleri kendilerini pasif bir konuma irca ettiği ve duruşmalı yargılamadaki son savunmalara mahsus teatral savunmaları yapma imkânlarını ellerinden aldığı için bu kurumu tercih etmemeleri yer almaktadır.<sup>93</sup> Buna ilave olarak, İtalyan kültüründe pragmatik düşünceye meylin pek olmayışı, hukuk devletine ilişkin garantileri güçlendiren Anayasa Mahkemesi kararları ve yasama faaliyetleri ile yargılama süresinin uzunluğu nedeniyle davaların zaten zamanaşımına uğruyor olması da iddia pazarlığı kurumunun, bu ülkede az uygulanıyor oluşunun gerekçeleri arasında gösterilmiştir.<sup>94</sup>

Bu noktada, iddia pazarlığının özü itibarıyla iddia ve savunma tarafları arasında gerçekleşen, iddianame ve cezanın belirlenmesinde mahkemenin oldukça sınırlı rolünün olduğu bir kurum olduğu vurgulanmalıdır. Tahkik sistemlerinde hakimin maddi gerçeğin araştırılmasındaki başat rolü dikkate alındığında, bu nevi sözleşme tipi usullerin geleneksel kamu menfaati odaklı, hakimin tanıkları dinleyip, delilleri değerlendirmek suretiyle ceza verilmesi anlayışıyla tezatlık teşkil ettiği görülmektedir.<sup>95</sup> Bu nedenle, bazı müellifler iddia pazarlığı kurumlarına ilişkin uygulamalara, meşru bir zemin temin etmek üzere tabiri caizse maddi gerçeğin araştırılması ve suçla bozulan adalet dengesinin yeniden tesisi gibi eski moda kavramların yerine ceza muhakemesinde rıza ilkesi (*consent principle*) gibi yeni kavramları ikame etmek istemektedir. Buna göre, savcılık ve sanığın rızası mahkemenin kararı için yeterli bir temel teşkil etmektedir. Tarafların üzerinde mutabık kaldığı bu nevi bir anlaşmayı mahkeme, anlaşmayı vücuda getiren unsurları tetkik etmeden onaylayabilecektir. Bu nevi bir ilkenin uygulanması halinde hakim, tahkik sistemindeki ceza muhakemesine vaziyet eden hakim rolünü kaybederek, çok sınırlı danışma yetkilerini haiz bir noter rolüne irca edilebilecek-

<sup>91</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 311.

<sup>92</sup> WEICHBRODT Korinna, Das Konsensprinzip strafprozessualer Absprachen, **Zugleich ein Beitrag zur Reformdiskussion unter besonderer Berücksichtigung der italienischen Regelung einvernehmlicher Verfahrensbeendigung**, Duncker & Humblodt, Berlin, 2006, s. 290 vd.

<sup>93</sup> WEICHBRODT, s. 291.

<sup>94</sup> WEICHBRODT, s. 292.

<sup>95</sup> HODGSON, Plea Bargaining, s. 230.

tir.<sup>96</sup> Buna ilave olarak öğretilerde, cezanın pazarlık neticesinde belirlenmesiyle artık rasyonel bir ceza politikasından söz edilemeyeceği, cezanın genel ve özel önleme amaçlarıyla bu durumu bağdaştırmanın pek mümkün olmadığı ifade edilmiştir.<sup>97</sup> Bir başka deyişle, ceza muhakemesinin dejenerasyon olması maddi ceza hukukunun da dejenerasyon olması, ceza normunun amaçlarının gerçekleştirilememesi sonucunu doğurmaktadır.<sup>98</sup> Bu gibi kurumların, ceza muhakemesi aktörleri üzerinde, vakaları zahmet isteyen klasik yargılama usulleriyle çözmekle uğraşmak yerine, bu nevi pazarlık usullerine başvurarak vakaları derhal halletme kolaylığına yol açacağı da ileri sürülmüştür.<sup>99</sup> Zaman zaman, mağdur bakımından iddia pazarlığı kurumunun, mağdurla faili tekrar yüzleşmek zorunda bırakmadığı gerekçesiyle faydalı olduğu ileri sürülse de failin yargılanarak aslında hak ettiği cezayı alması hususunda meşru bir menfaati olan mağdurlar bakımından bu kurumun neticeleri çok arzu edilebilir olmayabilir.<sup>100</sup> Bu itirazlara rağmen, usul ekonomisi, etkinlik ve yargılamanın kısa sürede neticelendirilmesi mülahazasıyla, yukarıda arz edildiği gibi iddia pazarlığı ve benzeri kurumlar çok farklı hukuk sistemlerinde kabul edilmekte ve genellikle uygulama kapsamı gittikçe genişlemektedir.<sup>101</sup> Bunun sonucu olarak ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılması ve adalet ilkelerinin yerine tedricen usul ekonomisi (*Verfahrensökonomie*) ve yargılamanın etkinliğinin sağlanması hakim paradigma haline gelmektedir.<sup>102</sup>

## 2. İddia Pazarlığı Kurumunun Görünüm Biçimleri

İddia pazarlığı kurumunda pazarlığın muhtevasını, genellikle ceza pazarlığı ve suç vasfına ilişkin iddianame pazarlığı teşkil etmektedir. Birçok Kıta Avrupası ülkesinde de yaygın bir şekilde uygulanan ceza pazarlığında (*sentence bargain*) savcı, sanığın alabileceği en yüksek cezanın altında bir

---

<sup>96</sup> Bu hususta karşılaştığımız WEIGEND, *The Decay of the Inquisitorial Ideal*, s. 56, 60; SCHÜNEMANN, s. 184-186; JAHN Matthias / CHARLOTTE SCHMITT-LEONARDY, "Rechtsphilosophische und straftheoretische Begründungselemente der Verständigung im deutschen Strafverfahren", *Jahrbuch für Recht und Ethik, Gedächtnisschrift für Joachim Hruschka*, in: Jan C. Joerden ve Jan C. Schuhr (Hrsg.), Band 27, Duncker & Humblodt, Berlin, 2019, s. 571 vd.; BEULKE / SWOBODA, kn. 596.

<sup>97</sup> DAMASKA, *Plea bargaining*, s. 400; STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 4; SCHÜNEMANN, s. 182.

<sup>98</sup> STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 4.

<sup>99</sup> DAMASKA, *Plea bargaining*, s. 400.

<sup>100</sup> DAMASKA, *Plea bargaining*, s. 400; RUSSELL / HOLLANDER, s. 314.

<sup>101</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 312 vd.

<sup>102</sup> STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 3.

cezayı hâkime önermeyi kabul etmektedir.<sup>103</sup> Burada esas olan, sanığın suçunu ikrarı veya önerilen usulü kabul etmesi karşılığında ceza indirimini almasıdır.<sup>104</sup> Bu pazarlık türünde savcı, suç vasfına ilişkin bir değişiklik yapmamaktadır. Bu pazarlık tipinin bir görünüm biçimi de maddi olgulara ilişkin (*fact bargain*) pazarlıktır. Bu ihtimalde savcılık ve müdafî, mahkemeye vakaya ilişkin belli gerçekleri sunmak veya sunmamak konusunda anlaşmakta; bir başka deyişle, vakanın ne şekilde vukuu bulunduğu konusunda anlaşmaya varmaktadır.<sup>105</sup> Pazarlığın ikinci önemli türü de iddianame pazarlığıdır (*charge bargain*). Bu pazarlık türünde, savcı suç vasfında değişiklik yaparak, daha hafif bir suç kabul etmekte veya iddianamedeki suç sayısını azaltmaktadır.<sup>106</sup> Örneğin, ABD uygulamasında, şüpheli nitelikli adam öldürme (*first-degree murder*) yerine pazarlık neticesinde basit adam öldürmeden (*manslaughter*) ceza alabilmektedir. ABD ceza adaleti sisteminde, savcıların bu konuda yapabilecekleri tekliflerin neredeyse sınırı yoktur.<sup>107</sup> ABD uygulamasında iddianame ve maddi olgulara ilişkin pazarlığın geniş bir uygulama alanı bulmasının sebepleri arasında, soyut cezaların çok yüksek olması gösterilmektedir.<sup>108</sup> Bunun sonucu olarak, basit bir suçtan idam cezasını gerektiren suçlara kadar her suç bakımından ceza, iddianame ve maddi olgular pazarlık konusu olmaktadır. Örneğin, bir polis memuruna görevi başında kasten yaralamanın söz konusu olduğu bir vakada, sanığın alkollü olduğu, polis memurunun aşırı güç kullanmak suretiyle failin kasten yaralama hareketini tetiklediği, meşru savunma, tanıkların varlığı, sanığın kendini suçlayıcı beyanlarının geçerliliği, savcı ve hakimlerin mevcut iş yükü, müdafînin maddi menfaatleri gibi birçok unsur, iddia pazarlığı müzakerelerine konu olabilmektedir. Bir başka deyişle, vakaya taalluk eden tüm bu unsurlar mübadele ve müzakere edilebilir pazarlık kozları niteliğindedir.<sup>109</sup>

Bu pazarlık türlerinin dışında, aşağıda ele alacağımız, AİHM'in *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* davasına da konu olan işbirliği pazarlığı (*coopera-*

<sup>103</sup> ALSCHULER, s. 755; RUSSELL / HOLLANDER, s. 311; WEIGEND, *Modelle des Strafverfahrens*, s. 42; GILLIERON, s. 705.

<sup>104</sup> HODGSON, *The Metamorphosis of Criminal Justice*, s. 14.

<sup>105</sup> ALSCHULER, s. 755; WRIGHT, s. 3536; RUSSELL / HOLLANDER, s. 311; GILLIERON, s. 705.

<sup>106</sup> ALSCHULER, s. 755; WRIGHT, s. 3536; RUSSELL / HOLLANDER, s. 312.

<sup>107</sup> ALSCHULER, s. 755.

<sup>108</sup> STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 2.

<sup>109</sup> WEIGEND: *The Decay of the Inquisitorial Ideal*, s. 42.

*tion agreement/crown witness system*) da bazı ülkelerde uygulanmaktadır.<sup>110</sup> Bu pazarlık çeşidinde, savcılıkla diğer şüpheli veya sanıkların da bulunduğu vakalarda, sanık diğer sanıklar hakkında bilgi vermek karşılığında devletten bir takım menfaatler elde etmektedir.<sup>111</sup> Bu nedenle, bu pazarlık türü üçüncü kişi aleyhine iddia pazarlığı olarak da adlandırılmaktadır.<sup>112</sup> Uygulamada, hukuk sistemlerinin en çok müsaade ettiği pazarlık çeşidi ceza pazarlığıdır. Bazı hukuk sistemleri iddianame pazarlığına da izin vermektedir. Buna karşılık, bunlardan çok azı vakaya ilişkin maddi olgu ve bilgiler hakkında pazarlığa müsaade etmektedir.<sup>113</sup> ABD, İngiltere ve Galler ile Avustralya hukuk sistemlerinde her üç pazarlık çeşidine de yer vermektedir.<sup>114</sup> Bu noktada vurgulanması gereken bir husus da bilhassa Kıta Avrupası ülkelerinde, pazarlığa mümkün olduğunca mahal vermeden, kısaltmış veya hızlandırılmış muhakeme kurumları marifetiyle, sanığın yargılanma hakkından feragatin karşılığındaki ceza indiriminin mevzuat tarafından belirlenmiş ve daha sıkı bir yargısal denetime tabi olmasıdır.<sup>115</sup>

Ceza pazarlığında, dikey bir pazarlık söz konusudur; çünkü bu ihtimalde savcılık tarafından sunulan anlaşma mahkeme tarafından onaylanmaktadır. İddianame pazarlığında ise yatay bir pazarlık söz konusu olup, pazarlık suç vasfını değiştirebilme veya bazı suçları iddianameye dahil etmeme yetkisini haiz savcı ile şüpheli arasında gerçekleşmektedir.<sup>116</sup> İddia pazarlığı kapsamında şüpheli, iddia pazarlığı usulü anlamında suçunu ikrar etmesine rağmen, aslında masum olduğu şeklinde (*Alford plea*) ifade de verebilir.<sup>117</sup> Buna ilave, olarak birçok federal ve eyalet mahkemesi tarafından kabul edildiği üzere şüpheli, iddia pazarlığı kapsamında kanun yollarına başvurma hakkından da feragat edebilir.<sup>118</sup> Federal ve eyalet mahkemeleri iddia pazarlığı teklifini değerlendirirken, sanığın yargılama haklarından feragatinin hukuki sonuçlarının tam manasıyla bilincinde olması ve bu kararı hür iradesiyle gönüllü olarak alıp almadığı yönünden değerlendirmektedir. Buna ilave olarak, sanığın kabul

---

<sup>110</sup> RUSSELL / HOLLANDER: s. 312.

<sup>111</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 312; BEULKE / SWOBODA, kn. 595.

<sup>112</sup> SINN, s. 155-156.

<sup>113</sup> Bu pazarlık çeşitlerine ilişkin oranlar hakkında bkz. RUSSELL / HOLLANDER, s. 312.

<sup>114</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 312.

<sup>115</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 312.

<sup>116</sup> TULKENS, s. 662; AMBOS / HEINZE, *Abbreviated Procedures*, s. 53.

<sup>117</sup> GILLIERON, s. 705.

<sup>118</sup> GILLIERON, s. 705.

ettiği suçlara ilişkin dosyada destekleyici delil ve bilgilerin de bulunması gerekmektedir.<sup>119</sup> Sanığa karşı tehdit veya iddia pazarlığını kabul edip etmeme konusundaki seçim hakkından mahrum bırakmaya yönelik sözler, adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir.<sup>120</sup> İddia pazarlığı usulünün uygulanması bakımından mağdurun söz hakkı yoktur. Bu nedenle mağdurun, iddia pazarlığı sonucunda varılan anlaşmayı (*plea agreement*), kabul etmemesinin anlaşmanın geçerliliği üzerinde herhangi bir tesiri olmamaktadır.<sup>121</sup>

Bu noktada, vurgulanması gereken bir husus da *Common Law* memleketlerinde sanığın suçunu ikrarının (*guilty plea*), öteden beri önemli bir rol oynamış olmasıdır. Bu yönüyle de *Common Law*, ikrarı tek başına mahkumiyet için yeterli görmesi nedeniyle, ikrarın benzer bir ağırlık taşımadığı Kıta Avrupası memleketlerinden ayrılmaktadır. Gerçekten ikrar, Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde büyük önem arz etse de kural olarak, en azından geleneksel Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinde tek başına yeterli görülmemektedir.<sup>122</sup> Buna karşılık, iddia pazarlığı usulünün kabul edilmesiyle birlikte sanığın ikrarı ve ilgili usulün işletilmesine rıza göstermesiyle birlikte, artık şüpheli yargılanma ve kendisine ilişkin suçlamaları sınama imkanından vazgeçmiş olmaktadır. Bir başka deyişle şüpheli, ister suçunu ikrar etmiş isterse de önerilen usulü kabul etmiş olsun, birçok adil yargılanma hakkından feragat etmiş olmaktadır.<sup>123</sup> Bu nedenle, tarafların eşitliğinin mümkün olmadığı bu nevi bir pazarlık usulünde sadece hâkim denetimin yeterli olmayacağı, soruşturma aşamasındaki müzakere süreçlerinin de şeffaflık esasına uygun, denetlenebilir bir şekilde yürütülmesi gerektiği ileri sürülmektedir.<sup>124</sup>

Ceza adaleti sistemlerinin artan iş yükü göz önüne alındığında, her sanığa klasik duruşmalı yargılama imkanı sağlanması mevcut şartlarda pek mümkün gözükmemektedir. Bu noktada, hukuk devleti ve adil yargılanma ilkeleriyle uyumlu olmanın yanında kamunun adalet sistemine inancını zedelemeyecek kurumlar ihdas edilmelidir. Bu hususta, en makul çözüm kapsamlı ve ağır suçlar bakımından, klasik duruşmalı yargılama tatbik edilirken;

---

<sup>119</sup> GILLIERON, s. 706.

<sup>120</sup> GILLIERON, s. 706.

<sup>121</sup> GILLIERON, s. 706.

<sup>122</sup> ALSCHULER, s. 755; TULKENS, s. 675; WEIGEND, *The Decay of the Inquisitorial Ideal*, s. 41; SCHÜNEMANN, s. 192-193.

<sup>123</sup> HODGSON, *Plea Bargaining*, s. 230.

<sup>124</sup> Bkz. TULKENS, s. 673 vd., 682.

hafif suçlar bakımından hali hazırda birçok ceza muhakemesi sisteminde tatbik edilen, yargılamayı kısaltan veya ona alternatif ceza kararnamesi nevinden kurumları mümkün olduğunca etkin bir şekilde hayata geçirmektedir.<sup>125</sup> Bu noktada, rızaya dayalı ceza muhakemesi kurumları (*consensual criminal procedures*), duruşmada delillerin ikame edildiği ve tartışıldığı yargılama olmaksızın cezai uyuşmazlığı ortadan kaldırmaları bakımından tercih edilebilecektir.<sup>126</sup> Bu nevi bir yaklaşım, yukarıda da ifade edildiği gibi Avrupa Konseyi R (87) sayılı kararıyla da teşvik edilmekte ve aşağıda ele alacağımız AİHM içtihadında da benimsenmiş bulunmaktadır.

### III. ADİL YARGILANMA HAKKINDAN FERAGAT

#### 1. Genel olarak

Medeni ve ceza muhakemesi sahasındaki temel hakları düzenlemekte olan AİHS m.6 Anglo-Amerikan hukukunda önemli bir yer tutan “*due process of law*”<sup>127</sup> ilkesinden esinlenerek hazırlandığı için, detaylı bir biçimde birçok hakka yer vermektedir. Bu madde, Sözleşme’nin en çok tatbik edilen hükmüdür.<sup>128</sup> Örneğin, Türkiye hakkında, 1959-2020 yılları arasında verilen 3742 ihlal kararından 953’ü adil yargılanma hakkına ilişkin olup, yargılama süresinin uzunluğu ile ilgili anılan dönemde Türkiye hakkında verilen ihlal kararı sayısı 608’dir.<sup>129</sup> Keza anılan dönemde tüm Konsey üyesi ülkeler hakkında verilmiş olan ihlal kararların yarısından fazlasını, adil yargılanma ve

<sup>125</sup> WEIGEND, *The Decay of the Inquisitorial Ideal*, s. 61-62; GILLIERON, s. 704.

<sup>126</sup> GILLIERON, s. 704

<sup>127</sup> Bu kavram ve Kıta Avrupası’ndaki karşılıkları bkz. JUNG Heike, “Der Grundsatz des fair trial in rechtsvergleichender Sicht”, *Verfahrensrecht am Ausgang des 20. Jahrhunderts, Festschrift für Gerhard Lüke zum 70. Geburtstag*, in: Hanns Prütting ve Helmut Rüssmann (Hrsg.), Verlag C. H. Beck, München, 1997, s. 328-329.

<sup>128</sup> GRABENWARTER Christoph, *European Convention on Human Rights, A Commentary*, Verlag C. H. Beck, München, 2014, Art.6 kn. 1; SCHABAS William A., *The European Convention on Human Rights, A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 265 vd.; SATZGER Helmut, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, 8. Auflage, Nomos Verlag, Baden-Baden 2018, s. 275; GAEDE Karsten, *Münchener Kommentar zur StPO*, Christoph Knauer, Hans Kudlich ve Hartmut Schneider (Hrsg.), Band 3/2, C. H. Beck, München, 2018, Art.6 kn. 1 vd.; VILLIGER Mark E., *Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK)*, 3. Auflage, Schultess Verlag, Zürich 2020, kn. 455; ZEDNER / STUCKENBERG, *Due Process*, s. 304, 311 vd.; RAINEY Bernadette / McCORMICK Pamela / OVEY Clare, *The European Convention on Human Rights*, Eighth Edition, Oxford University Press, Oxford 2021, s. 277.

<sup>129</sup> [https://www.echr.coe.int/Documents/Stats\\_violation\\_1959\\_2020\\_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf) (Son Erişim Tarihi: 12 Eylül 2021).

yargılama süresine ilişkin kararlar teşkil etmektedir.<sup>130</sup> Ceza muhakemesi sahasında gerek nicelik gerekse de nitelik bakımından büyük rol oynayan AİHM'in, üye ülkelerin yargısal tatbikatı üzerinde de hatırı sayılır bir tesiri olmaktadır. Bu bakımdan Mahkeme'nin bu sahadaki tesirinin sadece ulusal ceza muhakemesi üzerinde değil aynı zamanda sınır aşan suçlar veya terör suçları gibi alanlarda yapılan soruşturma gibi konularda da etkili olduğu hususu vurgulanmalıdır.<sup>131</sup> Gerçekten Mahkeme'nin üye devletlerin ceza muhakemesi hukuklarını yeknesaklaştırmak gibi bir görevi ve yetkisi bulunmamasına karşın, adil yargılanmaya ilişkin koyduğu standartlar ve içtihat üye devletlerin muhakeme hukuklarının gelişiminde etkili olmuştur. Örneğin, Kıta Avrupası tahkik sistemlerinde, tanıkların dinlenilmesi Mahkemenin inhisarında olmasına rağmen, Sözleşme'nin m.6/f.3(d) hükmü savunmaya aleyhe tanıkları sorgulama hakkı tanımaktadır.<sup>132</sup>

AİHS m.6/f.1 hükmünde yer alan adil ve aleni duruşma (*fair and public hearing*) ifadesi, Sözleşme'de yer alan muhakeme hukukuna ilişkin hakların özünü teşkil etmesinin yanı sıra hukuk devletinde adil yargılanmayı sağlayacak bir çok hakkı bünyesinde barındıran bir üst kavramdır. Aynı zamanda bu hüküm, Mahkeme'nin Sözleşme'de açıkça zikredilmemiş olan adil yargılanmaya ilişkin hakları temellendirmekte esas aldığı yedek bir hüküm niteliğindedir.<sup>133</sup> Sözleşme, adil yargılanmaya ilişkin olarak birbirinden çok farklı ceza muhakemesi sistemlerine sahip Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede uygulanacak olan asgari standartları ortaya koymaya çalışmaktadır. Keza, AİHS ne nasıl bir ceza muhakemesi düzeni benimsenmesi gerektiği konusunda ne de muhakeme çeşitleri bakımından bir kısıtlama öngörmektedir.<sup>134</sup> Bu durum doğal sonucu olarak, adil yargılanmaya ilişkin bu asgari standartları kendi iç hukuklarında hayata geçirmek bakımından üye devletlere hatırı sayı-

<sup>130</sup> [https://www.echr.coe.int/Documents/Stats\\_violation\\_1959\\_2020\\_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf); (Son Erişim Tarihi: 12 Eylül 2021); ayrıca bkz. MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art.6 kn. 1; AMBOS Kai, **Internationales Strafrecht**, 5. Auflage, C. H. Verlag Beck, München, 2018, s. 470-471.

<sup>131</sup> WEISSER Bettina, "The European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights as Guardians of Fair Criminal Proceedings in Europe", **The Oxford Handbook of Criminal Process**, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 91.

<sup>132</sup> WEISSER: s. 91-92.

<sup>133</sup> AMBOS, **Internationales Strafrecht**, s. 470; SATZGER, **Internationales Strafrecht**, s. 276; GRABENWARTER Christoph / PABEL Katharina, **Europäische Menschenrechtskonvention**, Ein Studienbuch, 7. Auflage, C. H. Beck, München, 2021, s. 530 vd.

<sup>134</sup> MEYER, **Systematischer Kommentar**, Art.6 kn. 549.

lır bir takdir yetkisi (*margin of appreciation*) tanınmıştır.<sup>135</sup> Bu çerçevede, adil yargılanmaya ilişkin yapılan bir değerlendirmede Mahkeme, iç hukuktaki ceza yargılamasının neticesinin ilgili ulusal hukuka göre hukuka uygun olup olmadığı hususunda bir değerlendirme yapmaktan genel olarak kaçınmaktadır. Mahkeme'nin 6. maddeye ilişkin yargı yetkisini, yargılamanın bir bütün olarak değerlendirdiğinde adil olup olmadığı (*overall fairness*) konusunda bir değerlendirme kıstasını tatbik etmek suretiyle gerçekleştirmektedir.<sup>136</sup> Mahkeme, ulusal mahkemelerin üzerinde bir temyiz mahkemesi hüviyetinde değildir. Bu nedenle Mahkemenin yargı yetkisi yedeklik ilkesi çerçevesinde üye devletlerin Sözleşme'de teminat altına alınmış olan insan haklarını ihlal edip etmediklerine ilişkin bir değerlendirme yapmakla sınırlıdır.<sup>137</sup> Bu mukabil, bir bütün olarak değerlendirildiğinde yargılamanın adil olup olmadığı (*overall fairness of the proceedings*) kıstasının, Mahkeme'ye karar alma süreçlerinde belli bir esneklik kazandırdığı ifade edilmelidir.<sup>138</sup>

Sözleşme'nin 6. maddesi incelendiğinde, birinci fıkraya hükmünün hem ceza hem medeni usul uyumsuzluklarına uygulanabilecek nitelikte, genel ve kapsamlı bir adil yargılanma garantisini ihtiva ettiği görülmektedir.<sup>139</sup> Bu hüküm kapsamında bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma, kendi kendini suçlamama ve silahların eşitliği gibi unsurlardan müteşekkil adil bir duruşma hakkının yanı sıra duruşmanın kamuya açık olması ile makul sürede yargılanma gibi haklar yer almaktadır.<sup>140</sup> Makul sürede yargılanma hakkı, etkin hukuki koruma sağlama yükümlülüğünün bir parçası olup, iddia pazarlığı ve benzeri kurumların, yürürlüğe sokulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, AİHM'in birçok davada bu ülkenin makul sürede yargılanma hakkını ihlal etmesinin bir sonucu olarak, Finlandiya 2015 senesinde, bir takım klasik duruşmalı yargılamaya alternatif kurumlar ihdas etmek durumunda kalmıştır.<sup>141</sup> Gerçekten, makul sürede yargılanma hakkı, adil yargılanmaya ilişkin diğer haklarla belli ölçüde çatışma içindedir. Bir başka deyişle, ceza muhakemesine ilişkin

<sup>135</sup> WEISSER, s. 93; karşı. MEYER, Systematischer Kommentar, Art.6 kn. 559; ALBRECHT, s. 10.

<sup>136</sup> SCHÜNEMANN, s. 187-188; ALBRECHT, s. 5.

<sup>137</sup> WEISSER, s. 93-94.

<sup>138</sup> ALBRECHT, s. 6.

<sup>139</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 87.

<sup>140</sup> Detaylı bilgi için bkz. AMBOS, Kai: "Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte und die Verfahrensrechte", *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 115 (3), 2003, s. 592-596; WEISSER: s. 96 vd; VILLIGER, kn. 494 vd.; RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 278 vd; SCHMAHL, s. 56 vd.

<sup>141</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 312.

haklar uygulandığı oranda, yargılama sürelerinin uzaması gündeme gelebilmektedir.<sup>142</sup> AİHM, bir yargılama bakımından makul sürenin aşılmış aşılmadığı konusundaki değerlendirmesini, başvuruya konu davanın kapsamı ve karmaşıklığı, başvuruçunun ve ilgili devlet yetkililerinin davranışlarını dikkate alarak yapmaktadır.<sup>143</sup> Buna ilave olarak, ceza davalarının, hukuk davalarına nazaran daha kısa sürede sonuçlandırılması beklenmektedir.<sup>144</sup>

Maddenin ikinci ve üçüncü fıkrasında yer alan haklar, adil yargılanma hakkının birer cüzü niteliğindeki özel ilke veya kurallar bütünüdür. Özellikle maddenin üçüncü fıkrasında sayılan haklar, tahdidi nitelikte olmayan adil yargılanma hakkına ilişkin özel adil yargılanma haklarıdır. Uygulamada da ikinci ve üçüncü fıkra hükümleri, yargılamanın bütününe ilişkin adil olma şartını getiren birinci fıkra hükmüyle beraber yorumlanmaktadır.<sup>145</sup> Gerçekten ikinci ve üçüncü fıkra hükümleri yalnızca ceza muhakemesi sahasında uygulanabilecek olan asgari bir takım özel garanti hükümlerini ihtiva etmektedir.<sup>146</sup> Sözleşme'nin m.6/f.2 hükmü masumiyet karinesini düzenlerken, m.6/f.3 hükmünde ise bir suç isnadı altında olan kimseye kendisine yöneltilen suçlamanın sebebi ve niteliği hakkında bilgilendirmenin yapılması, savunmasını hazırlaması için gerekli zaman ve kolaylığın sağlanması, kendisini bizzat savunma veya müdafî yardımından yararlanma, aleyhe olan tanıklara soru sorma ve lehine olan tanıkların dinlenilmesini isteme ile tercümandan yararlanma gibi asgari ceza muhakemesi hakları yer almaktadır.<sup>147</sup> İddia pazarlığı kapsamında, adil yargılanma haklarından feragat bağlamında bilhassa bu haklardan masumiyet karinesi, kendini suçlamama hakkı ile adil ve kamuya açık duruşmada yargılanma gündeme gelmektedir.<sup>148</sup>

<sup>142</sup> AMBOS, Internationales Strafrecht, s. 475; ZEDNER / STUCKENBERG, Due Process, s. 312; GRABENWARTER / PABEL, Europäische Menschenrechtskonvention, s. 540-541; SCHMAHL, s. 63.

<sup>143</sup> REID Karen, **The Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights**, Sixth Edition, Sweet & Maxwell, London 2019, s. 277 vd.; ZEDNER / STUCKENBERG, Due Process, s. 312; GRABENWARTER / PABEL, Europäische Menschenrechtskonvention, s. 542-543; SCHMAHL, s. 62-63.

<sup>144</sup> REID, s. 277.

<sup>145</sup> REID, s. 101; ALBRECHT, s. 2.

<sup>146</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 90; RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 277.

<sup>147</sup> Detaylı bilgi için bkz. AMBOS, Verfahrensrechte, s. 596 vd.; SATZGER, Internationales Strafrecht, s. 276 vd.; WEISSER, s. 104 vd; SCHMAHL, s. 64 vd.

<sup>148</sup> ASHWORTH Andrew / REDMAYNE Mike, **The Criminal Process**, Fourth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 312 vd.; CLOONEY / WEBB, s. 141, 191, 247-248.

Bu noktada, bir vakada ikinci ve üçüncü fıkra hükümlerinden birinin ihlal edilmiş olması halinde aynı zamanda birinci fıkranın ihlalinin de söz konusu olacağı ifade edilmelidir. Buna mukabil, bir yargılamanın adil olarak tavsif edilebilmesi için ikinci ve üçüncü fıkradaki asgari şartların temin edilmiş olması tek başına yeterli olmayabilir. Bir başka deyişle, Mahkeme birinci fıkra hükmüne istinat etmek suretiyle bir yargılamanın adil olmadığı sonucuna ulaşabilmektedir.<sup>149</sup> Mahkeme, yukarıda da ifade edildiği gibi bu hususta değerlendirme yaparken bütüncül bir yaklaşım benimsemiştir. Böylece ikinci fıkra veya üçüncü fıkra hükümlerine ilişkin küçük ihlaller bir arada değerlendirildiğinde bir yargılamanın adil olmadığı sonucuna ulaşılabilen veyahut da bir muhakeme hukuku garantisinin ihlal edilmiş olması söz konusu yargılamanın bir bütün olarak değerlendirildiğinde adil olarak tavsif edilmesine mani olmamaktadır.<sup>150</sup> Mahkeme, bu değerlendirme yöntemini tatbik etmek suretiyle etkin bir ceza muhakemesi sistemindeki üstün kamu menfaati ile bir suç şüphesi altındaki kişinin adil bir muamele görme hakkı arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadır.<sup>151</sup> Bu noktada, Mahkemenin güncel içtihatlarında artık adil yargılanmaya ilişkin tek bir hakkın ihlal edilmiş olması halinde, 6. maddenin ihlaline ancak istisnai hallerde karar verdiği ifade edilmelidir.<sup>152</sup> Bu nedenle, yargılamanın tümünün adil olup olmadığına ilişkin değerlendirmede, büyük ölçüde somut olayın şartları belirleyici olmaktadır.<sup>153</sup> Mahkeme, bu husustaki değerlendirmesinde ilgili ülke ceza muhakemesi sisteminin yapısal özelliklerini de dikkate almaktadır. Bu şekilde, farklı hukuk düzenlerine adil yargılanma haklarının hayata geçirilmesi bakımından bir serbestiyet, bir takdir hakkı tanınmış olmaktadır.<sup>154</sup> Esasen, yargılamanın tamamının adil olup olmadığına ilişkin değerlendirme kıstasının arkasında, her adil yargılanma hakkı ihlali söz konusu olduğunda ilgili ülkenin m.6 hükmünü ihlal ettiği şeklinde karar vererek, ulusal hukuk sistemlerini zorlamaktan ve Mahkeme kararlarının kabul edilebilirliğini muhafaza etme şeklinde ifade edilebilecek bir siyasi bir kaygı yatmaktadır.<sup>155</sup> Bu yaklaşım, üye ülkelere bu konuda geniş bir takdir yetkisi tanıma düşüncesiyle de ahenklidir.

---

<sup>149</sup> WEISSER, s. 94.

<sup>150</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 92; WEISSER, s. 94-95; ALBRECHT, s. 7.

<sup>151</sup> WEISSER, s. 95.

<sup>152</sup> ALBRECHT, s. 8.

<sup>153</sup> ALBRECHT, s. 9.

<sup>154</sup> ALBRECHT, s. 9.

<sup>155</sup> ALBRECHT, s. 10-11.

Mahkeme adil yargılanma konusunda değerlendirme yaparken, ilk aşamada muhakeme hukukuna ilişkin bir hakkın ihlal edilip edilmediğini tespit etmekte; şayet böyle bir ihlal söz konusu ise bu doğrudan bir adil yargılanma hakkının ihlali neticesini doğurmamaktadır. Bu nedenle, bu nevi bir ihlali tespit eden Mahkeme ikinci aşamada, başvuruya konu yargılamayı bir bütün olarak değerlendirdikten sonra 6. maddenin ihlal edilip edilmediğini tespit etmektedir.<sup>156</sup> Mahkeme, adil yargılanmaya ilişkin tetkiklerinde Sözleşme'nin 6. maddesindeki çekişmeli yargı (*the right to an adversarial trial*) olarak ifade edebileceğimiz, kendisinin ihdas ettiği bir hak çerçevesinde yorumlamaktadır. Burada kastedilen itham sistemi gibi bir ceza muhakemesi sistemi önerilmesinden ziyade savcılık ve müdafin birbirlerinin mahkemeye sunmuş olduğu delilleri bilme ve bunlar hakkında görüş bildirebilmesi esasına dayanan, silahların eşitliği ilkesine öncelik veren bir adil yargılama sistemidir. Bu muhakeme anlayışının hayata geçirilmesi bakımından, ulusal hukuk sistemlerinin önünde çok farklı yol ve yöntemler olduğu da Mahkeme tarafından vurgulanmaktadır.<sup>157</sup> Bu muhakeme anlayışının harekete geçirilmesi de şüphesiz sanığın ve savunma hakkının, yargılamaya etkin bir şekilde katılmaları suretiyle silahların eşitliğinin hayata geçirildiği çelişmeli bir yargılamanın sağlanması suretiyle gerçekleştirilebilecektir.<sup>158</sup>

Mahkeme, böylelikle kimi zaman tenkide de uğrayan Sözleşme'nin yaşayan bir enstrüman niteliğinde olduğunu ifade ederek, Sözleşme hükümlerini günün ihtiyaçlarına göre yorumlamaktadır. Keza Mahkeme, çalışmamızın konusunu teşkil eden savunma haklarına kısıtlamalar getiren iddia pazarlığı vb. yeni kurumların, adil yargılanmaya ilişkin garantilerle tevtil edilip edilemeyeceği meselesini bu yöntemle değerlendirmiştir.<sup>159</sup>

Yukarıda da ifade edildiği gibi kural olarak AİHS'e taraf olan her Devlet, 6. madde kapsamındaki hakları, meşru sınırlama sebepleri söz konusu olmadığı müddetçe somut ve etkin bir tarzda teminat altına almalıdır. Buna karşılık, iddia pazarlığı örneğinde de olduğu gibi Sözleşme'de teminat alınmış haklardan, hak sahibi tarafından feragat edilmiş olabilir. Bunun sonucu olarak, gerekli şartların somut olayda gerçekleşmiş olması halinde bu nevi bir feragat AİHM nezdinde de geçerli olacak ve bu sonucu olarak AİHS m.6 ihlali söz konusu olmayacaktır.<sup>160</sup>

<sup>156</sup> SATZGER, Internationales Strafrecht, s. 280.

<sup>157</sup> Bu hususta bkz. ALBRECHT, s. 3-4.

<sup>158</sup> ALBRECHT, s. 4-5; AMBOS, Internationales Strafrecht, s. 471-472.

<sup>159</sup> WEISSER, s. 95.

<sup>160</sup> Bkz. GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 76.

## 2. Adil Yargılanma Haklarından Feragatin Şartları

Ceza muhakemesi hukukunda, kişinin sahip olduğu bir hakkı kullanmaktan feragat etmesi meselesi, son zamanlarda uygulamada önem kazanmaya başlamıştır.<sup>161</sup> AİHM de kural olarak bir hakkın sahibinin, söz konusu hakkı kullanmaktan imtina edebileceğini kabul etmektedir.<sup>162</sup> Bu hususta ilk şart, kişinin ilgili hakkın sahibi olması ve ilgili üzerinde tasarruf ehliyetini haiz olmasıdır. Bu nedenle, üçüncü kişilere ait veya kamunun menfaatini ilgilendiren haklardan feragat mümkün değildir.<sup>163</sup> Sanık da kural olarak kendisine 6. madde kapsamında tanınmış olan hakların bir kısmından feragat edebilir.<sup>164</sup> Mahkeme'nin yerleşik içtihatlarında da ortaya konulduğu üzere 6. maddenin ne lafzı ne de ruhu kişinin gönüllü olarak bir hakkı kullanmaktan feragat etmesine manidir. Kişi, açık veya zımni olarak gönüllü bir şekilde adil yargılanma hakkı kapsamındaki garantilerden vazgeçebilir.<sup>165</sup> Bu noktada vurgulanması gereken husus, kişinin adil yargılanma hakkının bizatihi kendisinden veya tamamından değil; ancak belli adil yargılanma haklarından feragat edebilecek olmasıdır.<sup>166</sup>

Bir feragatin Sözleşme ve Mahkeme bakımından geçerli olabilmesi için feragat iradesinin tartışmaya mahal bırakmayacak bir sarahatle ve gerçek manada gönüllü olması gerekir. Feragat edilen hakkın önemine uygun bir şekilde asgari güvencelerin sağlanmış olmasının yanı sıra söz konusu feragatin önemli bir kamu menfaatini ihlal etmiyor olması şarttır.<sup>167</sup> Kısaca ifade edilecek olursa bir feragat kararının geçerli olabilmesi için şu üç şartı gerçekleşmesi gerekmektedir: Birincisi, feragat kararının açıkça ortaya konulmuş olması; ikincisi, bu kararın gerçek anlamda gönüllü alınmış olması ve nihayet bu kararın önemli bir kamu menfaatini ihlal etmiyor olması gereklidir.<sup>168</sup>

---

<sup>161</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 428.

<sup>162</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 77.

<sup>163</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 553.

<sup>164</sup> RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 308.

<sup>165</sup> Sejdovic / İtalya Davası, B.N. 56581/00, 01.03.2006 (Büyük Daire), para. 86; Idalov / Rusya Davası, B. N. 5826/03, 22.05.2012 (Büyük Daire), para. 172; ayrıca bkz. MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 552; RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 308-309; CLOONEY / WEBB, s. 141.

<sup>166</sup> CLOONEY / WEBB: s. 141.

<sup>167</sup> Sejdovic / İtalya Davası, B.N. 56581/00, 01.03.2006 (Büyük Daire), para. 86; Idalov / Rusya Davası, B. N. 5826/03, 22.05.2012 (Büyük Daire), para. 172; ayrıca bkz. MEYER: Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 552; RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 309; RUSSELL / HOLLANDER, s. 314, 319-320.

<sup>168</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 79; CLOONEY / WEBB, s. 141.

### A. Feragat Kararının Şüpheye Mahal Vermeyecek Şekilde Açıkça Ortaya Konulmuş Olması

AİHM'in yerleşik içtihatlarına göre, hak sahibinin hakkından feragatinin geçerli olması için feragat kararının şüpheye mahal vermeyecek şekilde tespit edilmiş olması gerekmektedir.<sup>169</sup> Bununla birlikte AİHM mutlaka açıkça ifade edilmiş veya belli bir usule bağlanmış bir irade beyanının varlığını aramamaktadır.<sup>170</sup> Sanığın davaya katılmaya ilişkin tüm haklarından feragat etmesi mümkündür; ancak ifade edildiği üzere, bu iradenin yanlış anlamaya mahal vermeyecek tarzda, açıkça ortaya konulmuş olması gerekmektedir. Bu husustaki iradenin açıkça ve zımnen ortaya konulmuş olması mümkündür. Örneğin, sanık aleyhe tanıklara soru sorma hakkından da feragat edebilir.<sup>171</sup> Keza, kendisine tebligat yapılmış olmasına karşın duruşmaya katılmayan kişinin, katılma hakkından vazgeçtiği kabul edilebilmektedir.<sup>172</sup> Yargılama başlamadan önce kaçan bir kimsenin, davaya katılma hakkından feragat ettiği kanaatine varılması mümkün değilse, başlı başına bu davranışıyla zımnen duruşmada bulunma hakkından vazgeçtiği kabul edilemez.<sup>173</sup> Bu gibi vakalarda Mahkemenin uyguladığı temel kıstas, zımni irade beyanı olarak yorumlanacak feragat davranışının yanlış anlamaya mahal vermeyecek açıklıkta ortaya konulmuş olmasıdır.<sup>174</sup> Bir başka deyişle, zımni bir irade beyanından söz edebilmek için adil yargılanmaya ilişkin haklarından feragat eden kişinin, haklarını kullanabileceğini biliyor olduğunun kabul edilebilmesi gereklidir.<sup>175</sup> Örneğin, hakimin tarafsızlığını yitirdiğine ilişkin iddiada bulunma hakkından feragat edildiğinden söz edilebilmesi için hakimin tarafsızlığı hakkında makul bir şüphe duyulmasını gerektirecek şartların biliniyor olması şarttır.<sup>176</sup> Adil yargılanmaya ilişkin bir hakkın ilgili ulusal hukuk sisteminde yeterince kabul edilmediği veya uygulanmadığı hallerde sanığın ilgili haktan zımnen feragat ettiği kabul edilmemektedir.<sup>177</sup>

<sup>169</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 80.

<sup>170</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 555.

<sup>171</sup> VILLIGER, kn. 556.

<sup>172</sup> VILLIGER, kn. 551.

<sup>173</sup> RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 309.

<sup>174</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 80-81; SCHABAS: s. 271.

<sup>175</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 80.

<sup>176</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 81.

<sup>177</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 81.

Kişinin ceza indirimi karşılığında, basitleştirilmiş kısa bir yargılama (*summary procedure*) kabul etmesi halinde, duruşmalı yargılanma (*full trial*) hakkından feragat etmesi mümkündür. Buna karşılık, kasten adam öldürme suçundan yargılanan sanığın, sonradan yapılan kanun değişikliğiyle kasten adam öldürme suçunun indirim kapsamından çıkarıldığı İtalya'nın davalı olduğu bir vakada AİHM, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme'ye göre, sanık duruşmalı yargılanma hakkından feragatin karşılığında elde edeceği ceza indirimi menfaatinden mahrum bırakılmıştır. Bu nedenle Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin basitleştirilmiş yargılama usullerini benimsemek gibi bir yükümlülükleri olmamasına rağmen, bu nevi yargılama usullerinin mevcudiyeti halinde, adil yargılanma ilkelerinin sanıkların bu yargılama usullerinden kaynaklanan menfaatlerden keyfi olarak mahrum bırakılmayacaklarını ifade etmiştir.<sup>178</sup>

Adil yargılanma haklarından feragat ilişkisi yukarıda izah edilen kıstasların uygulanmasında, sanığın tekil olarak bazı yargılamaya katılma haklarından feragat ettiği kabul edilmeli, bir hak veya bazı haklardan feragat 6. maddede düzenlenen tüm haklardan feragat olarak yorumlanmamalıdır. Bir başka deyişle, bir adil yargılanma hakkından feragat edilmiş olması mutlaka diğer haklardan da vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin, bir sanığın duruşmada bulunma hakkından feragat etmiş olması aynı zamandan müdafinin de yargılamaya katılma hakkından mahrum kaldığı şeklinde yorumlanamaz.

### **B. Feragat Kararının Gerçek Anlamda Gönüllü Olması**

Adil yargılanma hakkından feragatin geçerli olabilmesi için bu yöndeki iradenin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya konulmuş olması yeterli değildir. Buna ilave olarak, hakkın sahibinin vazgeçme kararını gönüllü olarak almış olması ve bu hakkı kullanmasının doğuracağı sonuçların bilincinde olması şarttır.<sup>179</sup> Bu nevi bir irade açıklamasının, ilgili devletin baskısı altında veya ilgili devlete isnat edilebilecek olan hatalı yönlendirmeler neticesinde alınmamış olması gereklidir.<sup>180</sup> Sanığın, adil yargılanma hakkından feragat kararının geçerli olabilmesi için vazgeçilen hakkın önemiyle orantılı olarak asgari garantilerin sağlanmış olması zorunludur. Bu noktada, feragat

<sup>178</sup> RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 309; ayrıca bkz. CLOONEY / WEBB, s. 191-192.

<sup>179</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 84; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 556.

<sup>180</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 85.

ilişkin irade beyanının geçerliliği, ilgili devletin gerekli usuli güvenceleri temin etmiş olması şartına bağlıdır.<sup>181</sup> Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenmiş olan hakların önemi göz önüne alındığında, hakkın sahibinin feragatin sonuçları hususunda yeterince aydınlatılmış olması ve bu konuda müdafî desteği alabilmesi büyük önem arz etmektedir.<sup>182</sup> Gerçekten Mahkeme, feragatin hür iradenin eseri olup olmadığının tespiti bakımından, üye devletlerden bir takım usuli güvencelerin sağlanmış olmasını talep etmek suretiyle, Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenmiş olan hakların uygulamada etkisiz kılınmasının önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, bir feragatin hür irade eseri olduğunun kabulü için ilgili devletin bu konuda hak sahibinin yeterince aydınlatıldığına ilişkin tutanakları ibraz etmesi gerekecektir. Örneğin, tüm muhakeme sürecini sona erdirecek olan kanun yollarından vazgeçmeye ilişkin kararların daha sıkı şekil şartlarına bağlı olması şartı aranmaktadır.<sup>183</sup> Bir başka deyişle, bir haktan feragat için belirlenen usuller ile vazgeçilen hakkın önemi arasında bir orantı olmalıdır.<sup>184</sup>

### C. Feragat Kararının Önemli Bir Kamu Menfaatini İhlal Etmiyor Olması

Feragate ilişkin irade beyanı açıkça ortaya konulmuş ve bu husustaki karar gönüllü bir şekilde alınmış olsa da Mahkeme, böyle bir karar şayet önemli bir kamu menfaatini ihlal ediyorsa kararı geçersiz kılabilir. Buna mukabil, uygulamada feragate ilişkin bu sınırlamanın hangi hallerde uygulanacağı konusu tam manasıyla açığa kavuşturulamamıştır. Buna mukabil bu şartın esasını, feragat kararının muhakemenin taraflarının inhisarına bırakmama düşüncesinin teşkil ettiği söylenebilir.<sup>185</sup> Örneğin sanık, aleniyet ilkesinin gereği olan kamuya açık duruşma hakkından şüpheye mahal bırakmayacak şekilde gönüllü olarak feragat etmiş olsa da belli bir ağırlığa sahip vakalarda, adalet gereği aleni duruşma yapılabilir.<sup>186</sup> Mahkeme, bu konuda karar verirken, kişinin bazı menfaatleri elde etmek üzere belli adil yargılanma haklarından feragat edebilme özgürlüğü ile muhakemeye katılan diğer kişiler ile kamu

<sup>181</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 86; CLOONEY / WEBB, s. 141.

<sup>182</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 86; CLOONEY / WEBB, s. 141.

<sup>183</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 87.

<sup>184</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 552.

<sup>185</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 88.

<sup>186</sup> REID, s. 315; CLOONEY / WEBB, s. 190; GRABENWARTER / PABEL, Europäische Menschenrechtskonvention, s. 553; SCHMAHL, s. 64.

adaletini temin etme faaliyetinin adil bir şekilde yürütülmesindeki menfaat arasındaki dengeyi gözetmeye gayret göstermektedir.<sup>187</sup>

#### IV. AİHM İÇTİHATLARINDA İDDİA PAZARLIĞI VE ADİL YARGILANMA HAKLARINDAN FERAGAT

##### 1. Genel Olarak

AİHS’de açıkça düzenlenmemiş olan iddia pazarlığı kurumu hakkında, Mahkeme’nin yakın zamanlara kadar doğrudan bir kararı olmamakla birlikte son yıllarda Mahkeme, bu nevi kurumların adil yargılanma hakkıyla tevild edilip edilemeyeceğini bu haktan feragatin şartları çerçevesinde ele almaktadır.<sup>188</sup> Bu noktada Mahkeme’nin, iddia pazarlığı olgusu ve ulusal iddia pazarlığı sistemlerinin bizatihi kendisinin Sözleşme standartlarıyla uyumlu olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapmadığı vurgulanmalıdır. Bu nedenle Mahkeme, bu nevi muhakeme usullerinin adil yargılanma haklarına ve bu haklardan feragatin şartlarına uygunluğu bakımından inceleme yapmaktadır.<sup>189</sup> Nitekim Mahkeme, uzun yıllardır yargılamaya katılma hakları da dahil olmak üzere adil yargılanmaya ilişkin bütün haklardan kural olarak feragat edilebileceğini kabul ediyordu. Keza Mahkeme, Alman Ceza Muhakemesi’nde yaygın bir şekilde uygulanan ceza kararnamesi gibi kurumları da adil yargılanma gibi kurumları da adil yargılanma hakkının ihlali olarak görmemiştir.<sup>190</sup>

Mahkeme iddia pazarlığı hakkında ilk defa, Gürcistan’ın davalı olduğu *Natsvlshvili ve Togonidze*<sup>191</sup> davasında değerlendirmelerde bulunmuştur. Mahkeme adı geçen kararında, iddia pazarlığının 6. madde hükümleriyle uyumlu olabilmesi için, kurumu kabul ederek adil yargılanmaya ilişkin haklarından feragat eden kimsenin haklarının korunması için bir takım kıstaslar ortaya koymuştur. Çalışmanın bu bölümünde evvela dava konusu olay, iç hukuktaki iddia pazarlığı usulü ve AİHM’in iddia pazarlığı hakkındaki karşılaştırmalı hukuk çalışmasının sonuçları özetlenecek, ardından adil yargılanma hakkından feragatin şartları bağlamında Mahkeme’nin bir iddia pa-

<sup>187</sup> CLOONEY / WEBB: s. 248.

<sup>188</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG: EMRK Art. 6 kn. 168; GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 90; MEYER, FS Donatsch, s. 428.

<sup>189</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 429; CLOONEY / WEBB: s. 141-142.

<sup>190</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 90.

<sup>191</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014.

zarlığının adil yargılanma ilkeleriyle uyumlu olmasına ilişkin belirlediği ölçütler değerlendirilecektir. Bu noktada Mahkeme, iddia pazarlığı kurumunun meşruiyetine ilişkin getirilen genel itirazlar ve ilgili hukuk düzenin yapısı ve işleyişi üzerinde durmadan, adil yargılanma hakkından feragatin gerçek anlamda gönüllü olması kistası çerçevesinde değerlendirmiştir.<sup>192</sup> Mahkeme, 2019 yılında *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* davasında da iddia pazarlığının sınırları ve iddia pazarlığı kararının yargısal denetimi konusunu ele almıştır.<sup>193</sup>

*Natsvlshvili ve Togonidze* davasına konu olan olayda, ilk başvuru 1993'ten 1995'e kadar Gürcistan'ın ikinci büyük şehri olan Kutaisi'nin vali yardımcısı olarak ve 1995'ten 2000'e kadar Kutaisi Otomotiv Tesisi'ni işleten, ülkenin en önemli kamu şirketlerinden birinin genel müdürü olarak görev yapmıştır. Kendisi 29 Aralık 2000'de genel kurul toplantısında fabrika danışma komitesinin başkanlığına atanmıştır.<sup>194</sup> İlk başvuru, 1998 ve 2002'de yaptığı pay alımlarından sonra %12.95'lik payla, devletten sonra (payların %78.61'i) fabrikanın en büyük ortağı olmuştur. İkinci başvuru 2002'de yaptığı alımla, payların %2.6'sını elinde tutmaktadır. Böylece çift toplamda payların %15.55'ine sahiptir.<sup>195</sup> İlk başvuru Aralık 2002'de kaçırılmıştır. Kendisini kaçırılanlar tarafından ağır kötü muameleye tabi tutulduktan sonra ailesi tarafından ödenen yüklü bir fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.<sup>196</sup> 12 Mart 2004'de başvuru ilk olarak genel müdür sıfatıyla, ikinci olarak da danışma komitesi başkanı sıfatıyla, sorumlu olduğu fabrikanın hisseli sermayesini yasadışı olarak eksiltmekle suçlanmıştır. Kendisine Gürcistan Ceza Kanunu m.182 uyarınca hayali satışlar, transferler yapma, borç silme ve fabrika menfaatlerini gözetmeksizin gelirleri harcama suçlamaları getirilmiştir.<sup>197</sup> Başvuru, 15 Mart 2004 tutuklanmış ve aynı yılın Eylül ayına kadar tutukluluk hali devam etmiştir.<sup>198</sup> Başvuru, tutuklu kaldığı altı aylık sürenin, dört ayını kendisini daha önce kaçırmış olan kişiyle aynı hücrede geçirmiştir.<sup>199</sup> 25 Mart 2004'te başvuru savcılık makamına şu

<sup>192</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 429-430.

<sup>193</sup> *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası*, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019.

<sup>194</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 9.

<sup>195</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 10.

<sup>196</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 11.

<sup>197</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 12.

<sup>198</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 13.

<sup>199</sup> *Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 16.

ifadeleri içeren bir mektup göndermiştir: “*otomobil fabrikasının geleceğine kayıtsız olmadığım ve devletle aramdaki sorunları çözenin mümkün olduğunu düşündüğüm için, halihazırda benim ve karımın mülkiyetinde olan şirket paylarını devlete devretmeye hazır olduğumu bildiririm.*”<sup>200</sup> 9 Eylül 2004 tarihine gelindiğinde başvuru savcılığa, Gürcü yargı sistemine Şubat 2004’te giren “iddia pazarlığı” ayarlamasını talep eden yazılı bir beyanda bulunmuştur. Başvuru hala masum olduğunu düşünmekle birlikte, cezaya ilişkin anlaşmaya varmak ve devletin zararını gidermek istediğini vurgulamıştır; bu doğrultuda devlet hazinesine 14,700 Avro ödeyeceğini belirtmiştir. Başvuru anlaşmanın içeriğini tam olarak anladığını eklemiştir.<sup>201</sup> Bundan sonra iddia pazarlığına ilişkin, iç hukuktaki usuli işlemleri AIHM şu şekilde özetlemektedir:

26. Aynı gün Kutaisi Savcısı ceza bakımından bir iddia pazarlığı önermiş; başvuru da kabul etmiştir (CCP’nin 679 §2 maddesi). İddia anlaşmasının yazılı kaydında, başvurunun suçlamaları itiraf etmeyi reddetmekle birlikte, suç teşkil eden eyleminin sebep olduğu yaklaşık 4,201,663 GEL zarar (yaklaşık olarak 1,765,000 EUR) karşılığında fabrikada sahip olduğu % 22.5 oranındaki payını devlete gönüllü olarak iade etmek suretiyle soruşturmayla aktif işbirliği yaptığı ifadesi yer almıştır. Savcı ayrıca başvurunun altı yıldan on iki yıla kadar ceza gerektiren, bilhassa ağır bir suçla itham ediliyor olmasına karşın, zararın tamamının karşılandığı ve devlet kaynaklarının etkili kullanımı yararı hesaba alındığında başvurucuya bir iddia pazarlığı önermenin mümkün olduğunu kaydetmiştir. Gerçekten savcı dava mahkemesinden başvuru esasa ilişkin inceleme yapmaksızın mahkum etmesini ve 35,000 GEL (14,700 EUR) tutarında para cezası şeklinde, indirimli bir ceza vermesini talep edeceğine söz vermiştir. Başvurucuya, bu önerilen iddia pazarlığının kendisini hukuki sorumluluktan muaf kılmayacağı anlatılmıştır. İlk başvuru pazarlığın içeriğini tam olarak anladığını, pazarlığı kabul etmeye hazır olduğunu ve kararını hiç bir tehdit, baskı altında kalmadan ya da usulsüz bir teminat karşılığında olmaksızın verdiğini belirtmiştir. İddia pazarlığının kaydı hem savcı ve başvuru tarafından hem de başvurunun iki avukatı tarafından eksiksiz olarak imzalanmıştır.

27. Aynı gün, 9 Eylül 2004’te Savcı bir yazı göndererek, Kutaisi Şehir Mahkemesi’nden davanın esasının incelenmemesine, ilk başvurunun kendisi aleyhine getirilen suçlamalardan suçlu bulunmasına ve 35,000

<sup>200</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 25.

<sup>201</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 25.

GEL (14,700 EUR) para cezası ödemesine hükmederek, yukarıda bahsi geçen, suça karşılık gelen cezayı düşürmeyi içeren iddia pazarlığını onaylamasını talep etmiştir. Savcılık evrakında, evrakın ekinde iddia pazarlığının yazılı kaydının ve on iki cilt dava dosyası içeriğinin bulunduğu belirtilmiştir.

28. Aynı gün, 9 Eylül 2004'te Bayan M.I.-de bir para transferi gerçekleştirilerek Devlete, yukarıda bahsi geçen birinci başvurucu ile savcı arasında gerçekleştirilmiş iddia pazarlığına binaen 35,000 GEL (14,700 EUR) para cezasını ödemiştir.

29.10 Eylül 2004'te sözlü duruşmada tek hakimli oturumda toplanan Kutaisi Şehir Mahkemesi savcının 9 Eylül 2004 tarihli talebini incelemiştir. Duruşma kaydının ortaya koyduğu üzere hakim, iddia pazarlığını imzalayan iki avukatından biri yanında hazır bulunduğu sırada başvurucuya Ceza Usul Yasası'nın 679-3. maddesi uyarınca haklarını anlatmıştır. Başvurucu cevabında haklarından haberdar olduğunu ve pazarlığa gönüllü olarak, savcı ile görüşmeler sırasında hiç bir usulsüz baskıya maruz kalmaksızın rıza gösterdiğini kabul etmiştir. Bu husus avukat tarafından da teyit edilmiştir. İlk başvurucu ve avukatı sonrasında, pazarlığın sonuçlarını eksiksiz kabul ettiklerini teyit ederek hakimden iddia pazarlığını savcının sunduğu şekliyle onaylamasını talep etmişlerdir. Avukat, müvekkili ve savcı arasındaki iddia pazarlığı görüşmelerine kendisinin katıldığını, bir uzlaşmaya varmak konusunda ısrar edenin kendi müvekkili olduğunu ve bir avukat olarak kendisinin başvurucuya gerekli tüm danışmanlığı sunduğunu eklemiştir.

30. Kutaisi Mahkemesi, belgesel delillere ve soruşturma aşamasında alınan çeşitli tanıkların beyanlarına dayanarak ilk başvurucu aleyhine getirilen suçlamaların yerinde olduğuna karar vermiştir. Mahkeme aynı zamanda 6 Eylül 2004'te Ceza Yasası'nın 182 §2 (a), (b) ve (c) ve 3 (b) bentleriyle suçlanan başvurucunun, "suçlu olduğunu kabul etmediğini ve susma hakkını kullandığını kaydetmiştir. Bununla birlikte başvurucu soruşturma ile aktif biçimde işbirliği yaparak suç teşkil eden eyleminin sebep olduğu 4,201,663 GEL (1,765,000 EUR) zararı, fabrikada sahip olduğu %22.5 payı devlete iade ederek tazmin etmiştir".

31. Şehir Mahkemesi yargısal incelemeyi takiben, iddia pazarlığının yasa-ya uygun bir şekilde yapıldığı, ilk başvurucunun anlaşmayı olaylardan tam olarak haberdar bir şekilde imzaladığı ve bunun hiç bir tehdit, baskı altında ya da iddia pazarlığında izin verilenin ötesine geçen bir teminat karşılığında gerçekleşmediği sonucuna ulaştığını belirtmiştir. Mahkeme böylece, ilk başvurucunun aleyhine getirilen isnatlardan suçlu olduğunu açıklayarak ve onu 35,000 GEL (14,700 EUR) para cezasına çarptırarak anlaşmayı

onaylamıştır. Bunun sonucunda başvuru mahkeme salonundan derhal salıverilmiştir.

32. İşlemlere ilişkin bölümde belirtildiği gibi, Kutaisi Şehir Mahkemesi'nin 10 Eylül 2004 tarihli kararı nihai olup temyize açık değildir. Bununla birlikte, yeni açığa çıkarılan olguların haklı kılması halinde kararın bozulması ve davanın yeniden açılması için talepte bulunma imkanı bulunmaktadır.

Başvurucu, kendi talebi üzerine uygulanan iddia pazarlığı usulünün Sözleşme'nin m.6./f.1 hükmünü ve masumiyet karinesini ihlali olduğunu, bunun yanı sıra kanun yollarına başvurma ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Görüldüğü üzere, başvuruya konu olan vakada, Gürcistan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "usul anlaşması" (Gürcüce *saprotseso shetankhmeba*) olarak adlandırılan, iddia pazarlığına ilişkin hükümler uygulanmıştır. Bu kuruma ilişkin hükümler, 13 Şubat 2004'te yürürlüğe girmiş ve ilk kez 24 Haziran 2004 tarihinde değişikliğe uğramıştır.<sup>202</sup> Gürcü CMK m.15 hükmünde, "usul anlaşması, yargının bağımsızlığı ilkesine uygun olarak yapılabilir. Usul anlaşması daha hızlı ve etkili bir adalet sistemine katkı sağlar" denilmektedir. Bu kurumun da esasını, yukarıda da görüldüğü gibi savcılık ve şüpheli arasındaki anlaşma ve bunun ilgili mahkeme tarafından onaylanması teşkil etmektedir. Usulün işletilmesi için, sanığın ilgili usulün uygulanmasını herhangi bir hile veya zorlama olmaksızın kabul etmesi ve avukat yardımından yararlandırılması şarttır. Bunun üzerine Mahkeme, dosyanın esasına girmeden, kendisine savcılık tarafından sunulan usul anlaşmasını onayabilir. Savcılık, Mahkemeye sunduğu anlaşmada, sanığın suçunu ikrar etmiş olması karşılığında, ceza indirimi, suç vasfında değişikliğe giderek daha hafif bir suçtan iddianame düzenlemeye veya bazı suçları iddianameye dahil etmeme yetkisini haizdir.<sup>203</sup> Görüldüğü gibi, Gürcü düzenlemesi hem

<sup>202</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 49.

<sup>203</sup> Bu konuda Gürcistan CMK m.679-1'in ilgili kısımları şu şekildedir: "1. Bir mahkeme, usul anlaşmasına dayanarak önündeki davanın esasını incelemeksizin hüküm verebilir. Usul anlaşması sanığın sorumluluğu ya da cezası hakkında varılacak anlaşmaya dayanır. Usul anlaşması önerme yetkisi savcılığa aittir.

2. Cezaya ilişkin bir anlaşmaya varıldığında sanık suçu ikrar etmez fakat savcıyla ceza verilmesi ya da verilmemesine ilişkin bir anlaşma yapar ve/veya soruşturma ile işbirliği yapmaya razı gelir.

3. Sorumluluğa ilişkin bir anlaşmaya varıldığında sanık suçunu ikrar eder ve/veya soruşturma ile işbirliği yapar.

ceza hem de iddianame pazarlığına müsaade etmektedir. İddia pazarlığı neticesinde varılan anlaşmanın geçerli olabilmesi için bunun yazılı olması şart olup; bu anlaşma yargısal onay ve denetime tabidir. Mahkeme bu nevi bir anlaşmaya ilişkin denetimini yaparken, sanığın şiddet ve korkutma, hile veya hukuka aykırı teminatlar olmaksızın anlaşmayı kabul ettiğinden emin olmalıdır. Buna ilave olarak, sanığın usul anlaşmasının doğuracağı hukuki neticeleri tam olarak anladığını tespit etmelidir.<sup>204</sup>

4. Usul anlaşması hiyerarşik olarak üstün olan savcının onayıyla tamamlanır.

5. Savcı, sanığın tüm suçlamaları kabul etmesi koşuluyla, usul anlaşması temelinde davalı için cezada indirimine gidilmesini ya da kendisi aleyhine getirilen belli sayıda suçlamaların azaltılmasını veya belli sayıda suçlamadan vazgeçilmesini talep edebilir.

6. Savcı, cezada indirimine gidilmesine veya suçlamaların azaltılmasına karar vermeden önce şunları dikkate almalıdır: (a) sanığın çekmekle yükümlü olduğu cezanın ağırlığı ve fiillerin yasadışılığının ve sanığın suçunun ağırlığı; (b) devlet kaynaklarının kamu yararını en çok gözetilecek şekilde kullanılması. ...

7. Bir savunma avukatının katılımı olmaksızın ve sanığın anlaşmanın içeriğine ilişkin ön rızası bulunmaksızın usul anlaşmasına varılamaz.

8. Sonrasında sanığın soruşturma için sunduğu bilgi ve delilin ... güvenilir olmadığı ve sorumlu olanları teşhis etmeye yönelik gerçek bir ihtimal taşımadığı ortaya çıkarsa usul anlaşması hükümsüz sayılır.

9. Sanığın işbirliğinin, özellikle kamu görevlisince işlenen ağır bir suçun veya suç faaliyetinin açığa çıkmasına yol açtığı ve sanığın soruşturmanın yürütülmesine doğrudan iştirak ettiği durumlarda, savcı mahkemeden sanığın cezai sorumluluğunun ortadan kaldırılmasını talep edebilir. ...

11. Savcı usul anlaşmasına varırken, sanığı anlaşmanın kendisinin hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırmadığı yönünde bilgilendirir. Özel koşullarda savcı veya savcı yardımcısı, gerekçeli bir kararla sanığı hukuki sorumluluktan azade kılabilir. Bu koşullarda sorumluluk devlete ait olacaktır.” Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 49.

<sup>204</sup> Bu hususları düzenleyen Gürcistan CMK m.679-3 hükmü şu şekildedir: “1. Usul anlaşması yazılı yapılması şart olup, görüntülü duruşma yapılmasını gerektiren zorlayıcı sebeplerin varlığı dışında, bir mahkeme tarafından aleni duruşmada kabul edilmek zorundadır. Mahkemenin kararı usul anlaşmasına uygun olmalıdır. Mahkeme şiddet ve korkutma, hile ya da hukuka aykırı teminatlar olmaksızın anlaşmaya varılmış olduğundan emin olmalıdır. Mahkeme ayrıca sanığın özgür iradesiyle rıza gösterdiğinden ve nitelikli hukuki yardım alabilecek durumda olduğundan da emin olmalıdır.

2. Bir usul anlaşmasını onaylamadan önce mahkeme şu hususlardan emin olmalıdır:

(a) sanığın üzerine atılı suçun niteliğini tam olarak idrak ettiğinden;

(b) sanığın kabul ettiği suçun cezasını tam olarak idrak ettiğinden;

(c) sanığın bir usul anlaşması çerçevesinde suçu ikrar etmesine bağlı tüm yasal gerekliliklerin farkında olduğundan;

(d) sanığın, savcının usul anlaşması temelinde cezanın tenkisini veya tümünden kaldırılmasını öneren dilekçesinin mahkemece kabul edilmek zorunda olmadığını tam olarak idrak ettiğinden;

(e) sanığın aşağıdaki anayasal haklara sahip olduğunu idrak ettiğinden:

Mahkeme bir usul anlaşmasını, inceleme yapmaksızın onaylayabilir veya dosyayı iddianame düzenlenmek üzere savcıya iade edebilir. Buna ilave olarak mahkeme, savcının önerdiği cezayı fazla ağır bulması halinde, sanığın cezasında indirim yapabilir.<sup>205</sup> 25 Mart 2005 tarihinde Gürcistan CMK m.679-6'da yapılan değişiklikle birlikte, belli hallerde sanığa sınırlı da olsa usul anlaşmasına karşı, on beş gün içinde temyiz başvurusu yapma hakkı tanınmıştır.<sup>206</sup>

- 
- savunma hakkı;
  - suçu ikrar ettiğini belirten bir anlaşmaya girmeyi reddetme hakkı;
  - davasının esasının incelenmesi hakkı.

(f) usul anlaşmasının hile, korkutma veya bu türden bir anlaşmada izin verilenin ötesine geçen bir teminatın sonucu olmadığından;

(g) sanığın, suçunun ikrarını içeren anlaşmanın dayandığı olguları reddetmediğinden.

3. Mahkeme kararını yasaya uygun olarak vermek zorundadır ve sanık ile savcı arasındaki anlaşmaya onay vermek yükümlülüğü altında değildir.” Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 49.

<sup>205</sup> Yargısal denetime ilişkin düzenlemeleri ihtiva eden Gürcistan CMK m.679-4'ün ilgili hükümleri şu şekildedir: “1. Önceki Bölümde bahsi geçen durumlarda mahkeme ya esasa ilişkin bir inceleme yapmaksızın [iddia pazarlığını kabul eden] bir hüküm verebilir ya da davayı iddianame hazırlamak üzere savcıya iade kararı verebilir.

3. Mahkeme dava dosyası temelinde suçlamanın yerinde olduğundan, talepte (brief) önerilen cezanın adil olduğundan ve sanığın özgür iradesiyle suçlamayı kabul ettiğinden emin olmalıdır.

4. Mahkeme eğer savcının davaya ilişkin olgusal ve yasal değerlendirmesini yerinde bulur ve önerilen cezanın adil olduğu kanaatine varırsa, savcının talebinin kendisine ulaşmasından sonra bir ay içinde kararını verir. ... .

5. Mahkeme kendisine sunulan delillerin suçlamayı temellendirmediği ya da usul anlaşmasının 679-1 maddesine aykırı olarak yapıldığı sonucuna varırsa dosyayı iddianame hazırlamak üzere savcıya iade edecektir.

6. Mahkeme savcının önerdiği cezanın fazla ağır olduğu kanaatine ulaşırsa cezada indirim yapma yetkisine sahiptir.

7. Sanığın, yargılamanın mahkeme kararını vermeden önceki her aşamasında, kendi suçunun ikrarına dayanan bir usul anlaşmasına girmeyi reddetme hakkı mevcuttur. Bu reddin sanığın avukatıyla mutabakat içinde kararlaştırılmış olması gerekmez. Mahkeme kararını verdikten sonra usul anlaşmasıyla bağlı olmayı reddetme olanağı mevcut değildir.” Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 49.

<sup>206</sup> Sanığın usul anlaşmasına karşı temyize başvurabileceği haller şunlardır:

“(a) usul anlaşması hile ile yapılmışsa;

(b) sanığın savunma hakları kısıtlanmışsa;

(c) usul anlaşması şiddet, kuvvet kullanarak veya tehdit ve korkutma ile yapılmışsa;

(d) davaya bakan mahkeme [yukarıdaki maddelerde belirtilen] görevlerini ihmal ettiyse.” Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 49.

## 2. Avrupa Konseyi Üye Ülkelerde İddia Pazarlığı Kurumuna İlişkin AİHM'in Karşılaştırmalı Tahlili

Mahkeme, *Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası* kararında, ilgili ulusal hukuku özetledikten sonra, otuz Avrupa Konseyi ülkesinde iddia pazarlığı kurumuna ilişkin Mahkeme tarafından gerçekleştirilen mukayeseli bir araştırmanın bulgularını da özetlemiştir. Mahkeme, kararında uyguladığı kıstasları geliştirmek bakımından bu karşılaştırmalı hukuk tahliline istinat ettiğinden, iddia pazarlığına ilişkin karşılaştırmalı hukuk değerlendirmesi önem arz etmektedir.

Mahkeme, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde kararın verildiği 2014 yılı itibarıyla Türkiye, Azerbaycan ve Yunanistan'da, Gürcistan hukuk sistemindeki gibi bir iddia pazarlığı kurumu olmadığını tespit etmiştir. Avusturya, Danimarka ve Portekiz'de ise mevzuatta açıkça düzenlenmemiş de olsa benzer kurumların uygulandığını ifade etmiştir.<sup>207</sup>

Avusturya, Belçika, Fransa ve Lihtenştayn'da iddia pazarlığı unsurları ihtiva eden kurumların tatbiki ceza muhakemesi nihayetlendirilirken iken Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Malta, Moldova, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsviçre, Ukrayna ve Birleşik Krallık'ta mahkumiyetle sonuçlanan iddia pazarlığı usulleri mevcuttur.<sup>208</sup>

Mahkeme'nin araştırmasında ortaya koyduğu bir diğer önemli tespit de Avrupa Konseyi ülkelerindeki pazarlık kurumunun daha ziyade ceza pazarlığıyla (*sentence bargaining*) sınırlı olduğudur. Suç vasfı ve nitelikli hallerin tatbiki gibi unsurları da içeren savcılığın iddianamesi üzerindeki pazarlık ise sadece Macaristan, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsviçre ve Birleşik Krallık ceza muhakemesi sistemlerinde uygulanmaktadır. Mahkeme, ceza pazarlığına ilişkin uygulamanın Avrupa ülkelerinde daha yaygın olmasını, kovuşturmanın mecburiliği ilkesinin bir sonucu olarak savcılığın suçlamaların niteliğini değiştirmek veya bazı suçlamalardan vazgeçme konusunda daha az takdir yetkisi olmasına bağlamaktadır.<sup>209</sup>

Kişinin ceza alması sonucunu doğuran hüküm anlaşmaları (*plea agreements*) ise incelenen ülkelerin tamamında yargısal denetime tabidir. Bunun so-

<sup>207</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 59.

<sup>208</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 60.

<sup>209</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 62; bu hususta ayrıca bkz. GILLIERON, s. 707.

nucu olarak yetkili mahkemeler, iddia pazarlığı neticesinde ortaya çıkan anlaşmalarının ilgili maddi ve usuli hukuk normlarına aykırılık teşkil edip etmediğini; sanığın söz konusu anlaşmayı gönüllü bir şekilde ve hukuki neticeleri hakkında bilgi sahibi olarak kabul edip etmediğini; pazarlık sonucunda sanığın kabul ettiği ceza içeren hükmü destekleyen delillerin bulunup bulunmadığını ve anlaşmanın muhtevasının ve şartlarının uygun olup olmadığını denetleme yükümlülüğü altındadır.<sup>210</sup> Mahkeme'nin yaptığı araştırma sonucuna göre, mahkeme anlaşmayı onaylamadan veya reddetmeden önce dosyayı inceleme yükümlülüğü altındadır. Bu inceleme sırasında mahkeme, müzakere neticesinde dosyadaki delillerin ithamın kabul edilmesini (*guilty plea*) veya sanığın ikrarını destekleyip desteklemediğini tetkik etmelidir.<sup>211</sup> İtalya'da ise mahkemenin mevzuat uyarınca delilleri inceleme veya sanığa karşı açık (*prima facie*) delillerin olduğunu tespit etmek gibi bir yükümlülüğü yoktur.<sup>212</sup> Keza İsviçre'de mahkemenin delili otomatik olarak inceleme yükümlülüğü yoktur.<sup>213</sup> Rus mevzuatı da mahkemelerin delilleri incelemesi hususunda açık bir düzenleme ihtiva etmemektedir.<sup>214</sup> Mahkeme, bu ayrık örneklerle rağmen yetkili mahkemelerin delilleri incelemesi yükümlülüğünün, mahkemenin iddia pazarlığını onaylamak için tüm şartların gerçekleştiği hususundaki yükümlülüğünden çıkarılabileceği görüşündedir.<sup>215</sup> Almanya örneğinde olduğu gibi bazı istisnai hallerde mahkemelerin maddi gerçeği araştırma görevi, bu ülkedeki hüküm anlaşması (*Verständigung*) kurumunda da devam etmektedir. Bunun sonucu olarak mahkeme, ilgili anlaşmaya ilişkin delilleri resen araştırabilmektedir.<sup>216</sup>

Mahkeme ayrıca, incelenen ülkelerin çoğunda hüküm anlaşmalarının (*plea agreements*) savcılık ve şüpheli arasında yapıldıktan sonra, mahkeme onayına sunulduğunu tespit etmiştir. Bu ihtimalde, kural olarak söz konusu anlaşmayı onaylama veya reddetme yetkisi olmasına rağmen anlaşmayı değiştirme yetkisini haiz değildir. Almanya, Romanya ve bir ölçüde Birleşik Krallık'ta anlaşma savcı ve şüpheli arasında önceden gerçekleşmemekte, anlaşmanın şartları mahkeme tarafından belirlenmektedir.<sup>217</sup>

---

<sup>210</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 63.

<sup>211</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 64.

<sup>212</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 64.

<sup>213</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 64.

<sup>214</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 64.

<sup>215</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 64.

<sup>216</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 65.

<sup>217</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 66.

İddia pazarlığının niteliği gereği yargılamayı kısaltması ve şüpheli (veya sanık) bakımından doğurduğu hukuki neticelerin önemi nedeniyle, bu muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin incelenen ülkelerde bir takım usuli güvencelerin tesis edildiği tespit edilmiştir.<sup>218</sup> Örneğin Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, Malta, Moldova, Rusya, Sırbistan ve Slovenya'da müdafî tarafından temsil edilme zorunluluğu vardır.<sup>219</sup>

İddia pazarlığı neticesinde ikrar birçok Avrupa Konseyi ülkesi sisteminde bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil, İtalya buna istisna teşkil etmektedir. Bu ülke mevzuatına göre, hüküm anlaşmasının geçerliliği için mutlaka sanığın suçunu ikrar etmiş olmasına gerek yoktur.<sup>220</sup> Bununla birlikte, Romanya hariç olmak üzere, sanığın iddia pazarlığı kapsamındaki ikrarı sadece bu usul kapsamında kullanılabilir. Bunun sonucu olarak, anlaşmanın mahkeme tarafından reddedilmesi halinde, sanığın bu kapsamdaki ikrarı (*confession*) veya ithamı kabul (*guilty plea*) aleyhine kullanılamaz.<sup>221</sup> Yine birçok Avrupa Konseyi ülkesinde yetkili mahkemeler, hüküm anlaşması hakkındaki kararlarını duruşma neticesinde vermektedir.<sup>222</sup> İtalya'da ise sanığın duruşmada bulunması şart değildir.<sup>223</sup>

İddia pazarlığı usulünün uygulandığı hallerde birçok Avrupa Konseyi ülkesi kanun yollarına gidilmesi bakımından sınırlamalar getirmiştir. Buna karşılık Avusturya, Fransa, Lihtenştayn, Polonya, Romanya ve Birleşik Krallık'ta ise iddia pazarlığı neticesinde anlaşmalara karşı kanun yollarına gidilmesi bakımından bir sınırlandırma getirilmemiştir.<sup>224</sup>

### 3. İddia Pazarlığı Kapsamında Adil Yargılanma Hakkından Feragatin Şartları

Mahkeme, yaptığı bu karşılaştırmalı hukuk tahliline de atıf yapmak suretiyle savcı ile şüpheli arasındaki müzakerelerin esas belirleyici olduğu, bir üye ülke iddia pazarlığı kurumuna ilişkin yaptığı değerlendirmede bu kurumun

<sup>218</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 67.

<sup>219</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 68.

<sup>220</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 69.

<sup>221</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 69; bu hususta ayrıca bkz. MEYER, FS Donatsch, s. 438.

<sup>222</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 71.

<sup>223</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 71.

<sup>224</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 72; ayrıca bkz. CLOONEY / WEBB: s. 710-711.

bizatihi hukuk devleti bakımından esaslı bir sorun teşkil etmediği kanaatine ulaşmıştır.<sup>225</sup> Mahkeme, esas itibarıyla yargılama süresini kısalttığı ve maddi gerçeğin araştırılmasını sınırladığı için, Mahkeme'nin adil yargılanma hakkından feragate ilişkin genel kıstaslarını bu kurum özelinde tatbik etmiştir.<sup>226</sup>

Mahkeme, iddia pazarlığı kurumunu ceza adaleti sistemleri için adeta vazgeçilmez nitelikte görmekte ve oldukça yararlı bir kurum olarak tavsif etmektedir. Gerçekten AİHM iddia pazarlığı kurumunu sadece ceza adaleti kurumlarının iş yükünün azaltılması, yargılamanın hızlanması ve yargılama süresinin kısalması aynı zamanda da kişilerin daha az ceza almasını sağladığı için cezaevindeki mahkum sayısının azaltılması bakımından faydalı bir kurum olarak değerlendirmektedir.<sup>227</sup> Esasen Mahkeme iddia pazarlığının, yargılama-yı hızlandıran veya kısaltan diğer muhakeme usulleri gibi Avrupa ceza adaleti sisteminin ortak bir özelliği (*common feature*) olarak görmektedir.<sup>228</sup>

Mahkeme ayrıca, bir sanığın dava öncesinde suçunu ikrar etmesi veya suç isnadına itiraz etmemesi (*nolo contendere*) karşılığında ya da soruşturma makamıyla esaslı bir işbirliği yapması durumunda kendisi aleyhindeki suçlamaların hafifletilmesinin ya da cezasının düşürülmesinin Avrupa ceza adaleti sistemlerinde ortak bir özellik olarak kabul edilebileceğini kaydeder.<sup>229</sup>

Böylece, usul ekonomisi mülahazalarıyla duruşma yapılmaksızın, mahkeme kararının sanığın ikrarına veya ilgili usulü kabul etmesini esas alınarak tesis edilmesinin başlı başına adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelmeyeceği kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak, sanığın yargılamayı sona erdirmeyi kabul etmesi karşılığında, kusurunun ağırlığından bağımsız olarak kendisine ceza indirimini yapılmasının da adil yargılanma hakkını muğayir olmayacağı kabul edilmektedir.<sup>230</sup> Buna mukabil, iddia pazarlığı kurumunun daha ziyade hafif suçlar bakımından mı yoksa ağır suçlar için de uygulama kabiliyeti bulup bulamayacağı konusunda bir sarahat olmamasına karşın, Mahkeme'nin, yolsuzlukla ve örgütlü suçlulukla etkin mücadele ba-

<sup>225</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 168; SCHABAS, s. 271.

<sup>226</sup> GAEDE: Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 91.

<sup>227</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 87

<sup>228</sup> MEYER: Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 549; STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 11.

<sup>229</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 87.

<sup>230</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 549.

kımından da iddia pazarlığı kurumunun faydalı olacağını ifade etmesi nedeniyle kurumun ağır suçlar bakımından da uygulama kabiliyeti bulabileceği ifade edilmiştir.<sup>231</sup>

Mahkeme yukarıda izah ettiğimiz, adil yargılanma hakkından vazgeçmeye ilişkin ortaya koyduğu kıstasları ve feragate ilişkin yöntemini iddia pazarlığı kurumu bakımından da tatbik etmiştir.<sup>232</sup> Mahkeme, iddia pazarlığı kurumunun uygulanmasının, kişinin adil yargılanmaya ilişkin birçok hakkından vazgeçmiş olması anlamına geldiğini açıkça ifade etmiştir. İddia pazarlığı kapsamında, şüpheli veya sanığın kendisinden feragat etmesi gereken hakların başında masumiyet karinesi, kişinin kendini suçlamama hakkı, savunma haklarından aleni yargılanma hakkı ve duruşmada bulunma hakkının yanı sıra kanun yollarına başvurma hakkı yer almaktadır.<sup>233</sup> Bu kapsamda ayrıca soruşturma makamlarının, fiili ve failin kusurunu ispat yükümlülüğü de ortadan kalkabilmektedir. Bu hususta, masumiyet karinesi de devletin adil yargılanma hakkından feragate dayanarak muhakemeyi neticelendirmesine mani teşkil etmemektedir. Burada önemli olan vakaya ilişkin temel olguların halihazırda objektif olarak tespit edilmiş olması ve hak sahibinin gönüllü bir şekilde suçluluğunun ispat edilmesinden feragat etmiş olmasıdır.<sup>234</sup> Bununla birlikte, sanığın ikrarı tek başına masumiyet karinesini ortadan kaldırmamakta, söz konusu ikrarın içeriğinin incelenmesi ve bu ikrarın önemli bir kamu menfaatini ihlal etmiyor olması gerekmektedir.<sup>235</sup>

İddia pazarlığı kapsamında adil yargılanma haklarından feragatin geçerli olabilmesi için, sanığın davaya konu olayları ve hukuki sonuçları tam olarak idrak etmiş olması ve gerçek manada gönüllü bir şekilde iddia pazarlığı usulünün kendi vakasına tatbik edilmesini kabul etmiş olması şarttır.<sup>236</sup> Bu bakımdan, iddia pazarlığı çerçevesinde adil yargılanma hakkından feragate temel kıstas, iddia pazarlığı anlaşmasını kabul etme kararının gerçek anlamda gönüllü olmasıdır.<sup>237</sup>

<sup>231</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 168; SATZGER, Internationales Strafrecht, s. 288; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 550.

<sup>232</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 562.

<sup>233</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 88; MEYER, FS Donatsch, s. 433.

<sup>234</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 551.

<sup>235</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 551.

<sup>236</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 89.

<sup>237</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 433.

Bu noktada, bilhassa hak sahibinin ikrara zorlanmasına mani olacak tedbirlerin alınması gereklidir. Bu kurum çerçevesinde, adil yargılanma hakkından feragat edildiği için kişinin gerek karar alma süreçlerinin sağlıklı işlemini gerekse de pazarlık sonucunun yargısal denetiminin sağlanarak gerekli usuli korumanın sağlanması ilgili devletin yükümlülüğü olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>238</sup> Mahkeme feragat kararının, gerçek anlamda gönüllü olup olmadığı hakkındaki denetimini, iddia pazarlığı usulünden etkilenen adil yargılanma hakları ve bunlardan vazgeçme kararının geçerliliği konusunda yoğunlaştırmaktadır. Bu nedenle, Mahkeme'nin bu konudaki içtihatlarında feragat kararının gerçek anlamda gönüllü bir şekilde alınmış olması, esas denetim kıstası (*cornerstone principle*) ve adeta bir mihenk taşı olarak benimsenmiştir.<sup>239</sup> Sanığın, iradesinin hata, aldatma veya baskı tesirinde oluşmuş olması gibi hallerde kişinin iddia pazarlığı usulünün hür irade eseri olduğu kabul edilmemektedir.<sup>240</sup> Keza, sanığın klasik duruşmalı yargılamada ısrar etmesi halinde, kendisine işyerinin kapatılması gibi veya işlediği iddia edilen suçla bağlantısı olmayan ilave bir takım yaptırımlar uygulanacağı yolundaki tehditlere müracaat edilmesi de yasaktır.<sup>241</sup>

Sanığın iddia pazarlığı usulünü kabul etmesi halinde alacağı ceza ile klasik duruşmalı ceza yargılaması neticesinde alacağı ceza arasında, ilgili ulusal hukuka göre temellendirilmesi mümkün olmayan bir fark olması halinde de feragat iradesinin sakatlanmış olacağı ifade edilmektedir.<sup>242</sup> İki muhakeme usulü arasındaki ceza farkı hususunda ilgili ulusal mevzuat belirleyici olmakta ve bu nedenle izin verilebilir pazarlık baskısı ülkeden ülkeye değişmektedir.<sup>243</sup> İlgili ülkedeki, gözaltı ve tutuklama şartlarının kişinin iddia pazarlığı usulünü kabul etme kararını alması üzerindeki tesiri hakkında AİHM herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.<sup>244</sup> Bir başka deyişle, iddia pazarlığı neticesinde kişinin elde edeceği ceza indirimini ulusal mevzuat ve uygulamaya uygun olduğu sürece, feragat kararının sırf iddia pazarlığı neticesinde alınacak ceza ile klasik duruşmalı yargılama sonrasında alınacak ceza arasındaki makas farkı nedeniyle baskı altında alındığı iddiası kabul görmeyecektir.<sup>245</sup>

<sup>238</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 92.

<sup>239</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 550.

<sup>240</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 556-557.

<sup>241</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 433.

<sup>242</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 557.

<sup>243</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 557.

<sup>244</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 557.

<sup>245</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 434.

Bunun doğal sonucu olarak, hem pazarlık kararının muhtevasının ve hem de kararın tesis edilmesi sürecinin, adil bir tarzda tesis edilmiş olup olmadığı hususlarının yeterli yargısal denetime tabi olması zorunludur.<sup>246</sup> Bu noktada Mahkeme, karşılaştırmalı hukuktaki iddia pazarlığı modellerini incelemek suretiyle, bir takım koruma mekanizmaları ortaya koymuştur. Sanığın haklarını korumak amacıyla ihdas edilecek bu nevi usuli koruma mekanizmalarının feragat edilen adil yargılanma hakkının önemiyle orantılı olması ve bu nevi basitleştirilmiş yargı mekanizmalarının sanığın otonomisi üzerindeki menfi tesirlerini izale etme amacına matuf olmaları gereklidir. Bu koruma mekanizmaları arasında etkin bir şekilde müdafî tarafından temsil edilme, ilgili devlet yetkililerinin tarafsızlıklarının garanti edilmesi ve aleni bir duruşmada söz konusu iddia pazarlığının muhtevası ve anlaşma sürecinin mahkeme tarafından denetlenebilmesi yer almaktadır.<sup>247</sup> Her hâlükârda, iç hukukta feragatin önemiyle orantılı güvencelerin sağlanması şarttır.<sup>248</sup> Mahkeme, *Natsvlishvili / Gürcistan Davası* kararında, somut vaka özelinde şu hususları kaydetmiştir:

Mahkeme, iddia pazarlığının adil olup olmadığına ilişkin yargısal denetimin yerindelğine ilişkin bir diğer güvence olarak, Kutaisi Şehir Mahkemesi'nin yürürlükteki ulusal hukuka göre ilk başvuru ile savcı arasındaki anlaşmayla bağlı olmamasına önem atfeder. Şehir Mahkemesi tam aksine anlaşmanın koşullarının ve akdedildiği sürecin adilliği hakkında yapacağı değerlendirme temelinde anlaşmayı reddetme yetkisine sahiptir. Mahkeme sadece savcının isnat edilen suçlarla bağlantılı olarak önerdiği cezanın uygunluğunu değerlendirme yetkisine değil, aynı zamanda bu cezayı hafifletme yetkisine de sahiptir (679-4 §§1, 3, 4 6 maddesi). Mahkeme aynı zamanda Kutaisi Şehir Mahkemesi'nin, savcılık makamının iddia pazarlığındaki rolünün etkili yargısal denetimini gerçekleştirmek amacıyla ilk başvurucuya yöneltilen suçlamaların haklı bir temeli olup olmadığını ve *prima facie* delille desteklenip desteklenmediğini araştırdığına dikkat etmektedir (679-4 §5 maddesi). Şehir Mahkemesi'nin iddia pazarlığını CUY'un 679-3 §1 maddesinde düzenlenen koşula uygun olarak kamuya açık bir duruşmada incelemiş ve onaylamış olması da, buna ek olarak

<sup>246</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 92; ayrıca bkz. GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 93; SATZGER, Internationales Strafrecht, s. 288; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 560; RAINEY / McCORMICK / OVEY, s. 309.

<sup>247</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 560. Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 92.

<sup>248</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 88.

Mahkeme'nin görüşüne göre, genel olarak söz konusu yargısal denetimin yetkinliğine katkı sunmuştur.<sup>249</sup>

Görüldüğü üzere Mahkeme, başvuru ile savcı arasındaki anlaşmanın, mahkemeyi bağlamaması, mahkemenin en azından açık delilleri (*prima facie*) inceleme imkanına sahip olarak suçlamaların doğruluğu hakkında bir kanaate ulaşması ve iddia pazarlığını kamuya açık duruşmada onaylamasının adil yargılanmanın gereği olarak değerlendirmektedir.<sup>250</sup> Buna ilave olarak, iddia pazarlığı konusunda denetimi yapan ulusal mahkemenin, somut olayda cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesini de tam manasıyla denetleme yetkisini haiz olması gerekmektedir.<sup>251</sup> İddia pazarlığına ilişkin yargısal denetimi gerçekleştiren ulusal mahkemenin, yeterli denetim yapıp yapmadığının tespit edilebilmesi bakımından mahkemenin gerek sanığa gerekse müdafine, savcılığın pazarlık sürecinde kendilerine baskı uygulayıp uygulamadığı ve yanlış sözler vermek vb. suretiyle yanıltıp yanıltmadığı gibi hususları sorup sormadığı da önem arz etmektedir.<sup>252</sup> Hak sahibinin feragatinin yukarıda izah edilen gerekçelerden biri nedeniyle geçersiz kılınması halinde, sanığın ilgili davadaki ikrarının da geçerliliğini yitireceği ifade edilmektedir.<sup>253</sup>

AİHM, iddia pazarlığı konusunda yeterli yargısal denetimin yapılmadığı hallerde, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yolunda karar verebilmektedir. Mahkeme *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* davasında, bir kasten adam öldürme davasında müşterek fail olan başvuruçunun, kendisi hakkında bu suçtan kurulan mahkumiyet hükmünün, büyük ölçüde diğer müşterek failin savcılıkla yapılan pazarlık neticesinde dosyadaki suçlamadan muaf tutulması karşılığında, başvuruçuyu aleyhine verdiği ifadeye dayanmasının adil yargılanma hakkını ihlal ettiği yönündeki talebini değerlendirmiştir.<sup>254</sup> Mahkeme bu değerlendirmesi neticesinde öncelikle, diğer müşterek failin iddia pazarlığı neticesinde vermiş olduğu ifadenin, dosyadaki tek delil olmasa da mah-

<sup>249</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 92.

<sup>250</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 92.

<sup>251</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 93.

<sup>252</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 90; ayrıca bkz. GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 93.; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 556.

<sup>253</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 168; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 561.

<sup>254</sup> *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası*, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019, para. 3, 57.

kumiyet kararı bakımından belirleyici nitelikte bir delil olduğu kanaatine ulaşmıştır.<sup>255</sup> Mahkeme, cezasızlık veya başka menfaatler karşılığında ifade veren tanık beyanlarının, bunların kullanılmasının yargılamanın adil olduğu konusunda şüpheler doğurduğunu ifade etmiş; bu nevi ifadelerin, manipülasyona açık, salt ilgili menfaatleri temin etmek veya intikam duygularıyla verilebileceğinin altını çizmiştir.<sup>256</sup> Mahkeme, somut vaka bakımından müşterek fail olarak sanık statüsünde olan M.'nin elde ettiği menfaatin, kasten adam öldürme suçundan ceza almamak olduğu göz önüne alındığında, bu nevi bir ifadenin sıkı bir yargısal denetime tabi olması gerektiğini ifade etmiştir.<sup>257</sup> Bu değerlendirmeler ışığında Mahkeme M.'nin iddia pazarlığında tek yetkilinin savcılık olmasını ve bunun herhangi bir yargısal denetime tabi olmamasını, yargılamanın bir bütün olarak adillliğini temin edecek güvencelerin mevcut olmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin m.6/f.1 hükmünün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.<sup>258</sup>

Nihayet, söz konusu pazarlık ve bunun için gerekli olan adil yargılanma haklarından feragatin, herhangi önemli bir kamu menfaatine (*important public interest*) aykırı düşmemesi gerekmektedir.<sup>259</sup> Kamu menfaati kavramı öğretide de ifade edildiği üzere açıkça bir güvenlik mekanizması olarak öngörülmüş bir şarttır. Bu sayede Mahkeme, ilgili feragat kararını geçersiz kılabilecek ve ilgili adil yargılanma hakkının uygulanmasını sağlayabilecektir. Buna mukabil, bu şartın uygulama sahası yeterince açık bir şekilde ortaya konulamamıştır.<sup>260</sup> Öğretide *Meyer*, feragat kararının maddi gerçeğin tam manasıyla araştırılmasında kamunun menfaati olan ağır suçlar bakımından söz konusu olabileceği görüşündedir.<sup>261</sup> Müellif, genel adalet ilkesi çerçevesinde ilgili suçun ağırlığına göre kamunun ve mağdurun menfaatlerinin de gözetilmesi suretiyle ilgili feragat kararının iptal edilip edilmeyeceğinin belirsiz olduğunu ifade etmektedir. Buna ilave olarak, maddi gerçeğin araştırılması ilkesine riayet

<sup>255</sup> Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019, para. 58.

<sup>256</sup> Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019, para. 59.

<sup>257</sup> Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019, para. 69.

<sup>258</sup> Adamco / Slovakya Cumhuriyeti Davası, B.N. 45084/14, 12 Kasım 2019, para. 70-72; ayrıca bkz. CLOONEY / WEBB, s. 626.

<sup>259</sup> Natsvlshvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 88; ayrıca bkz. SATZGER, Internationales Strafrecht, s. 288; MEYER, FS Donatsch, s. 435-436.

<sup>260</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 558; STUCKENBERG, Löwe-Rosenberg, §257c kn. 11.

<sup>261</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 436.

edilmesi ve mağdurun menfaatlerinin gözetilmesi gibi kamu menfaati olarak değerlendirilebilecek hususların dikkate alınıp alınmayacağı da ilgili ülkenin hukuk düzeni ve ceza muhakemesi modeli çerçevesinde değerlendirilecektir.<sup>262</sup> Müellif, AİHM'in Sözleşme'ye taraf devletlere, ceza muhakemesinde en azından soyut da olsa bu alanda çatışan menfaatleri dengelemeye çalışan düzenlemeler ihdas etmeleri halinde, iddia pazarlığı kurumu bakımından geniş bir takdir yetkisi tanıyacağı görüşündedir.<sup>263</sup>

Öğretide eleştirilen Mahkeme'nin bu sınırlı değerlendirmesinin doğal sonucu olarak, iddia pazarlığına mahsus şüpheli veya sanığın üzerindeki ilgili usulü kabul etme yönündeki baskı unsuru ve tutukluluk şartları gibi unsurlar değerlendirme dışı kalmaktadır. Bunun sonucu olarak da öğretide Meyer'e göre Mahkeme, iddia pazarlığı gibi basitleştirilmiş ve kısaltmış yargılama usulleri için geçerli olacak maddi nitelikte, işin esasına giren asgari şartları ortaya koymamıştır.<sup>264</sup> Bir başka deyişle, iddia pazarlığı esasına dayanan bir muhakeme usulünün tatbik edildiği bir davada AİHS m.6/f.1 hükmüne uygunluk bakımından şu şartların sağlanmış olması yeterli olacaktır: Birincisi, sanığın vakaya ve ilgili muhakeme usulünü kabul etmesinin doğuracağı hukuki neticeleri tam olarak biliyor olması ve bu bilgi çerçevesinde gerçek anlamda gönüllü bir iradesiyle ilgili usulü kabul etmesi; ikincisi de savcılık ve sanık arasındaki anlaşmanın muhtevası ve müzakere sürecinin adil bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda yetkili mahkemeye yeterli denetim imkanının sağlanmış olmasıdır.<sup>265</sup>

Mahkeme, başvuruçunun kanun yollarına başvurma hakkıyla ilgili talebini de değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuruçunun iddia pazarlığını kabul etmek ve olağan bir davanın görülmesi hakkından vazgeçmek suretiyle, olağan temyiz incelemesi hakkından feragat ettiği kanaatine ulaşmıştır. Mahkeme, yukarıda izah edilen kıstasları tatbik etmek suretiyle, başvurunun geneli hakkındaki değerlendirmesini şu şekilde yapmıştır:

[...] Mahkeme, ilk başvuruçunun davanın esasının olağan biçimde incelenmesi ve olağan temyiz incelemesi hakkından feragat etmesine sebep olan iddia pazarlığını kabul etmesinin şüphesiz bilinçli ve gönüllü bir ka-

---

<sup>262</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 436.

<sup>263</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 436.

<sup>264</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 559.

<sup>265</sup> MEYER-LADEWIG / HARRENDORF / KÖNIG, EMRK Art. 6 kn. 168; SATZGER, EMRK Art. 6 kn. 72.

rar olduğu sonucuna varır. Davanın koşulları değerlendirildiğinde bu kararın savcılık tarafından yapılan herhangi bir baskı veya verilen sahte bir sözün sonucu olduğu söylenemez; aksine bu karara muhtemel usul istismarına karşı yeterli teminatlar eşlik etmiştir. Mahkeme, önündeki dava dosyası içeriğinden feragatin herhangi yüksek bir kamu menfaatine aykırı olduğu sonucuna da ulaşamamıştır.<sup>266</sup>

Bu değerlendirmeler neticesinde Mahkeme, *Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası*'da başvuruçunun adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği neticesine ulaşmıştır.<sup>267</sup> Başvuruçunun, suçlamaların ve yargılanma hakkından feragatin doğuracağı hukuki neticelerin bilincinde olarak ve gerçek manada gönüllü olarak iddia pazarlığı usulünü kabul etmiş olması, müzakereler boyunca avukatının bulunmasını, savcılığın müzakere sürecinde herhangi bir baskı veya hileye müracaat etmemiş olmasının yanı sıra müzakerenin şartları ve anlaşmanın yargısal denetime tabi olması unsurları Mahkeme'nin bu sonuca ulaşmasında belirleyici kıstaslar olmuştur.<sup>268</sup>

Bu noktada vurgulanması gereken husus, Mahkeme'nin sanığın ikrarının gerçeğe dayanıp dayanmadığı ve gerçek manada gönüllü olup olmadığı hususlarında çok sınırlı bir değerlendirme yapmış olmasıdır. Bu yaklaşımın arkasında, Mahkeme'nin değerlendirmesini adil yargılanma hakkından feragatin geçerlilik şartlarıyla sınırlı tutarak, ilgili ulusal mahkeme kararında somut olay adaletinin gerçekleşip gerçekleşmediği veya ulusal iddia pazarlığı sistemlerinin bizzat kendileri hakkında denetim yapmama düşüncesi yatmaktadır.<sup>269</sup> Mahkeme'nin bu yaklaşımı öğretide tenkide uğramıştır. *Meyer*, Mahkeme'nin iddia pazarlığına ilişkin değerlendirmesini adil yargılanma haklarından feragatin gönüllü bir karar neticesinde alınmış olmasıyla sınırlı tutmasını tenkit etmiştir. Müellife göre, maddi gerçeğin araştırılması ilkesi veya iddia pazarlığının hukuki meşruiyetine ilişkin bir değerlendirme yapılmaksızın, temel hakların etkin bir şekilde korunması meselesini tefrik etmek pek mümkün değildir. Bu nedenle müellif, Mahkeme'nin iddia pazarlığı gibi yargılamayı basitleştiren ve kısaltan kurumlara ilişkin denetimini, salt adil yargılanmadan feragatin şartları bağlamında değerlendirilmesinin

<sup>266</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 94.

<sup>267</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 95.

<sup>268</sup> Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan Davası, B.N. 9043/05, 29.04.2014, para. 94; ayrıca bkz. CLOONEY / WEBB, s. 626.

<sup>269</sup> GAEDE, Münchener Kommentar, Art. 6 kn. 93; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 550.

kafi olmadığı görüşündedir.<sup>270</sup> Müellif, Mahkeme'nin iddia pazarlığına ilişkin değerlendirmesinde, adil yargılanmaya ilişkin garantilerin hayata geçirilmesi bakımından hayati önem arz eden ilgili ülkenin ceza muhakemesi yapısı ve ülkenin hukuk kültürüne ilişkin hususların dikkate alınmamasını da önemli bir eksiklik olarak görmektedir.<sup>271</sup> Benzer şekilde öğretide *Bachmeier, Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan* davasının şartlarını değerlendirdikten sonra, başvuruçunun iddia pazarlığı sonucu ortaya çıkan anlaşmayı gerçekten gönüllü olarak kabul ettiği konusundaki kuşkularını dile getirmiştir. Müellif, gerçekten dosya münderecatından savcılığın başvuruçuyu hile veya fiziki baskı uygulamak suretiyle anlaşmaya razı ettiklerine dair bir bulgu olmadığını, hatta görünüşe bakılırsa sanığın kendisinin iddia pazarlığı usulünün uygulanmasını talep ettiğini ifade etmektedir.<sup>272</sup> Buna mukabil müellif, Mahkeme'nin başvuruçunun tutukluluk koşulları ve Gürcistan ceza adaletinin işleyişine ilişkin unsurları, iddia anlaşmasının gönüllülüğüne ilişkin değerlendirmesine dahil etmemiş olmasının önemli bir eksiklik olduğu kanaatinde. Buna göre, tutukluluk bir iddia anlaşmasını başlı başına geçersiz kılmak için yeterli bir gerekçe teşkil etmese de başvuruçunun, kendisini daha evvel kaçırıp, fidye karşılığı serbest bırakan bir kişiyle aynı hücrede tutulmasını bir rastlantı sonucu olarak görülemez. Keza, Gürcistan'da iddia pazarlığına ilişkin genel uygulama ve bu kuruma ilişkin eleştirilerin de Mahkeme kararında dikkate alınmaması bir eksikliktir.<sup>273</sup> Öğretide *Turner/Weigend* de Mahkeme'nin, iddia pazarlığı kapsamında adil yargılanma haklarından feragate ilişkin ortaya koyduğu asgari kuralların, sanığın kurumun kendi vakasına tatbik edilmesine gösterdiği rızanın gerçek manada gönüllü veya zorlanmış bir iradenin eseri olup olmadığını tespit için kâfi olmadığını ileri sürmüştür. Zira, müelliflere göre, Mahkeme, birçok sanığın, savcılığın sahip olduğu mali ve hukuki imkanlara sahip olmadığı ve nihayet ilgili mahkemenin cezalandırma yetkisine tabi olduğu gerçeğini büyük ölçüde görmezden gelmiştir.<sup>274</sup> Buna mukabil, Mahkeme'nin, Avrupa Konseyi ülkeleri ceza adaleti sistemlerinde yargılamayı hızlandıran, iş yükünü azaltan ve birçok mahkumun cezasında indirim sağlayan iddia pazarlığı nevin-

<sup>270</sup> MEYER, FS Donatsch, s. 441; MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 550, 562.

<sup>271</sup> MEYER, Systematischer Kommentar, Art. 6 kn. 562.

<sup>272</sup> BACHMEIER Lorena, "The European Court of Human Rights on Negotiated Justice and Coercion", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 26, 2018, s. 245.

<sup>273</sup> BACHMEIER, s. 245 vd.; ayrıca bkz. RUSSELL / HOLLANDER, s. 320-321.

<sup>274</sup> WEIGEND / TURNER, s. 408.

den kurumların etkin bir şekilde uygulanmaya devam etmesi menfaatini göz önünde bulundurması nedeniyle, bu gibi kurumlara ilişkin davalarda daha müsamahakar bir yaklaşım (*a permissive approach*) benimsediği de ileri sürülmüştür.<sup>275</sup> Bu görüşe göre Mahkeme'nin, pratik kaygılarla verdiği bu kararda ortaya koymuş olduğu kıstaslar en azından adil yargılanma haklarından gönüllü olarak vazgeçemedikleri açıkça belli olan sanıklar bakımından, asgari bir güvence temin etmektedir. Mahkeme böylelikle, öğretilde bilhassa iddia pazarlığı kurumunun ister ceza ister iddianame şeklinde olsun tüm görünüm biçimlerinin, Sözleşme'de garanti altına alınmış haklardan masumiyet karinesi, kendini suçlamama hakkı, insan haklarından eşit yararlanma hakkı ile adil ve kamuya açık duruşmada yargılanma hakların, hem lafzını hem de ruhunu ihlal ettiği yolundaki görüşün aksine<sup>276</sup>, bu nevi kurumları esas itibarıyla faydalı görmektedir. Bununla birlikte, Mahkeme'nin yukarıda izah edilen *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* kararında da gösterdiği gibi, iddia pazarlığı kurumunun müşterek faillerden birini, diğeri aleyhine ifade verme karşılığında kasten adam öldürme suçlamasından kurtarma menfaatinin sağlandığı ve bu pazarlık kararının yargısal denetime tabi olmadığı; bir başka deyişle adil yargılanma hakkının, iddia pazarlığı uygulaması nedeniyle açık ve ağır bir şekilde ihlal edildiği vakalarda kurumunun adil yargılanma hakkını ihlal ettiği kabul edilebilecektir. Gerçekten, *Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan* davasında Mahkeme'nin kararına yönelik eleştirilerde haklılık payı olsa da mezkur karar, iddia pazarlığı kurumlarının uygulanmasında bir takım asgari kıstasları tespit ve tayin etmiştir. Bunun sonucu olarak, iddia pazarlığı veya benzeri klasik delillerin ikamesi ve tartışılması esasına dayanan duruşmalı yargılanma hakkından feragat sonucunu doğuran kurumların uygulanması halinde, sanığa en azından müdafî yardımından yararlanma; kendisine yönelik suçlamaları, adil yargılanma hakkından feragat kararı ve hukuki sonuçlarını anlayarak karar vermesini temin edilmesi; pazarlık şartlarının tutanak altına alınması; savcılıkla şüpheli arasındaki anlaşmanın bağımsız yargısal denetimi; ve nihayet mahkumiyet sanığın ikrarı veya ilgili usulü kabul beyanı dışında mahkumiyet hükmünü destekleyici delillerin dosyada mevcut olması gerekmektedir.<sup>277</sup>

<sup>275</sup> HELM Rebecca K., "Constrained Waiver of Trial Rights? Incentives to Plead Guilty and the Right to a Fair Trial", *Journal of Law and Society*, Vol. 46 (3), 2019, s. 423 vd., s. 434.

<sup>276</sup> ASHWORTH / REDMAYNE, s. 316-317; ayrıca bkz. ZEDNER / STUCKENBERG, *Due Process*, s. 311.

<sup>277</sup> RUSSELL / HOLLANDER, s. 321; iddia pazarlığı kurumu bakımından müdafinin, adil yargılanma hakkı bakımından önemi hakkında bkz. SCHÜNEMANN, s. 193-194.

## V. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışma boyunca görüldüğü üzere iddia pazarlığı nevinden kurumların yaygınlığı ve ceza adaleti sistemleri içindeki ağırlığı gittikçe artmaktadır. Gerçekten, ABD dışındaki Gürcistan ve Çin örnekleri bu olgunun çarpıcı birer örneğidir. Buna mukabil, iddia pazarlığı kurumunun maddi gerçek araştırılmadan, kimi hallerde şüpheli veya sanık üzerinde ister masum ister suçlu olsun ikrar baskısı yaratma ihtimali yabana atılmamalıdır. Esasen, ceza normunun kusur ve orantılık ilkesi gözetilerek hazırlandığı bir hukuk düzeyinde adalet ancak, ceza normunu ihlal ettiği sabit olan kişiye uygulanmasını zorunlu kılar. Pazarlık mantığının, ceza adaletine değil serbest piyasaya ait bir kavram olduğu da kuruma getirilen eleştirilerin başında gelmektedir. ABD örneğinde olduğu gibi artık bir serbest piyasa iddia pazarlığı hukukundan (*the Free Market Law of Plea Bargaining*) söz edilmektedir.<sup>278</sup> Kamu hukuku karakteri en baskın alan olan, devletin cezalandırma yetkisinin kullanıldığı ceza hukuku alanında, eşit taraflar arasındaki müzakere ve pazarlığa dayanan bir sözleşme niteliğindeki iddia pazarlığının, en azından kamusal anlayışı, Kıta Avrupası hukuku içinde şekillenmiş hukukçular tarafından anlaşılması pek kolay değildir. Buna mukabil, tıpkı serbest piyasa ekonomisinin yayılımı gibi iddia pazarlığı kurumu da çeşitli tezahür biçimleriyle Dünya çapında yayılmaktadır. Bu kurum, bilhassa maddi gerçeğin araştırılması neticesinde, maddi gerçeğin kendisine olmasa bile bu konuda dürüst bir çabanın gösterilmek suretiyle kamuyu tatmin eden bir karara varılması anlayışına uymamaktadır.

Bununla birlikte, ceza muhakemesine ilişkin bu ilkeleri muhafaza etme kararlığını taşıyanlar bile günümüz ceza adaletinin gerçekleri olan kimi zaman aşırı hale gelen iş yükü ve kıt kaynaklar karşısında, her suçun soruşturulması anlayışını ifade eden kovuşturmanın mecburiliği ilkesinden taviz vermeye gönülsüz de olsa yanaşmaktadır. Bu gerçek karşısında, iddia pazarlığı kurumunun, örneğin Fransız modelinde olduğu gibi orta ağırlıkta suçluluğu karşılayan cünhalara uygulanmak suretiyle kapsamının sınırlı tutulmasının uygun olacağı söylenebilir. Gerçekten, iddia pazarlığı kurumunun kapsamı genişledikçe, pazarlığın kabul edilmesi ile klasik yargılama neticesinde alınacak ceza arasındaki makas farkı (*sentence differential, Sanktionsschere*) açılabilenekte; bu da şüpheli üzerinde somut olayda kendisine seçim hakkı

---

<sup>278</sup> BROWN Darryl K., *Free Market Criminal Justice, How Democracy and Laissez Faire Undermine the Rule of Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 91 vd.

“serbest ve gönüllü” olarak kullanılmış olsa da kurumun kendisinde mün-demiç baskının izale edilmesini zorlaştırmaktadır. Keza, tutuklu şüpheli veya sanıkların, bir an önce hürriyetlerine kavuşmak için suçlarını ikrar ettikleri de vakidir. Buna mukabil, bu kurumu temelden reddeden, ceza adaleti sisteminin hız ve etkinlik ihtiyaçlarına başka kısaltmış yargılama usulleri ile karşılanmasını teklif eden yeni model önerileri de mevcuttur.<sup>279</sup> Mevcut mevzuat ve uygulamalar karşısında, iddia pazarlığı kurumunun kısa vadede yürürlükten kaldırılmasının pek mümkün olmadığı da kabul edilmektedir. Esasen, mevcut haliyle gittikçe girift bir hale gelen Anglo-Amerikan ve Kıta Avrupası klasik duruşmalı yargılamalarının çok maliyetli, zahmetli ve uzun olması nedeniyle, iddia pazarlığı nevinden kurumların kötünün iyisi (*necessary evil*) olarak görüldüğü bile söylenebilir.<sup>280</sup> Bu değerlendirmeler ve iddia pazarlığı kurumunun kendisine yönelik bu haklı ihtirazi kayıtları akılda tutmak kaydıyla, AİHM’in çalışma boyunca ele alınan içtihatları vasıtasıyla en azından Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerdeki iddia pazarlığı uygulamalarını etkileyebilecek bir takım asgari garantilere ilişkin ölçütleri ortaya koymuş olması önemlidir. Buna göre iddia pazarlığı kapsamında masumiyet karinesi ve çelişmeli yargılama gibi adil yargılanmaya ilişkin haklardan feragat etmek kural olarak mümkündür. Mahkeme bu şekilde, Avrupa ceza adaleti sistemlerinde usul ekonomisi ve yargılanmanın etkinliği ve adil yargılanmanın bir diğer unsuru olan makul sürede yargılanma hakkını gözeterek, üye devletlere mümkün olduğunca geniş bir takdir yetkisi tanımıştır. Mahkeme’nin bu konudaki değerlendirmesi, ilgili üye ülkenin ceza adaleti sistemi veya iddia pazarlığı kurumunun yerindeliği ve adil işleyişini ihtiva etmektedir. Bu yaklaşım eleştirilse de Mahkeme’nin kuruluş amaçları ve yetkisinin sınırlarıyla uyumlu bir yaklaşımdır.

Mahkeme içtihadına göre bir iddia pazarlığı uygulamasının, AİHS m.6 ihlali teşkil etmemesi için adil yargılanma hakkından feragate ilişkin şartları taşıyor olması şarttır. İddia pazarlığı kapsamında, şüpheli veya sanığın ken-

---

<sup>279</sup> Bu konuda Alman, Avusturya ve İsviçreli ceza hukukçularının hazırladığı, hukuk devletinde kısaltmış muhakeme başlıklı yasa taslağı çalışması için bkz. BOMMER Felix / DEITERS Mark / ESER Albin / FRISTER Helmut / GLESS Sabine / JAHN Matthias / JUNG Heike / MEIER Bernd-Dieter / RENGIER Rudolf / ROXIN Claus / SCHMOLLER Kurt / SCHÖCH Heinz / STUCKENBERG Carl-Friedrich / VERREL Torsten / WEIGEND Thomas, *Alternativ-Entwurf Abgekürzte Strafverfahren im Rechtsstaat (AE-ASR)*, Entwurf eines Arbeitskreises deutscher, österreichischer und schweizerischer Strafrechtslehrer (Arbeitskreis AE), **Goldtdammer’s Archiv für Strafrecht**, Vol. 166, 2019, ss. 1-128.

<sup>280</sup> TURNER/WEIGEND, s. 416 vd.

disinden feragat etmesi gereken hakların başında masumiyet karanesi, kişinin kendini suçlamama hakkı, savunma haklarından aleni yargılanma hakkı ve duruşmada bulunma hakkının yanı sıra kanun yollarına başvurma hakkı yer almaktadır. Bu kapsamda ayrıca soruşturma makamlarının, fiili ve failin kusurunu ispat yükümlülüğü de ortadan kalkabilmektedir. Bu hususta, masumiyet karanesi de devletin adil yargılanma hakkından feragate istinat ederek muhakemeyi neticelendirmesine mani teşkil etmemektedir. Burada önemli olan vakaya ilişkin temel olguların halihazırda objektif olarak tespit edilmiş olması ve hak sahibinin kendi hür iradesiyle suçluluğunun ispat edilmesinden feragat etmiş olmasıdır. İddia pazarlığı kapsamında adil yargılanma hakkından feragatin geçerli olabilmesi için iddia pazarlığı neticesinde savcılık ve şüpheli arasındaki anlaşma, şüpheli tarafından vazgeçme kararının hukuki neticelerinin tam manasıyla bilincinde olarak ve gerçek anlamda gönüllü bir şekilde kabul edilmiş olması şarttır. Bu kapsamda, iddia pazarlığına ilişkin soruşturma aşamasındaki müzakerelerde gerekli aydınlatmanın yapılması ve şüphelini müdafî yardımından yararlandırılması şarttır. Ayrıca bu şartların yerine getirildiği hususu tutanak altına alınmalıdır. Bu nedenle hem pazarlık kararının muhtevasının ve hem de kararın tesis edilmesi sürecinin, adil bir tarzda yerine getirilmiş olup olmadığı hususlarının yeterli yargısal denetime tabi olması zorunludur. Yargısal denetim şüphelinin, iddia pazarlığı çerçevesindeki teklifi herhangi bir cebir, tehdit veya hile tesirinde olmadan gerçek manada gönüllü bir şekilde kabul edip etmediğinin tespiti bakımından büyük önem arz etmektedir. Mahkeme incelemesi sırasında kişinin müdafî tarafından etkin bir şekilde temsil edilip edilmediğini, ilgili devlet yetkililerinin tarafsız bir şekilde davranıp davranmadıklarını tespit için aleni bir duruşmada söz konusu iddia pazarlığının muhtevası ve anlaşma sürecini denetleme yetkisini haiz olmalıdır. Her halükârda, ilgili iç hukukta feragat edilen hakların önemiyle orantılı güvencelerin sağlanması şarttır. Buna ilave olarak yargısal denetim sırasında, iddia pazarlığının doğası gereği maddi gerçeğin araştırılması faaliyeti sınırlandırılmış olsa da mevcut dosyada iddia pazarlığına konu olan suçlamaya ilişkin, sanığın ikrarına veya ilgili usulü kabul etmesine ilişkin ilave bir takım delillerin bulunması gerekmektedir. AİHM *Natsvlishvili ve Togonidze / Gürcistan* davasında, ilgili ulusal mahkemenin, anlaşmanın koşullarının ve akdedildiği sürecin adilliği hakkında yapacağı değerlendirmeyi esas alarak anlaşmayı reddetme yetkisinin bulunmasının yanı sıra savcının isnat edilen suçlarla bağlantılı olarak önerdiği cezanın uygunluğunu sadece değerlendirme yetkisine değil, aynı zamanda bu cezayı hafifletme yetkisini haiz olmasının altını çizmiştir. Bu

kurum bakımından yargısal denetime ilişkin değerlendirme yapılırken, kurumun yargılama süresi ve maddi gerçeğin araştırılmasından bir ölçüde feragat edilmesi amacıyla ihdas edildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bir başka deyişle, bu kurum çerçevesindeki yargısal güvenceler bakımından, klasik duruşmalı yargılama modeli için belirlenmiş hukukilik kıstaslarının tam manasıyla uygulanması, iddia pazarlığı kurumunu anlamsız kılacaktır. Esasen, pazarlık usulü büyük ölçüde soruşturma aşamasında gerçekleştiğinden, şüpheli ve müdafinin gizlilik ilkesine dayanan soruşturma aşamasına, bu kurum kapsamında etkin katılımlarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızda izah ettiğimiz Fransız Anayasa Konseyi kararında da bu denge gözetilmeye çalışılmıştır. Anayasa Konseyi, hakimin savcının önerdiği cezayı reddetme yetkisini haiz olmasının, yeterli bir yargısal denetimi sağladığı neticesine ulaşmıştır. Konsey'e göre, savcının cezaya karar verme yetkisi olmayıp, savcı sadece cezayı teklif etme yetkisiyle donatılmıştır. Bunun sonucu olarak, inceleme konusu usulün Anayasa'ya uygun bir şekilde işlenmesi bakımından hakim dosyayı incelemeli, sanığı ve mağduru dinlemeli, böylece failin kişiliği, mağdurun ifadeleri ve suçun işlendiği şartları dikkate alarak, savcının ceza teklifini reddetmeli veya kabul etmelidir (*refuser l'homologation*). Bu şekilde hakim, yalnızca savcının ceza teklifine istinat ederek karar verme durumunda kalmadığından, soruşturma ve kovuşturma makamlarının tefriki ilkesi ihlal edilmemiştir. Bir başka deyişle Anayasa Konseyi iddia pazarlığı, hürriyeti bağlayıcı cezaların verilmesini de ihtiva ettiğinden hakimin, adeta bir noter gibi yalnızca savcının önerdiği cezayı onaylamakla yetinmemesi gerektiği hususunun altını çizmiştir. Bu çerçevede hakim, iddianameyi ve önerilen cezayı, bilgi ve bulgularla desteklenip desteklenmediği, sanığın kişiliği, mağdurun durumu veya kamu menfaatini göz önüne alarak değerlendirmek suretiyle kabul veya duruma göre reddetmelidir. Esasen, Fransız CMK m.495-9/f.2 hükmünde de hakimin vakaya ilişkin maddi olguları ve bunlara ilişkin hukuki değerlendirmeleri inceleme görevi yüklenmiş olması da Fransız Anayasa Konseyi'nin bu yorum tarzını desteklemektedir. Bu çerçevede, Fransız modelinden çıkan sonuç, hâkimin mutlaka önerilen ceza yerine kendi kararını ikame etmesinin gerekli olmadığı, önemli olanın iddia pazarlığı neticesinde oluşan anlaşmanın müzakere şartları ve muhtevasını denetleme hususunda mahkemelere gerekli yetkinin tanınmış olmasıdır.

AİHM, ulusal mahkemenin ayrıca savcılık makamının iddia pazarlığındaki rolünün etkili bir yargısal denetimi gerçekleştirmek amacıyla, başvuru-ya yöneltilen suçlamaların haklı bir temeli olup olmadığı ve *prima facie*

delille desteklenmediğini araştırmasına dikkat çekmiştir. Buna ilave olarak Mahkeme'nin ilgili anlaşmayı kamuya açık bir duruşmada incelemiş ve onaylamış olmasının yargısal denetimin etkinliğine katkı sağladığını ifade etmiştir. Buna ilave olarak, iddia pazarlığı konusunda denetimi yapan ulusal mahkemenin, somut olayda cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesini de tam manasıyla denetleme yetkisini haiz olması gerekmektedir.

AIHM, *Adamco / Slovakya Cumhuriyeti* davasında da iddia pazarlığı çerçevesinde, aynı suçtan sanık olanların birbiri aleyhine ifade verme karşılığında ceza indirimi almaları veya hiç ceza almamaları şeklinde gerçekleşen iddia pazarlıklarını değerlendirmiştir. Mahkeme bu davada, cezasızlık veya başka menfaatler karşılığında ifade veren tanıkların beyanlarının, kullanılmasının yargılamanın adil olduğu konusunda şüpheler doğurduğunu ifade etmiş; bu nevi ifadelerin, manipülasyona açık, salt ilgili menfaatleri temin etmek veya intikam duygularıyla verilebileceğinin altını çizmiştir. Mahkeme, bu pazarlık türünün bizatihi adil yargılanma ihlali teşkil etmese de bu nevi bir pazarlığının söz konusu olduğu somut davada, tek yetkilinin savcılık olmasını ve bunun herhangi bir yargısal denetime tabi olmamasını, yargılamanın bir bütün olarak adillliğini temin edecek güvencelerin mevcut olmadığı gerekçeleriyle Sözleşme'nin m.6/f.1 hükmünün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme'nin bu kararında da iddia pazarlığı kurumu uygulamalarının, etkin bir yargısal denetime tabi olması zorunluluğu açıkça ortaya konulmuştur. Mahkeme'nin iddia pazarlığının geçerliği konusundaki son şartı da pazarlık sonucundaki anlaşmanın önemli bir kamu menfaatini ihlal etmemiş olmasıdır. Bu kıstasın muhtevası Mahkeme tarafından tam olarak açıklığa kavuşturulmuş olmasa da bu şartın, ceza adaleti alanındaki tüm kararların tarafların iradesine tabi olmasını sınırlayan, somut olay adaletini sağlama amacına matuf bir yedek hüküm niteliğinde, genel adalet ve hukukenlik denetimi yapılmasına imkan verdiği değerlendirilmiştir.

**KAYNAKÇA**

- ALBRECHT Anna H., **Wechselwirkungen zwischen Art.6 EMRK und nationalem Strafverfahrensrecht**, Mohr Siebeck, Tübingen, 2020.
- ALSCHULER Albert W., “Guilty Plea: Plea Bargaining”, **Encyclopedia of Crime & Justice**, in: Joshua Dressler (ed.), Second Edition, Volume 2, Macmillan Reference, New York, 2002, ss. 754-762.
- AMBOS Kai / HEINZE Alexander, “Abbreviated Procedures in Comparative Criminal Procedure: A Structural Approach with a View to International Criminal Procedure”, **Abbreviated Criminal Procedures for Core International Crimes**, in: Morten Bergsmo (Ed.), Torkel Opsahl Academic Epublisher, Brussels, 2017, ss. 27-101.
- AMBOS Kai, “Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte und die Verfahrensrechte”, **Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft**, Vol. 115 (3), 2003, ss. 583-637.
- AMBOS Kai, **Internationales Strafrecht**, 5. Auflage, C.H. Beck, München, 2018.
- ASHWORTH Andrew / REDMAYNE Mike, **The Criminal Process, Fourth Edition**, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- BACHMEIER Lorena, “The European Court of Human Rights on Negotiated Justice and Coercion”, **European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice**, Vol. 26, 2018, ss. 236-259.
- BEULKE Werner / SWOBODA Sabine, **Strafprozessrecht**, 15. Auflage, C.F. Müller, Heidelberg, 2020.
- BOMMER Felix / DEITERS Mark / ESER Albin / FRISTER Helmut / GLESS Sabine / JAHN Matthias / JUNG Heike / MEIER Bernd-Dieter / RENGIER Rudolf / ROXIN Claus / SCHMOLLER Kurt / SCHÖCH Heinz / STUCKENBERG Carl-Friedrich / VERREL Torsten / WEIGEND Thomas, Alternativ-Entwurf Abgekürzte Strafverfahren im Rechtsstaat (AE-ASR), Entwurf eines Arbeitskreises deutscher, österreichischer und schweizerischer Strafrechtslehrer (Arbeitskreis AE), **Goldtdammer’s Archiv für Strafrecht**, Vol. 166, 2019, ss. 1-128.
- BROWN Darryl K., **Free Market Criminal Justice, How Democracy and Laissez Faire Undermine the Rule of Law**, Oxford University Press, Oxford, 2016.
- CLOONEY Amal / WEBB Philippa, **The Right to a Fair Trial in International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2020.
- DAMASKA Mirjan, “Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen”, **Strafverteidiger**, Vol. 8, 1988, ss. 398-402.

- DAMASKA Mirjan, "The Competing Visions of Fairness: The Basic Choice for International Criminal Tribunals", **North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation**, Vol. 36, 2011, ss. 365-388.
- Fair Trials, The Disappearing Trial, London 2017 <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/12/Report-The-Disappearing-Trial.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2021).
- GAEDE Karsten, **Münchener Kommentar zur StPO**, Christoph Knauer, Hans Kudlich ve Hartmut Schneider (Hrsg.), Band 3/2, C. H. Beck, München, 2018, Art.6.
- GILLIERON Gwladys, "Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures", **The Oxford Handbook of Criminal Process**, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford 2019, ss. 703-727.
- GONZALEZ NAVARRO Alicia, "Absprachen im spanischen Strafverfahren - mit besonderer Berücksichtigung des beschleunigten Verfahrens", **Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft**, Vol. 123 (1), 2011, ss. 161-178.
- GRABENWARTER Christoph / PABEL Katharina, **Europäische Menschenrechtskonvention, Ein Studienbuch**, 7. Auflage, C.H. Beck, München, 2021.
- GRABENWARTER Christoph, **European Convention on Human Rights, A Commentary**, C. H. Beck, München, 2014.
- HAMDAN Stephanie, **Absprachen im französischen Strafverfahren? Das Verfahren der Comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité**, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2018.
- HELM Rebecca K., "Constrained Waiver of Trial Rights? Incentives to Plead Guilty and the Right to a Fair Trial", **Journal of Law and Society**, Vol. 46 (3), 2019, ss. 423-447.
- HODGSON Jacqueline S., **The Metamorphosis of Criminal Justice, A Comparative Account**, Oxford University Press, Oxford, 2020.
- HODGSON Jacqueline, "Plea Bargaining: A Comparative Analysis", **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, in: James D. Wright (ed.), 2nd edition. Elsevier, Oxford 2015, ss. 226-231.
- JAHN Matthias / CHARLOTTE SCHMITT-LEONARDY, "Rechtsphilosophische und straftheoretische Begründungselemente der Verständigung im deutschen Strafverfahren", **Jahrbuch für Recht und Ethik, Gedächtnisschrift für Joachim Hruschka**, in: Jan C. Joerden ve Jan C. Schuhr (Hrsg.), Band 27, Duncker & Humblodt, Berlin, 2019, ss. 571-587.

- JUNG Heike / NITSCHMANN Kathrin, “Das Bekenntnis zum Schuldbekenntnis - zur Einführung des plaider coupable im französischen Strafprozess”, **Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft**, Vol. 116 (3), 2004, ss. 785-796.
- JUNG Heike, “Der Grundsatz des fair trial in rechtsvergleichender Sicht”, **Verfahrensrecht am Ausgang des 20. Jahrhunderts, Festschrift für Gerhard Lüke zum 70. Geburtstag**, München, in: Hanns Prütting ve Helmut Rüsman (Hrsg.), Verlag C. H. Beck, München, 1997, ss. 323-352.
- LANGBEIN John H., “Land without plea bargaining: How the Germans Do It”, **Michigan Law Review**, Vol. 78, 1979, ss. 204-225.
- LANGER Maximo, “Plea Bargaining, Conviction Without Trial, and the Global Administratization of Criminal Convictions”, **Annual Review of Criminology**, 2021, ss. 377-411.
- LIPPKE Richard L., “Regulating and Limiting Plea Concessions: Towards Fairness in Charge Adjudication”, **Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings, Individual Rights and Institutional Forms**, in: John D. Jackson and Sarah J. Summers (eds.), Hart Publishing, Oxford, 2018, s. 221-237.
- MAIWALD Manfred, **Einführung in das italienische Strafrecht und Strafprozeßrecht**, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2009.
- MEYER Frank, “Plea Bargaining und EMRK”, **Festschrift für Andreas Donatsch**, in: Daniel Jositsch, Christian Schwarzenegger ve Wolfgang Wohlers (Hrsg.), Schulthess Verlag, Zürich 2017, ss. 427-442.
- MEYER Frank, **Systematischer Kommentar zur Strafprozessordnung**, in: Jürgen Wolter (Hrsg.), Band X, EMRK, 5. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2019.
- MEYER-LADEWIG Jens / HARRENDORF Stefan / KÖNIG Stefan, **EMRK Europäische Menschenrechtskonvention, Handkommentar**, in: Jens Meyer-Ladewig, Martin Nettesheim ve Stefan von Raumer (hrsg.), 4. Auflage, Nomos-Verlag, Baden-Baden 2017.
- ORLANDI Renzo, “Absprachen im italienischen Strafverfahren”, **Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft**, Vol. 116 (1), 2004, ss. 120-128.
- PFEFFERKORN Fabian, **Einführung in das französische Strafverfahren**, LIT Verlag, Hamburg, 2006.
- PIZZI William T., **Trials Without Truth, Why Our System of Criminal Trials Has Become an Expensive Failure and What We Need to Do to Rebuild It**, New York University Press, New York, 1999.
- PRADEL Jean, “Le Plaider Coupable, Confrontation des Droits Américain, Italien et Français”, **Revue Internationale de Droit Comparé**, Vol. 57 (2), ss. 473-491.

- RAINEY Bernadette / McCORMICK Pamela / OVEY Clare, **The European Convention on Human Rights**, Eighth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2021.
- RAKOFF Jed S., “Why Innocent People Plead Guilty”, **New York Review of Books**, 20 November 2014, <https://www.nybooks.com/articles/2014/11/20/why-innocent-people-plead-guilty/> (Erişim tarihi: 12.09.2021).
- ROSENAU Henning, “Plea Bargaining in deutschen Strafgerichtssälen: Die Rechtsvergleichung als Auslegungshilfe am Beispiel der Absprachen im Strafverfahren betrachtet”, **Strafrechtswissenschaft als Analyse und Konstruktion, Festschrift für Ingeborg Puppe zum 70. Geburtstag**, in: Hans-Ulrich Paeffgen, Martin Böse, Urs Kindhäuser, Stephan Stübinger, Torsten Verrel ve Rainer Zaczek (Hrsg.), Duncker & Humblot, Berlin 2011, ss. 1597-1628.
- RUSSELL Jago / HOLLANDER Nancy, “The Disappearing Trial: The global spread of incentives to encourage suspects to waive their right to trial and plead guilty”, **New Journal of European Criminal Law**, Vol. 8 (3), 2017, ss. 309-322.
- SATZGER Helmut, **Strafprozessordnung mit GVG und EMRK Kommentar**, in: Helmut Satzger ve Wilhelm Schluckbier (Hrsg.), 3. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.
- SATZGER Helmut, **Internationales und Europäisches Strafrecht**, 8. Auflage, Nomos Verlag, Baden-Baden 2018.
- SCHABAS William A., **The European Convention on Human Rights**, A Commentary, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- SCHMAHL Stefanie, “Procedural Rights and Article 6 ECHR”, **70 Years of Human Rights and the Rule of Law in Europe**, in: Stefan Kadelbach ve Rainer Hofmann (eds.), Nomos Verlag, Baden-Baden 2021, ss. 49-77.
- SCHÜNEMANN Bernd, “Faires Verfahren und Urteilabsprachen im Strafverfahren”, **Goldammer’s Archiv für Strafrecht**, Band 165, 2018, ss. 181-194.
- SHI Jiahui, “Reconsideration of the Role of Prosecutors in the Chinese Plea Bargaining System: A Comparative Perspective”, **Chinese Studies**, 2021 (10), ss. 88-99.
- SINN Arndt, “Die Verständigung im deutschen Strafverfahren”, **Die Strafprozessuale Hauptverhandlung zwischen inquisitorischem und adversatorischem Modell**, Eine rechtsvergleichende Analyse am Beispiel des deutschen und des zentralasiatischen Strafprozessrechts, in: Friedrich-Christian Schroeder ve Manuchehr Kudratov (Hrsg.), PL Academic Research, Frankfurt am Main, 2014, ss. 145-159.

- STUCKENBERG Carl-Friedrich: in: Jörg-Peter Becker, Volker Erb, Robert Esser, Kirsten Graalman-Scheerer, Hans Hilger ve Alexander Ignor (Hrsg.) **Löwe-Rosenberg, Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz**, 27. Auflage, De Gruyter Verlag, Berlin 2021, §257c.
- TULKENS, Françoise: “Negotiated Justice”, in: Mireille Delmas-Marty ve J. R. Spencer (eds.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, ss. 641-687.
- TURNER Jenia I. / WEIGEND Thomas, “Negotiated Case Dispositions in Germany, England and the United States”, **Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice, Anglo-German Dialogues**, in: Kai Ambos, Antony Duff, Julian Roberts, Thomas Weigend, Alexander Heinze (eds.), Volume I, Cambridge University Press, Cambridge, 2020, ss. 389-427.
- VILLIGER Mark E., **Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK)**, 3. Auflage, Schultess Verlag, Zürich, 2020.
- VOGEL Mary, “Plea Bargaining under the Common Law”, **The Oxford Handbook of Criminal Process**, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2019, ss. 729-760.
- WALTER Tonio, **Strafprozessrecht**, Mohr Siebeck, Tübingen, 2020.
- WEICHBRODT, Korinna: **Das Konsensprinzip strafprozessualer Absprachen, zugleich ein Beitrag zur Reformdiskussion unter besonderer Berücksichtigung der italienischen Regelung einvernehmlicher Verfahrensbeendigung**, Duncker & Humblodt, Berlin, 2006.
- WEIGEND Thomas, “Modelle des Strafverfahrens: Deutschland und USA”, **Verwirklichung und Bewahrung des Rechtsstaats, Beiträge der Würzburger Tagung zum deutsch-chinesischen Strafrechtsvergleich vom 16. bis 17. Dezember 2016**, in: Eric Hilgendorf, Bernd Schünemann ve Frank Peter Schuster (Hrsg.), Mohr Siebeck, Tübingen, 2019, ss. 31-45.
- WEIGEND Thomas, “The Decay of the Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure”, **Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context, Essays in Honour of Professor Mirjan Damaska**, in: John Jackson, Maximo Langer ve Peter Tillers (eds.), Hart Publishing, Oxford, 2008, ss. 39-64.
- WEISSER Bettina, “The European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights as Guardians of Fair Criminal Proceedings in Europe”, **The Oxford Handbook of Criminal Process**, in: Darryl K. Brown, Jenia I. Turner and Bettina Weisser (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2019, ss. 89-114.

WRIGHT Ronald F., "Plea Bargaining", **Encyclopaedia of Criminology and Criminal Justice**, in: Gerben Bruinsma ve David Weisburd (eds.), Volume 7, Springer Verlag, New York, 2014, s. 3535-3544.

ZABEL Benno, **Die Ordnung des Strafrechts**, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017.

ZEDNER Lucia / STUCKENBERG Carl-Friedrich, "Due Process", **Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice, Anglo-German Dialogues**, in: Kai Ambos, Antony Duff, Julian Roberts, Thomas Weigend, Alexander Heinze (eds.), Volume I, Cambridge University Press, Cambridge, 2020, ss. 304-342.